



OP Ryhmän osavuositiedustus  
1.1.–30.9.2018

## OP Ryhmän osavuositiedot 1.1.–30.9.2018:

# Asiakasliiketoiminta kehittyi myönteisesti, mutta tulos laski 687 miljoonaan euroon – koko vuoden tuloksen arvioidaan olevan viime vuoden tasolla

- Tulos ennen veroja oli 687 miljoonaa euroa (838).
- Asiakasliiketoiminnan tuotot kehittyivät myönteisesti. Korkokate kasvoi 6 % 867 miljoonaan euroon ja nettopalkkiotuotot 3 % 655 miljoonaan euroon. Vakuutuskate kasvoi 27 % 432 miljoonaan euroon – vertailukelpoinen muutos oli -2 %.
- Tuotot sijoitustoiminnasta laskivat 39 % 255 miljoonaan euroon ja liiketoiminnan muut tuotot 38 % 46 miljoonaan euroon. Sijoitustuottoihin vaikutti myyntivoittojen määrän lasku 151 miljoonaa euroa vertailukaudesta.
- Kulut kasvoivat 9 % 1 378 miljoonaan euroon pääosin kehittämisen aiheuttamien kulujen kasvun johdosta.
- Saamisten arvonalentumiset olivat edelleen matalalla tasolla: 24 miljoonaa euroa (28).
- CET1-vakavaraisuus oli 20,0 % eli edellisen vuoden lopun tasolla.
- Pankkitoiminnan tulos ennen veroja kasvoi 2 % 489 miljoonaan euroon. Korkokate kasvoi 3 % ja nettopalkkiotuotot laskivat 6 %. Kulut kasvoivat 7 %. Luottokanta kasvoi vuodessa 6 % ja talletukset 4 %.
- Vahinkovakuutuksen tulos ennen veroja laski 5 % 131 miljoonaan euroon. Vakuutusmaksutuotot kasvoivat 3 % ja kulut 10 %. Tuotot sijoitustoiminnasta laskivat 98 miljoonaa euroa. Vakuutusvelan diskonttokoron lasku kasvatti vertailukauden korvauskuluja 102 miljoonaa euroa.
- Varallisuudenhoidon tulos ennen veroja laski 28 % 136 miljoonaan euroon. Nettopalkkiotuotot laskivat 4 %, tuotot sijoitustoiminnasta laskivat 33 % ja kulut kasvoivat 6 %. Hallinnoitavat varat kasvoivat vuodessa 2 %.
- Muun toiminnan tulos ennen veroja oli -69 miljoonaa euroa (32). Tulosta rasittivat kehittämisen aiheuttamien kulujen kasvu ja sijoitustoiminnan nettotuottojen lasku. Vertailukauden tuottoihin sisältyi 42 miljoonaa euroa kertaluonteisia tuottoja.
- Vuoden 2018 aikana OP investoi yli 400 miljoonaa euroa toimintansa kehittämiseen ja asiakaskokemuksen parantamiseen.
- Myönnetyt OP-bonukset kasvoivat 5 % 171 miljoonaan euroon.
- Osuuspankkien omistaja-asiakkaiden määrä kasvoi tammi-syyskuussa 55 000:lla lähes 1,9 miljoonaan ja OP Ryhmän pankki- ja vakuutustoiminnan yhteisten asiakkaiden määrä 18 000:lla yli 1,8 miljoonaan.
- OP Ryhmä päätti siirtää henkilöstön lakisääteisen työeläketurvan Keskinäinen Eläkevakuutusyhtiö Ilmarisen hoidettavaksi. Siirron arvioidaan toteutuvan vuoden loppuun mennessä. Siirto parantaa ryhmän vakavaraisuutta arviolta 0,4 %-yksikköä ja tulosta ennen veroja tämänhetkisen arvion mukaan 240 miljoonaa euroa.
- OP Ryhmän keskusyhteisön hallintoneuvosto päätti 26.9.2018 vuoden 2019 lopussa päättyvän strategiakauden strategiset painopistealueet.
- Vuoden 2018 tuloksen ennen veroja arvioidaan muodostuvan samantasoiseksi kuin vuoden 2017 tulos. Näkymistä kerrotaan tarkemmin kohdassa "Loppuvuoden näkymät".

## OP Ryhmän avainlukuja

	1-9/2018	1-9/2017	Muutos, %	1-12/2017
Tulos ennen veroja, milj. €	687	838	-18,0	1 031
Pankkitoiminta	489	478	2,2	619
Vahinkovakuutus	131	137	-4,5	210
Varallisuudenhoito	136	190	-28,3	247
Muu toiminta	-69	32	-315,4	-45
Kertyneet uudet OP-bonukset omistaja-asiakkaille	-171	-164	4,6	-220
	30.9.2018	30.9.2017	Muutos, %	31.12.2017
CET1-vakavaraisuus, %	20,0	19,2	0,8*	20,1
Omien varojen suhde omien varojen vähimmäismäärään (Rava), %**	149	146	3*	148
Taloudellisen pääomavaateen tuotto, %***	18,7	20,8	-2,1*	20,4
Oman pääoman tuotto (ROE), %	6,5	8,5	-2,0*	7,7
Koko pääoman tuotto (ROA), %	0,53	0,67	-0,1*	0,6
Järjestämättömät saamiset luotto- ja takauksista, %****	1,1	1,3	-0,1*	1,2
Omistaja-asiakkaat (1 000)	1 888	1 810	4,3	1 833

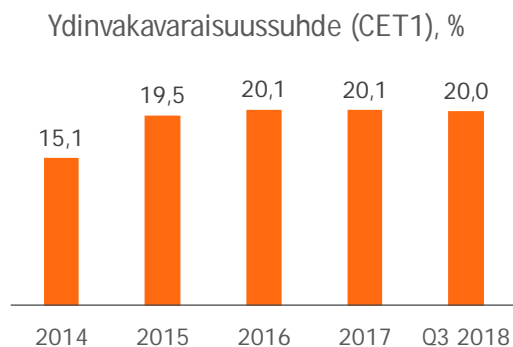
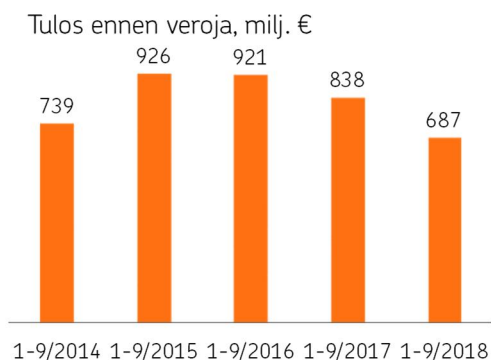
OP Ryhmä otti käyttöön 1.1.2018 alkaen IFRS 9 -standardin "Rahoitusinstrumentit". Tuloksen vertailulukuna on käytetty IAS 39 -standardin mukaisia vuoden 2017 vastaavien jaksoiden lukuja. Tase- ja muiden poikkeileikkaustyyppisten erien vertailulukuna on käytetty IAS 39:n mukaista lukua vuoden 2017 lopun tilanteesta, ellei toisin mainita.

\* Suhdeluvun muutos

\*\* Rava-suhdeluku on laskettu vakuutusyhtiöiden osalta niiden vakavaraisuussäätelyyn sisältyvillä siirtymäsäännöillä.

\*\*\* 12 kk liukuva

\*\*\*\* Järjestämättömillä saamisilla tarkoitetaan yli 90 päivää erääntyneitä saamisista, muita riskillisiksi luokiteltuja saamisista sekä tällaisiin saamisiin kohdistuvia asiakkaan taloudellisista vaikeuksista johtuvia lainanhoitojoustoja.



## Pääjohtaja Timo Ritakallion kommentit

OP Ryhmän asiakasliiketoiminta ja sen tuotot kehittyivät vuoden kolmannella neljänneksellä myönteisesti. Tammi-syyskuussa tulos ennen veroja jäi kuitenkin edellisen vuoden vauhdista. Tuloksen heikkenemisen taustalla oli sijoitustoiminnan tuottojen tuntuva lasku edellisestä vuodesta sekä erityisesti kehitysinvestoinneista aiheutunut kulujen kasvu. Kolmannen vuosineljänneksen tulos oli tästä huolimatta selvästi parempi kuin kahden ensimmäisen vuosineljänneksen tulokset.

Saamisten arvonalentumiset säilyivät yhä hyvin matalalla tasolla. OP Ryhmän vakavaraisuus on edelleen vahva, mikä luo vakaan pohjan liiketoiminnan pitkäjänteiselle kehittämiselle ja investoinneille, joita finanssialan digitalisaatio meiltä edellyttää.

OP Ryhmän markkina-asema sekä luotoissa että talletuksissa on vahvistunut edelleen, mikä on osoitus kyvystä vastata asiakkaiden tarpeisiin. Omistaja-asiakkaidemme määrä kasvaa, ja katsauskauden lopussa OP Ryhmällä oli lähes 1,9 miljoonaa omistaja-asiakasta.

OP-Eläkekassan edustajisto päätti heinäkuussa siirtää OP Ryhmän lakisääteisen työeläkevakuuttamisen hoidon Ilmariselle vuodenvaihteesta lähtien. Siirto vaikuttaa positiivisesti OP Ryhmän tämän vuoden tulokseen. Arvioimme koko vuoden tuloksemme olevan samalla tasolla kuin viime vuonna.

Maailman muuttuessa yhä kiihtyvämpään tahtiin on tärkeää, että strategia elää ajassa. Kolmannen vuosineljänneksen aikana tarkistimme OP Ryhmän vision sekä kirkastimme strategiamme painopistealueita vuoden 2019 lopussa päättyvälle strategiakaudelle. Visionemme on olla johtava ja vetovoimaisin finanssiryhmä Suomessa. Tavoitteenamme on olla johtava toimija asiakasmäärillä mitattuna ja edelläkävijä, josta muut katsovat mallia. Haluamme olla vetovoimaisin toimija niin asiakkaiden, työntekijöiden kuin kumppaneidenkin keskuudessa.

Jäljellä olevalla strategiakaudella keskitymme ydinliiketoimintamme kilpailukyvyyn varmistamiseen ja tarkastelemme palveluvalikoimaamme erityisesti omistaja-asiakkaan saamaa etua painottaen. Strategisia painopistealueitamme ovat erinomaisen työntekijäkokemuksen luominen, parhaan asiakaskokemuksen aikaansaaminen, kahden miljoonan omistaja-asiakkaan rajan ylittyminen ennen 2020-lukua, tuottojen kasvattaminen kulujen kasvua nopeammin sekä kehittämisinvestoinneista saamiemme hyötyjen maksimointi.

Kolmannen vuosineljänneksen aikana jatkoimme organisaatiomme uudistamista. Aloitimme lokakuun alussa keskusyhteisökonsernin 6000 työntekijää koskevat yt-neuvottelut. Muutoksia suunnitellaan organisaatorakenteisiin, työtehtäviin ja toimintatapoihin. Uudistumisemme myötä osa nykyisistä työtehtävistä lakkaa tai muuttuu oleellisesti, mutta samaan aikaan avautuu merkittävä määrä uusia tehtäviä. Tavoitteemme on siirtyä OP Ryhmässä yhä ketterämpään toiminta- ja organisoitumistapaan, jossa työn tekemistä ohjaa asiakkaalle tuotettu arvo. Tässä uudistuksessa toimenkuvat muuttuvat aiempaa itsenäisemmiksi ja päätöksenteko nopeutuu.

Syyskuussa käynnistimme kustannussäästöohjelman, jossa tavoitteenamme on saada aikaan sadan miljoonan euron vuotuiset säästöt tarkentamalla strategiamme fokusta, keskittymällä ydinliiketoimintoihimme ja optimoimalla oman ja OP Ryhmän ulkopuolelta ostetun työn suhdetta.

Pohjola on yksi Suomen tunnetuimpia brändejä, ja liikemerkki yhdistyy asiakkaiden mielissä vahvasti vakuutuspalveluihin. OP Vakuutus muuttuu vuoden 2019 aikana Pohjola Vakuutukseksi. Osana terveysliiketoimintamme fokusoimista Pohjola Terveys muutetaan Pohjola Sairaalaksi. OP Ryhmän suunnitelma on, että yhtiö keskittyisi jatkossa sairaalaliiketoimintansa kehittämiseen eikä avaisi aiemman suunnitelmansa mukaisia lääkärikeskuksia.

Suomen ja maailman talouden kehitys oli kolmannella vuosineljänneksellä yhä hyvää. Kehitys oli kuitenkin epäyhtenäistä, ja luottamus talouden näkymiin väheni. Epävarmuus rahoitusmarkkinoilla on alkusyksyn jälkeen lisääntynyt selvästi, ja osakekurssissa on nähty selvä korjausliike alaspäin.

Talouden näkymät ovat lähitulevaisuudessa edelleen verrattain valoisat, mutta taloudellisten uhkakuvien määrä on kasvamaan päin. Inflaatio on euroalueella vahvistumassa, ja rahapolitiikan normalisointi etenee. Merkit parhaan kasvuvaiheen jäämisestä taakse ovat vahvistuneet. Epävarmuutta lisää Italian poliittinen tilanne, joka uhkaa kasvattaa Italian valtionlainojen korkoeroa muihin euromaihin. Tilanne vaikeuttaa myös italialaispankkien jälleenrahoitusta. Tämä tuo merkittävää epävarmuutta Euroopan talouskehitykseen. Globaali kauppasota luo synkkiä pilviä maailmantalouden suhdannekuvaan.

# OP Ryhmän osavuositarkastus 1.1.–30.9.2018

## Sisällysluettelo

Toimintaympäristö .....	5
Tulos ja tase.....	6
Katsauskauden keskeiset tapahtumat.....	8
OP Ryhmän strategiset tavoitteet ja painopisteet .....	8
Omistaja-asiakkaiden ja toimintaympäristön menestyksen edistäminen .....	9
Vakavaraisuus.....	11
Riskiasema .....	12
Segmenttien tulos.....	16
Pankkitoiminta.....	16
Vahinkovakuutus.....	18
Varallisuudenhoito.....	20
Muu toiminta .....	22
Investoinnit ja palvelukehittäminen.....	22
Henkilöstö ja palkitseminen.....	22
OP Ryhmän rakenteessa tapahtuneet muutokset.....	23
OP Osuuskunnan hallinto.....	23
Katsauskauden jälkeiset tapahtumat .....	24
Loppuvuoden näkymät .....	24
Tuloslaskelma .....	25
Laaja tuloslaskelma.....	25
Tase.....	26
Oman pääoman muutoslaskelma.....	27
Rahavirtalaskelma.....	28
Segmenttiraportointi.....	29
Liitetaulukot .....	31

## Toimintaympäristö

Luottamus maailmantalouden suhdannenäkymiin laski hieman kolmannella vuosineljänneksellä, mutta talouskasvu jatkui yhä hyvänä. Yhdysvalloissa talous kasvoi edelleen vahvasti, inflaatio kiihtyi ja keskuspankki kiristi rahapolitiikkaansa.

Osakemarkkinoiden vire oli erityisesti Yhdysvalloissa vahva aina lokakuun alkuun saakka, jolloin markkinoiden heilunta jälleen lisääntyi. Euroalueella osakemarkkinoiden kehitys jäi Yhdysvaltoja vaisummaksi.

Euroalueen talouskasvu hidastui hieman. Inflaatio nousi energian hintojen nousun vuoksi, mutta muutoin hintojen nousu jäi yhä Euroopan keskuspankin (EKP) tavoitteista.

EKP on pitänyt kiinni kesäkuussa tekemistään linjauksista. Arvopaperiostoja jatkettiin syyskuun loppuun saakka 30 miljardilla eurolla kuukaudessa, minkä jälkeen niitä pienennettiin 15 miljardiin euroon kuukaudessa. EKP:n linjauksen mukaan ohjaukset säilyvät nykytasollaan ainakin kesän 2019 ajan. Markkinakorot nousivat hieman toisesta vuosineljänneksestä.

Suomen talous kehittyi edelleen suotuisasti, mutta suhdannekyselyiden tulokset laskivat edelleen. Uusia työpaikkoja syntyi runsaasti, ja kotitalouksien luottamus omaan talouteensa säilyi vankkana. Yritysten kannattavuus on kohentunut, ja investoinnit ovat lisääntyneet.

Asuntomarkkinoilla kauppa painottui edelleen uusiin asuntoihin ja jäi kokonaisuutena hieman viime vuotta pienemmäksi. Asuntojen hinnat nousivat edelleen keskimäärin hitaasti, ja kehitys oli alueellisesti ja asuntotyyppittäin hajanaista.

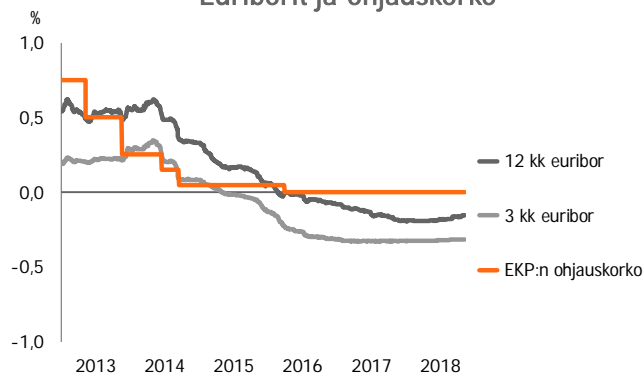
Talousoikeus jatkuu suotuisana, mutta vahvin suhdannekehitys on tällä erää jäämässä taakse. Talousnäkymille suurimman riskin muodostavat lisääntyvät kansainvälisen kaupan esteet. Rahoitusmarkkinoilla epävarmuutta lisää muun muassa globaalisti vähitellen kiristyvä rahapolitiikka.

Kotitalousluottojen vuosikasvu oli tammi–syyskuussa noin 2,5 prosenttia. Asuntolainakanta kasvoi noin 2 prosenttia. Katsauskaudella puhtaiden yritysluottojen (pl. asuntoyhteisölainat) kysyntä vahvistui selvästi ja asuntoyhteisölainojen kasvu jatkui vahvana. Uusimman Finanssiala ry:n pankkibarometrin tulokset ennakoivat kotitalousluottojen kysynnän vahvistuvan; sen sijaan yritysluottojen vuosikasvun odotetaan hidastuvan.

Talletuskannan kasvu hidastui kolmannella vuosineljänneksellä nollan tuntumaan. Sitä vastoin kotitaloustalletusten kasvu jatkui voimakkaana. Julkisyhteisötalletukset vähenivät noin viidenneksen viime vuoden vastaavasta ajankohdasta.

Suomeen rekisteröityjen sijoitusrahastojen arvo kasvoi vuoden 2018 kolmannella neljänneksellä 488 miljoonalla eurolla 115,8 miljardiin euroon. Rahastojen nettomerkinnot olivat negatiiviset 1,5 miljardia euroa, mutta erityisesti osakekurssien noususta seurannut arvomuutos oli 2,0 miljardin euron verran positiivinen. Talouden vahva vire on tukenut vakuutusmarkkinan maksutuloa, mutta hintakilpailu jatkuu edelleen kireänä.

### Euriborit ja ohjaukorko



Lähde: Suomen Pankki

### BKT

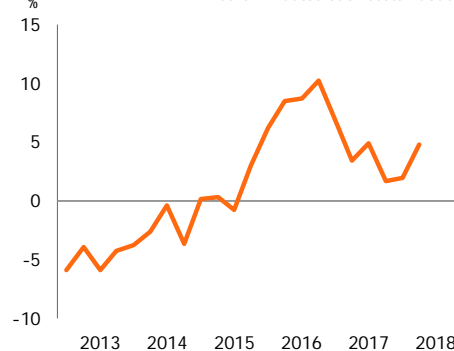
määrän muutos edellisestä vuodesta



Lähteet: Eurostat, Tilastokeskus

### Investoinnit Suomessa

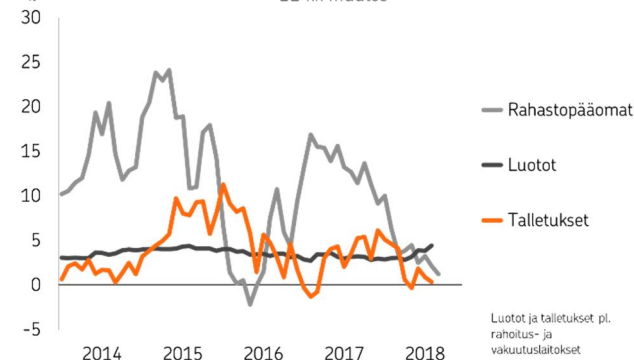
määrän muutos edellisestä vuodesta



Lähde: Tilastokeskus

### Finanssialan volyymikehitys

12 kk muutos



Lähteet: Suomen Pankki, Suomen Sijoituslaitos Oy

## Tulos ja tase

Tulosanalyysi, milj. €	1-9/2018	1-9/2017*	Muutos, %	7-9/2018	7-9/2017*	Muutos, %	1-12/2017*
<b>Tulos ennen veroja</b>	<b>687</b>	<b>838</b>	<b>-18,0</b>	<b>262</b>	<b>279</b>	<b>-6,1</b>	<b>1 031</b>
Pankkitoiminta	489	478	2,2	156	164	-4,8	619
Vahinkovakuutus	131	137	-4,5	67	30	121,7	210
Varallisuudenhoito	136	190	-28,3	42	98	-56,7	247
Muu toiminta	-69	32	-315,4	-4	-13	-72,9	-45
<b>Tuotot</b>							
Korkokate	867	821	5,7	297	287	3,5	1 102
Vakuutuskate	432	341	26,9	154	80	93,7	478
Nettopalkkiotuotot	655	637	2,9	212	203	4,4	879
Sijoitustoiminnan nettotuotot	284	418	-32,0	79	171	-54,1	522
Liiketoiminnan muut tuotot	46	75	-37,8	25	12	104,3	83
<b>Tuotot yhteensä</b>	<b>2 286</b>	<b>2 292</b>	<b>-0,2</b>	<b>766</b>	<b>753</b>	<b>1,9</b>	<b>3 063</b>
<b>Kulut</b>							
Henkilöstökulut	592	564	4,9	178	171	4,1	758
Poistot ja arvonalentumiset	189	159	19,3	58	63	-7,7	246
Liiketoiminnan muut kulut	597	542	10,2	185	179	3,3	764
<b>Kulut yhteensä</b>	<b>1 378</b>	<b>1 265</b>	<b>9,0</b>	<b>422</b>	<b>414</b>	<b>2,0</b>	<b>1 768</b>
Saamisten arvonalentumiset	-24	-28	-12,2	-17	-5	285,6	-48
Väliaikainen poikkeusmenettely (overlay approach)	-30			-7			
<b>Kertyneet uudet OP-bonukset omistaja-asiakkaille</b>	<b>-171</b>	<b>-164</b>	<b>4,6</b>	<b>-58</b>	<b>-55</b>	<b>4,8</b>	<b>-220</b>

\*Vuoden 2017 vertailulukuja on muutettu liitetaulukoissa kuvatulla tavalla IFRS 15:n voimaantulon ja luottojen toimituspalkkioiden jaksotuskäytännön muutoksen seurauksena.

Taseen avainlukuja, milj. €	30.9.2018	31.12.2017	Muutos, %
Saamiset asiakkailta	86 020	82 193	4,7
Sijoitusomaisuus	22 777	23 324	-2,3
Velat asiakkaille	67 000	65 549	2,2
Vakuutusvelka	9 632	9 950	-3,2
Yleiseen liikkeeseen lasketut velkakirjat	29 378	26 841	9,5
Oma pääoma	11 617	11 084	4,8
<b>Tase yhteensä</b>	<b>140 253</b>	<b>137 205</b>	<b>2,2</b>

## Tammi–syyskuu

OP Ryhmän tulos ennen veroja oli 687 miljoonaa euroa (838). Tulos laski vertailukauden tuloksesta 151 miljoonaa euroa. Asiakasliiketoiminnan tuotot eli korkokate, vakuutusbate ja nettopalkkiotuotot kasvoivat vertailukaudesta. Tulosta pienensivät sijoitustoiminnan nettotuottojen ja liiketoiminnan muiden tuottojen lasku sekä kulujen kasvaminen.

Korkokate kasvoi 5,7 prosenttia 867 miljoonaa euroon. Pankkitoiminnan korkokate kasvoi 27 miljoonaa euroa ja Muu toiminta -segmentin 24 miljoonaa euroa. Vakuutusbate oli 432 miljoonaa euroa (341); vertailukaudella vakuutusvelan diskonttokoron lasku heikensi vakuutusbatea 102 miljoonaa euroa. Vertailukelpoinen vakuutusbateen muutos oli -2 prosenttia. Yritysasiakkaiden vakuutusmaksutuottojen kasvu tuki vakuutusbateen kasvua. Nettopalkkiotuotot olivat 655 miljoonaa euroa eli 18 miljoonaa euroa suuremmat kuin vuotta aiemmin. Sijoitussidonnaisten hallinnointipalkkioiden palautukset kasvoivat 7 miljoonaa euroa ja maksuliikkeen nettopalkkiotuotot 9 miljoonaa euroa.

Sijoitustoiminnan nettotuotot laskivat 32,0 prosenttia 284 miljoonaa euroon. Osaan vakuutusyhtiöiden oman pääoman ehtoista sijoituksista sovelletaan väliaikaista poikkeusmenettelyä (overlay approach). Väliaikaisen poikkeusmenettelyn piirissä olevien sijoitusten käyvän arvon muutokset esitetään oman pääoman käyvän arvon rahastossa. Yhteensä sijoitustoiminnasta kirjatut tuotot laskivat 39,1 prosenttia 255 miljoonaa euroon. OP Ryhmän vakuutusyhteisöjen yhteenlaskettu sijoitusten tuotto käyvin arvoin oli 1,2 prosenttia (3,1).

Käypään arvoon muiden laajan tuloksen erien kautta kirjattavat nettotuotot (vertailukaudella myytävissä olevien varojen nettotuotot) laskivat vertailukaudesta 150 miljoonaa euroa. Vuoden 2018 alussa otettiin käyttöön IFRS 9 -standardi, minkä johdosta käypään arvoon muiden laajan tuloksen erien kautta kirjattavien sijoitusten määrä ja myyntivoitot vähenivät. Käypään arvoon tuloslaskelman kautta kirjattavien sijoitusten määrä puolestaan kasvoi, ja niiden tulosvaikutus oli 184 miljoonaa euroa (202). Katsauskaudella myyntivoittoja kirjattiin 24 miljoonaa euroa (175). Vertailukaudella myyntivoitoilla pääosin täydennettiin vakuutusvelkaa. Henkivakuutuksen lyhytaikaisten korkotäydennysten nettomuutos oli 33 miljoonaa euroa (0) tulosta parantava. Markkinamuutoksista johtuvat johdannaisten luotto- ja vastapuoliriskin positiiviset arvomuutokset kaupankäynnin nettotuotoissa jäivät 8 miljoonaa euroa pienemmäksi kuin vertailukaudella.

Liiketoiminnan muut tuotot laskivat vertailukaudesta 28 miljoonaa euroa 46 miljoonaa euroon. Kolmannella vuosineljänneksellä saatettiin päätökseen Baltiassa toimivan tytäryhtiö Seesam Insurance AS:n koko osakekannan myynti Vienna Insurance Groupille (VIG). Kaupasta kirjattiin kertaluonteista myyntivoittoa yhteensä 16 miljoonaa euroa. Vertailukaudella kertaluonteisia arvonnäverojojen palautuksia kirjattiin korkoineen aikaisemmilta vuosilta yhteensä 22 miljoonaa euroa. Lisäksi vertailukaudella korttimaksujen tilitys- ja maksupääteläpalveluiden sopimus- ja maksupäätelätekannan kaupasta kirjattiin kertaluonteista tuottoa 25 miljoonaa euroa liiketoiminnan muihin tuottoihin sekä kauppaan liittyviä ylimääräisiä poistoja ja muita kuluja 6 miljoonaa euroa.

Kulut kasvoivat 9,0 prosenttia 1 378 miljoonaa euroon henkilöstökulujen, liiketoiminnan muiden kulujen sekä poistojen ja arvonalentumisten kasvattua. OP Ryhmän panostukset palveluiden kehittämiseen kasvattivat kehittämisen kuluja 2,3 prosenttia 149 miljoonaa euroon. Uusien liiketoimintojen osuus kokonaiskulujen kasvusta oli 20 miljoonaa euroa. Suunnitelman mukaiset poistot kasvoivat 9,8 prosenttia 161 miljoonaa euroon. Poistojen kasvu on seurausta viime vuosien kehittämispanostusten kasvusta. Arvonalentumispoistot kasvoivat vertailukaudesta 16 miljoonaa euroa. Kuluja kasvattivat myös viranomaismaksujen kasvaminen 28 miljoonaa euroa sekä henkilöstökulujen kasvaminen 4,9 prosenttia 592 miljoonaa euroon.

Tulosta heikentäviä, eri tuloslaskelmaeriin kohdistuneita arvonalentumisia luotoista ja saamisista sekä sijoituksista kirjattiin yhteensä 44 miljoonaa euroa (50), josta 24 miljoonaa euroa (28) kirjattiin luotoista ja muista saamisista. Saamisten arvonalentumiset on laskettu vuonna 2018 IFRS 9 -standardin mukaisesti, joten ne eivät ole vertailukelpoisia aiemman IAS 39 -standardin mukaisesti laskettujen arvonalentumisten kanssa. Järjestämättömät saamiset luotoista ja muista saamisista olivat matalalla 1,1 prosentin tasolla (1,2) luotto- ja takauskannasta.

OP Ryhmän katsauskauden tuloverot olivat 135 miljoonaa euroa (164). Efektiiivinen verokanta oli 19,6 prosenttia (19,6).

OP Ryhmän oma pääoma oli 11,6 miljardia euroa (11,1). Omaa pääomaa kasvattivat katsauskauden tulos ja Tuotto-osuudet. Omaan pääomaan sisältyi Tuotto-osuuksia 3,0 miljardia euroa (2,9), josta irtisanottujen Tuotto-osuuksien osuus oli 0,2 miljardia euroa (0,3). Tuotto-osuuksien tuottotavoite vuodelle 2018 on 3,25 prosenttia. Katsauskaudella kertyneen Tuotto-osuuksille maksettavan koron arvioidaan olevan yhteensä 70 miljoonaa euroa. Vuodelta 2017 korkoja maksettiin yhteensä 90 miljoonaa euroa kesäkuussa 2018.

## Heinä–syyskuu

Kolmannen vuosineljänneksen tulos ennen veroja oli 262 miljoonaa euroa, kun se vuotta aiemmin oli 279 miljoonaa euroa. Tuloskehitystä tukivat korkokatteen, vakuutusbateen ja nettopalkkiotuottojen kasvu. Tuotot, yhteensä 766 miljoonaa euroa, kasvoivat vertailukaudesta 1,9 prosenttia. Tulosta pienensivät sijoitustoiminnan nettotuottojen lasku ja saamisten arvonalentumisten kasvaminen.

Korkokate kasvoi vuotta aiemmasta 3,5 prosenttia 297 miljoonaa euroon. Vakuutusbate kasvoi 93,7 prosenttia 154 miljoonaa euroon. Vertailukaudella vakuutusvelan diskonttokoron lasku heikensi vakuutusbatea 76 miljoonaa euroa. Nettopalkkiotuotot olivat 212 miljoonaa euroa eli 9 miljoonaa euroa suuremmat kuin vuotta aiemmin. Sijoitustoiminnan nettotuotot laskivat väliaikainen poikkeusmenettely (overlay approach) mukaan lukien 58,3 prosenttia 71 miljoonaa euroon myyntivoittojen supistuttua.

Seesam Insurance AS:n myynnistä kirjattiin kertaluonteista myyntivoittoa yhteensä 16 miljoonaa euroa liiketoiminnan muihin tuottoihin.



Kulut kasvoivat vertailukaudesta 2,0 prosenttia 422 miljoonaan euroon. Henkilöstökulut kasvoivat 4,1 prosenttia 178 miljoonaan euroon ja liiketoiminnan muut kulut 3,3 prosenttia 185 miljoonaan euroon. Poistot ja arvonalentumiset sen sijaan laskivat vertailukaudesta 7,7 prosenttia 58 miljoonaan euroon. Saamisten arvonalentumiset, 17 miljoonaa euroa, kasvoivat vertailukaudesta 13 miljoonaa euroa.

## Katsauskauden keskeiset tapahtumat

### Henkilöstön lakisääteisen työeläketurvan siirtäminen Keskinäinen Eläkevakuutusyhtiö Ilmarisen hoidettavaksi

OP Ryhmän henkilöstön lakisääteistä työeläketurvaa hoitavan OP-Eläkekassan edustajisto päätti 31.7.2018 noin 1,1 miljardin euron eläkevastuun siirtämisestä Keskinäinen Eläkevakuutusyhtiö Ilmarisen hoidettavaksi. Päätöstä edelsi kilpailutus, jossa OP-Eläkekassan hallitus pyysi tarjoukset suurimmilta työeläkeyhtiöiltä. Siirron kohteena oleva kanta vastaa noin 90 prosenttia OP-Eläkekassan koko eläkevastuusta. Siirron toteutuminen edellyttää vielä viranomaishyväksynnän. Siirto toteutuu arviolta vuoden 2018 loppuun mennessä.

Alustavan suunnitelman mukaan jäljelle jäävä eläkevastuu siirtyy Ilmariselle myöhemmin, aikaisintaan vuoden 2020 lopussa.

Siirto vahvistaa toteutuessaan OP Ryhmän CET1-vakavaraisuutta arviolta 0,4 prosenttiyksikköä. Vastuiden siirrosta syntyy OP Ryhmän tilinpäätökseen tulosvaikutteinen kertaerä. Tämänhetkisen arvion mukaan kertaerä parantaisi OP Ryhmän vuoden 2018 tulosta 240 miljoonaa euroa. Arvio ei ole muuttunut kesäkuun lopun arviosta. Lopulliseen tulosvaikutteisen erän suuruuteen vaikuttaa keskeisesti eläkevastuiden diskonttauksessa käytettävän koron muutokset, ja lopullisesti toteutuva määrä voi poiketa edellä mainitusta merkittävästikin. Diskonttokoron 0,1 prosenttiyksikön kasvu pienentäisi tuloutettavaa etuusperusteista nettovelkaa arviolta 20–30 miljoonaa euroa.

### OP Ryhmä liittyy Finanssiala ry:n jäseneksi

OP Ryhmä liittyy Finanssiala ry:n jäseneksi 1.1.2019 alkaen ja luopuu Palta ry:n jäsenyydestä. Siirtymispäätöksellä halutaan vahvistaa suomalaisen finanssialan kehittymistä, yhteistyötä ja kilpailukykyä.

### Johtokunnan vastualueet

OP Ryhmän keskusyhteisön hallintoneuvosto teki 6.6.2018 päätöksen keskusyhteisön johtokunnan ja ylimmän johdon vastualueiden uudistamisesta. OP Ryhmän keskusyhteisökonserni jatkaa loppuvuoden aikana organisoitumista johtokunnan uusittujen vastualueiden mukaisesti.

OP Ryhmän liiketoiminnan ytimen muodostaa pankki- ja vakuutusliiketoiminta. Pankkiliiketoiminta jakautuu kahteen vastuualueeseen. Pankkitoiminnan henkilö- ja pk-yritysasiakkaat

-liiketoiminnasta vastaa johtokunnassa oikeustieteen kandidaatti, eMBA Harri Nummela.

Pankkitoiminnan yritys- ja instituutioasiakkaat -liiketoiminnasta vastaa johtokunnassa tekniikan lisensiaatti Katja Keitaanniemi. Hän siirtyi OP Ryhmän palvelukseen Finnverasta 6.8.2018.

Vakuutusliiketoimintaan sisältyvät henkilö- ja yritysasiakkaiden vahinko- ja henkivakuutusliiketoiminta sekä terveys- ja hyvinvointiliiketoiminta. Vakuutusasiakkaat -liiketoiminnasta vastaa johtokunnassa maatalous- ja metsätieteiden maisteri, eMBA Olli Lehtilä.

OP Ryhmän talousjohtajana, johtokunnan jäsenenä ja OP Osuuskunnan toimitusjohtajana toimii kauppatieteiden maisteri Harri Luhtala 31.10.2018 asti. Kauppatieteiden maisteri Vesa Aho on nimitetty OP Ryhmän talousjohtajaksi, johtokunnan jäseneksi ja OP Osuuskunnan toimitusjohtajaksi 1.11.2018 alkaen. Aiemmin hän on työskennellyt Vakuutusosakeyhtiö Garantian toimitusjohtajana sekä Pohjola Pankki Oyj:n talous- ja rahoitusjohtajana.

Ryhmäpalveluista vastaa johtokunnassa oikeustieteen kandidaatti, eMBA Tony Vepsäläinen. Hän toimii myös johtokunnan varapuheenjohtajana.

Kehittämisestä ja teknologioista vastaa johtokunnassa diplomi-insinööri Juho Malmberg.

Lakiasioista ja compliancesta vastaa johtokunnassa oikeustieteiden kandidaatti, LL.M. Eur. Tiia Tuovinen.

Johtokunnan jäsenten lisäksi suoraan pääjohtajalle raportoivat tarkastusjohtaja Leena Kallasvuo, viestintä- ja yhteiskuntasuhdejohtaja Tuuli Kousa, henkilöstöjohtaja Hannakaisa Länsisalmi, strategiasta ja uudistamisesta vastaava johtaja Pekka Puustinen sekä riskienhallintajohtaja Erik Palmén. Markku Pehkonen aloittaa uutena riskienhallintajohtajana 1.12.2018.

## OP Ryhmän strategiset tavoitteet ja painopisteet

OP Ryhmän strategiset tavoitteet	30.9.2018	31.12.2017	Tavoite 2019
Asiakaskokemus, NPS (-100+100)			
Bränditaso	23	22	25
Kohtaamistaso	60	58	70
CET1-vakavaraisuus, %	20,0	20,1	22
Taloudellisen pääomavaateen tuotto, % (12 kk liukuva)	18,7	20,4	22
Nykyliiketoiminnan kulut (12 kk liukuva), milj. €	1 760	1 661	Kulut 2020 vuoden 2015 tasolla (1 500)
Omistaja-asiakkaat, miljoonaa	1,9	1,8	2,1 (2019)

OP Ryhmän hallintoneuvosto päätti 26.9.2018 OP Ryhmän loppustrategiakauden tärkeimmistä painopistealueista. Samalla päätettiin uudesta visiosta. OP Ryhmän toiminnan pohjana on edelleen vuonna 2016 vahvistettu strategia, mutta toimintaympäristön muutoksista johtuen strategian fokusta on haluttu tarkentaa.

OP Ryhmän visio on olla johtava ja vetovoimaisin finanssiryhmä Suomessa niin henkilöstön, asiakkaiden kuin yhteistyökumppaneiden ja sidosryhmien näkökulmasta. Tämän vuoksi strategian painopisteiksi on nostettu erinomainen työntekijäkokemus, paras asiakaskokemus ja omistaja-asiakasmäärän kasvu vähintään kahteen miljoonaan. Kaksi muuta strategista painopistettä tukevat näitä: kehittämisen tuottavuus halutaan maksimoida ja tuottojen kasvun tulee olla kulujen kasvua nopeampaa.

Strategian ja vision toteuttamiseksi OP Ryhmässä on päätetty aloittaa merkittävä muutos toimintatavoissa. Uusi ketterä toimintatapa korostaa työn merkityksellisyyttä ja lisää työssä viihtymistä, mikä puolestaan parantaa asiakaskokemusta ja työn tehokkuutta luoden mahdollisuuksia kustannussäästöihin.

Ketterä toimintatapa otetaan ensin vaiheittain käyttöön OP Ryhmän keskusyhteisössä. Uuden toimintamallin käyttöönotto alkaa uudelleenorganisoinnilla, josta tiedotettiin 25.9.2018. Siihen liittyvät keskusyhteisökonsernin yhteistoimintaneuvottelut alkoivat 1.10.2018. Organisaatiomuutoksen ohessa tavoitteena on alentaa keskusyhteisökonsernin kokonaiskustannuksia vuositasona 100 miljoonalla eurolla.

## Omistaja-asiakkaiden ja toimintaympäristön menestyksen edistäminen

OP Ryhmän perustehtävänä on luoda vahvan vakavaraisuutensa ja tehokkuutensa avulla kestävää taloudellista menestystä, turvallisuutta ja hyvinvointia omistaja-asiakkailleen ja toimintaympäristölle. OP:n toiminta perustuu osuustoiminnallisiin arvoihin, vahvaan vakavaraisuuteen, osaavaan riskienhallintaan ja asiakkaiden kunnioittamiseen. Ryhmän arvot ovat ihmisläheisyys, vastuullisuus ja yhdessä menestyminen.

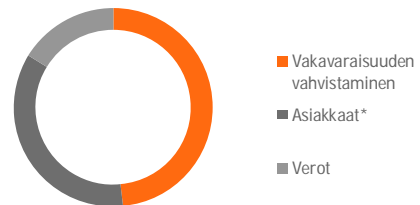
Osuustoiminnallisena yrityksenä OP Ryhmän toimintaa ohjaa kaksoisrooli. Liiketoiminnallisessa roolissa OP tarjoaa asiakkaille kilpailukykyisiä tuotteita ja palveluita sekä huolehtii toimintansa kannattavuudesta ja vakavaraisuuden kehittämisestä. Yhteisöllisessä roolissa OP edistää omistaja-asiakkaidensa ja toimintaympäristönsä pitkän tähtäimen menestystä ja hyvinvointia. Yhteisöllinen rooli merkitsee vaikuttavia tekoja yhteisön hyväksi niin paikallisesti kuin valtakunnallisesti – digitaalisesti ja fyysisesti.

### Tuloksen käyttö

Perustaltaan osuustoiminnallisena toimijana OP Ryhmän tavoitteena ei ole voiton maksimointi omistajille vaan osuuskunnan omistaja-asiakkaiden tarvitsemien palvelujen tuottaminen mahdollisimman tehokkaasti. Yhteinen menestys käytetään omistaja-asiakkaiden hyväksi keskittämisetuina ja

muina taloudellisina etuina sekä palvelukyvyyn ylläpitona ja kehittämisenä.

Arvio OP Ryhmän katsauskauden tuloksen käytöstä, joka vahvistetaan tilikauden päättymisen jälkeen:



\*) Asiakkaat = asiakasbonukset, alennukset ja korot omistaja-asiakkaiden sijoituksille

OP Ryhmän perustehtävän menestyksekkäs toteuttaminen vaatii vahvaa vakavaraisuutta, jota edellyttävät myös kasvavat viranomaisvaatimukset. Liiketoiminnan tuloksesta valtaosa käytetään vakavaraisuuden kasvattamiseen. Se vaatii ryhmältä tehokkuutta ja tuloksentehtävyyttä myös jatkossa.

Merkittävä osa tuloksesta palautetaan omistaja-asiakkaille OP-bonusina ja erilaisina etuina ja alennuksina. Osuustoiminnallisen yrityksen peruserätyksen mukaisesti hyöty jaetaan sen mukaan, kuinka paljon kukin jäsen osuuskunnan palveluita käyttää. Etukokonaisuuksien muodostavat suhteessa asioinnin määrään miltei kaikista asioinnista kertyvät OP-bonukset sekä pankkipalveluista ja vahinkovakuuttamisen ja varallisuudenhoidon tuotteista annettavat edut ja alennukset. Lisäksi tiettyjä palvelukokonaisuuksia tarjotaan ainoastaan omistaja-asiakkaille. Omistaja-asiakkailta on myös mahdollisuus sijoittaa omaan osuuspankkiinsa Tuotto-osuuksien kautta. Tuotto-osuuksille maksetaan vuosittain korkoa pankkien voitonjakona.

Tuloksesta maksetuilla veroilla mitattuna OP Ryhmä on yksi Suomen suurimmista veronmaksajista. Maksamalla verot Suomeen OP on edistämässä koko Suomen menestystä.

### Asiakkuudet ja asiakasedut

OP Ryhmän omistaja-asiakkaiden määrä kasvoi tammi-syyskuussa 55 000:lla lähes 1,9 miljoonaan. Pankki- ja vakuutuslaitosten yhteisten asiakkaiden määrä kasvoi tammi-syyskuussa 18 000:lla yli 1,8 miljoonaan.

Osuuspankkien omistaja-asiakkaiden sijoitukset osuuspankkien Tuotto- ja jäsenosuuksiin olivat syyskuun lopussa yhteensä 3,2 miljardia euroa (3,1).

Osuuspankkien omistaja-asiakkaiden pankki-, vahinkovakuutus- ja varallisuudenhoitoasioinnista kertyy OP-bonusia. Asioinnin keskittämisestä omistaja-asiakkaille tammi-syyskuussa kertyneiden uusien bonusien arvo oli yhteensä 171 miljoonaa euroa (164). Bonusia käytettiin pankki- ja varallisuudenhoitopalveluihin yhteensä 83 miljoonaa euroa (77) ja vahinkovakuutuslaitosten vakuutusmaksuihin 87 miljoonaa euroa (85). OP-bonusia käytettiin 1 787 000 vakuutuslaskuun (1 759 000), joista 266 000 laskua (242 000) maksettiin kokonaan bonusilla.



Omistaja-asiakkaat hyötyivät pankkitoiminnan päivittäispaketin alennetusta hinnasta 42 miljoonaa euroa (39) katsauskaudella. Omistaja-asiakkaille annettiin katsauskaudella 50 miljoonaa euroa (54) vahinkovakuutuksen keskittämisalennuksia. Lisäksi omistaja-asiakkaat ostivat, myivät ja vaihtoivat suurinta osaa rahastoista ilman erillisiä kuluja. Edun arvo oli katsauskaudella 4 miljoonaa euroa (4).

Edellä mainitut OP-bonukset ja asiakasedut olivat yhteenlaskettuna 267 miljoonaa euroa (261) eli 28,0 prosenttia OP Ryhmän tuloksesta ennen veroja ja myönnettyjä etuja (23,7).

Katsauskaudella kertyneen Tuotto-osuiksille maksettavan koron arvioidaan olevan yhteensä 70 miljoonaa euroa (67). Tuotto-osuuksien tuottotavoite vuodelta 2018 on 3,25 prosentin korko (3,25).

## Vastuullisuus

Yhteiskuntavastuu on tiivis osa OP Ryhmän liiketoimintaa ja strategiaa. Yhteiskuntavastuun toimenpiteissä ryhmä huomioi taloudellisen ja sosiaalisen vastuun sekä ympäristövastuun. OP Ryhmän tavoite yhteiskuntavastuussa on olla toimialan edelläkävijä Suomessa. OP on sitoutunut noudattamaan YK:n Global Compact -aloitteen kymmentä periaatetta ihmisoikeuksista, työelämän oikeuksista, ympäristöperiaatteista ja korruption torjunnasta. OP on noudattanut vuodesta 2009 lähtien YK:n vastuullisen sijoittamisen periaatteita.

Helmikuussa OP aloitti yhteistyössä LeaseGreenin kanssa taloyhtiöiden energiaremonttien tarjoamisen, ja ensimmäinen hanke käynnistyi syyskuussa Helsingissä. Energiaremonteilla OP mahdollistaa asiakkaiden hiilijalanjäljen pienentämisen.

Monimuotoisuuden edistämiseksi OP Ryhmän tavoitteena on molempien sukupuolien osuus määritellyissä johtajatehtävissä vähintään 40 prosenttia. Syyskuun lopussa naisten osuus oli 24 prosenttia. Vuoden 2017 lopussa osuus oli 21 prosenttia.

OP on valtakunnallisen yhdeksäsluokkaisille järjestettävän Taloustaitokilpailun pääyhteistyökumppani. Uudistetun kilpailun ensimmäinen vaihe toteutettiin peruskouluissa ympäri Suomen huhtikuun alussa, ja OP isännöi valtakunnallista loppukilpailua Vallilassa toukokuussa. Nuorten talouslukutaitojen edistäminen on tärkeä osa OP Ryhmän yhteiskuntavastuuta.

OP jatkaa vapaaehtoistyön välityspalvelu Hiop100.fi:n ylläpitoa sekä vapaaehtoistyötä osana yhteiskuntavastuuohjelmaa myös vuonna 2018.

OP Ryhmä lahjoitti Kesäduuni OP:n piikkiin -kampanjassaan yhdistyksille ympäri Suomen yli 500 000 euroa, joilla tarjottiin kesätyöpaikka 1200 nuorelle.

OP liittyi toukokuussa Climate Leadership Coalitionin (CLC) jäseneksi. CLC on korkean tason yhdistys, jonka tavoitteena on vaikuttaa Suomen elinkeinoelämän ja tutkimusorganisaatioiden yleiseen kilpailukykyyn ja valmiuteen vastata ilmastonmuutoksen ja luonnonvarojen riittävyyden muodostamiin uhkiin sekä kykyyn hyödyntää näiden synnyttämiä liiketoimintamahdollisuuksia.

## Monikanavaiset palvelut

Ryhmän monikanavainen palveluverkosto koostuu konttori-, verkko, mobiili- ja puhelinpalveluista. Henkilökohtaista asiakaspalvelua tarjotaan sekä konttoreissa että digitaalisesti. Ryhmän tavoitteena on tarjota toimialan paras monikanavainen asiakaskokemus luomalla jatkuvia ja merkityksellisiä kohtaamisia kaikissa kanavissa.

OP lanseerasi heinäkuussa pelkistetyn ja helppokäyttöisen verkkopalvelun edistämään kaikkien asiakasryhmien yhdenvertaista pankkiasiointia. OP Saavutettava tarjoaa peruspankkipalvelut henkilöasiakkaille, jotka eivät pysty käyttämään esimerkiksi op.fi-palvelua tai OP-mobiilia näkö- ja kuulorajoitteiden, motoristen haasteiden tai muiden toimintarajoitteiden takia. Palvelu on kehitetty yhteistyössä asiakkaiden kanssa.

OP-mobiili oli syyskuussa asiakkaiden päivittäisasiointin pääkanava yli 19 miljoonalla käynnillä (16) yhden kuukauden aikana. Verkkopalveluiden käyntien määrä oli noin 9 miljoonaa (9). Pivo-mobiilisovelluksen käyntien määrä oli syyskuussa lähes 4 miljoonaa (2). OP-yritysmobiilissa oli syyskuussa 500 000 käyntiä (200 000).

Pivon kaverimaksun ja Siirto-maksun avulla asiakkaat voivat siirtää rahaa toiselle henkilölle maksun vastaanottajan puhelinnumeroa käyttäen. OP:n asiakkaita on rekisteröitynyt Siirto-maksun piiriin jo noin 470 000 (280 000). Pivon maksunapilla tai OP Siirto -maksupainikkeella asiakkaat voivat maksaa verkkokaupoissa ostoksiaan ilman avainlukulistaa tai kortin tunnuslukua.

Verkko- ja mobiilipalveluiden kasvusta huolimatta OP Ryhmällä on edelleen maan kattavin konttoriverkosto, johon kuuluu 371 toimipaikkaa (407) ympäri maata. Oman konttoriverkoston toimintaa tukee lisäksi laaja asiamies- ja kumppanuusverkosto, jonka merkitys on erityisen suuri vahinkovakuutusten myynnissä. OP Ryhmä on laajasti läsnä yleisimmässä sosiaalisen median kanavissa, joissa sillä on yhteensä noin 410 000 seuraajaa (370 000). Ryhmän valtakunnallisten some-tilien lisäksi monilla osuuspankeilla on omat Facebook-sivut, joilla ne jakavat paikalliselle asiakaskunnalle suunnattuja julkaisuja.

## Terveys ja hyvinvointi

Pohjola Terveiden viides sairaala avattiin Turkuun toukokuussa, jolloin sairaalaverkosto valmistui. Viisi Pohjola Terveiden sairaalaa Helsingissä, Tampereella, Oulussa, Kuopiossa ja

Turussa tarjoavat kattavat perusterveydenhuollon ja erikoissairaanhoidon palvelut, tutkimukset, leikkauspalvelut sekä kuntoutuksen.

Asiakkaat ovat olleet tyytyväisiä Pohjola Terveiden palveluihin. Leikkausasiakkaiden antama NPS-luku oli tammi-syyskuussa 96 (97).

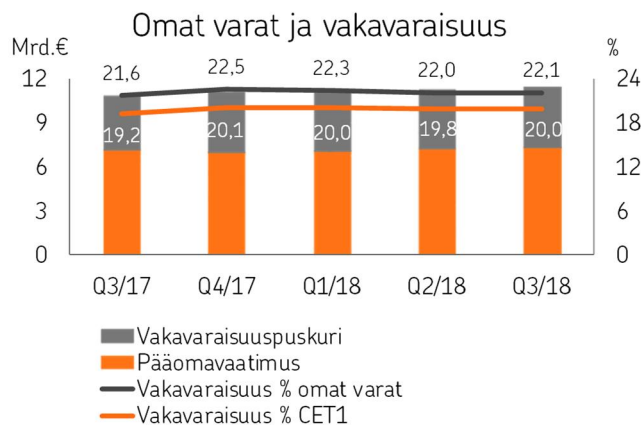
## Vakavaraisuus

### Rahoitus- ja vakuutusryhmittymän valvonnasta annetun lain mukainen vakavaraisuus

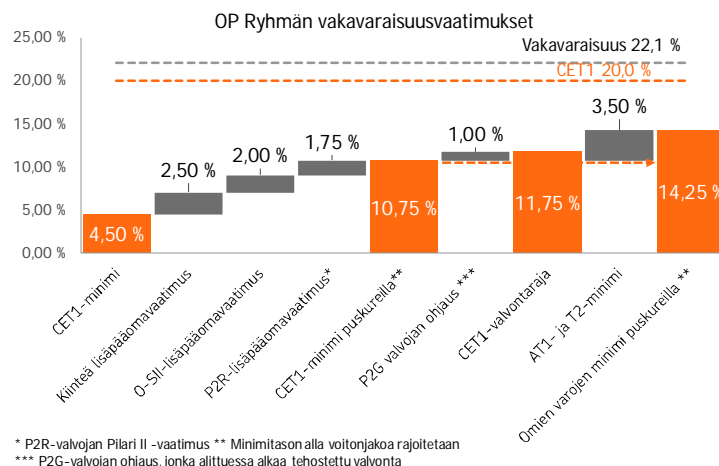
Rahoitus- ja vakuutusryhmittymän (Rava) valvonnasta annetun lain mukaan lasketut OP Ryhmän omat varat ylittivät laissa määritellyn vähimmäismäärän 3,8 miljardilla eurolla (3,6). Pankkitoiminnan pääomavaatimus pysyi ennallaan 14,3 prosentissa riskipainotetuista eristä laskettuna. Ryhmän omien varojen määrä suhteessa vähimmäispääomavaatimukseen oli 149 prosenttia (148). Suhdeluku oli 164 prosenttia ilman EKP:n asettamia riskipainolattioita. Pankkitoiminnan lisäpääomavaatimusten ja vakuutusyhtiöiden pääomavaatimusten seurauksena Rava-vakavaraisuuden minimitaso 100 prosenttia kuvaa tasoa, jonka puitteissa ryhmittymä voi toimia ilman puskurien alituksesta seuraavia viranomaisvelvoitteita.

### Luottolaitosvakavaraisuus

OP Ryhmän CET1-vakavaraisuus oli 20,0 prosenttia (20,1). EKP:n asettamat riskipainolattiat laskivat vakavaraisuutta 2,0 prosenttiyksikköä. Kokonaisriskin kasvu ylitti ydinpääoman kasvun. Etuuspohjaisten eläkejärjestelyiden (IAS 19) laskennallisten oikaisujen vaikutus ryhmän CET1-vakavaraisuuteen oli noin -0,8 prosenttiyksikköä, eli hieman pienempi kuin vuoden 2017 lopussa.



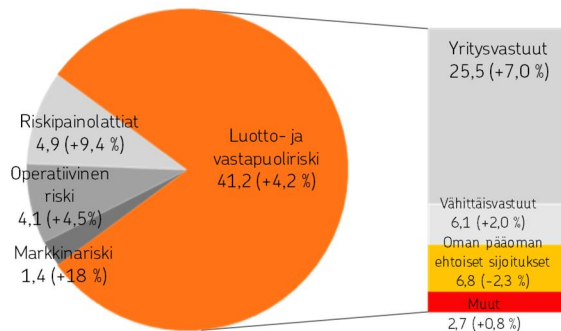
OP Ryhmän luottolaitostoiminnan vakavaraisuus on vahva suhteessa lakisääteiseen ja viranomaisen asettamiin vakavaraisuusvaatimuksiin. Lakisääteinen minimi vakavaraisuussuhteelle on 8 prosenttia ja CET1-vakavaraisuudelle 4,5 prosenttia. Luottolaitoslain mukainen 2,5 prosentin kiinteä lisäpääomavaatimus, 2 prosentin O-SII-lisäpääomavaatimus ja EKP:n P2R-vaatimus nostavat käytännössä alarajan vakavaraisuussuhteelle 14,3 prosenttiin ja CET1-vakavaraisuudelle 10,8 prosenttiin.



Ryhmän luottolaitostoiminnan ydinpääoma oli 10,3 miljardia euroa (9,9). Ydinpääomaa kasvattivat pankkitoiminnan tulos ja Tuotto-osuuksien liikkeeseenlaskut. Tuotto-osuuksien määrä ydinpääomissa oli 3,0 miljardia euroa (2,8).

Kokonaisriski oli 51,7 miljardia euroa (49,2) eli 5,0 prosenttia suurempi kuin viime vuoden lopussa. EKP:n asettama vähittäisvastuiden riskipainoaraja oli 4,9 miljardia euroa, jota ilman kokonaisriski oli 46,8 miljardia euroa ja kasvu vuodenvaihteesta 4,6 prosenttia. Yritysvastuiden keskimääräiset riskipainot nousivat hieman, vähittäisvastuiden keskimääräiset riskipainot säilyivät vuodenvaihteen tasolla.

Kokonaisriski 30.9.2018  
yhteensä 51,7 mrd.€  
(muutos vuoden alusta 5,0 %)



Rahoitus- ja vakuutusryhmittymän sisäiset vakuutusyhtiösijoitukset käsitellään riskipainotettuina erinä EKP:n luvan mukaisesti. Oman pääoman ehtoisin sijoituksiin sisältyy ryhmän sisäisiä vakuutusyhtiöomistuksia riskipainotettuina erinä 6,5 miljardia euroa noin 280 prosentin riskipainolla.

Finanssivalvonta tekee makrovakauspäätöksen neljännesvuosittain. Finanssivalvonta päätti kesäkuussa 2018 asettaa OP Ryhmälle 2 prosentin järjestelmäriskipuskurin eli lisäpääomavaatimuksen, joka tulee voimaan 1.7.2019 alkaen. Samalla OP Ryhmän O-SII lisäpääomavaatimukseksi vahvistettiin myös 2 prosenttia. Nämä lisäpääomavaatimukset ovat rinnakkaisia puskureita, joista sovelletaan suurempaa, joten päätöksellä ei ole vaikutusta OP Ryhmän kokonaisvakavaraisuusvaatimukseen. Finanssivalvonta päätti syyskuussa 2018 edelleen olla asettamatta pankeille syklysyttä

vähentävää lisäpääomavaatimusta. Asuntolainoille tuli voimaan 15 prosentin riskipainoaraja vuoden 2018 alusta alkaen vähintään kahdeksi vuodeksi. Riskipainolattialla varaudutaan Finanssivalvonnan mukaan kasvaneeseen kotitalouksien velkaantuneisuuden aiheuttamaan järjestelmäriskiin. Riskipainolattialla ei ole vaikutusta OP Ryhmän kokonaisriskiin EKP:n asettamat vähittäisvastuiden riskipainoarajat huomioiden. Ilman EKP:n riskipainoarajaa Finanssivalvonnan asuntoluottojen 15 prosentin riskipainolattia heikentäisi CET1-vakavaraisuutta arviolta 1,3 prosenttiyksikköä.

Tulevassa EU-tason sääntelyssä on mukana velkaantumistasetta kuvaava vaatimus eli vähimmäisomavaraisuusaste (Leverage Ratio). OP Ryhmän pankkitoiminnan vähimmäisomavaraisuusaste on nykytulkintojen mukaan arviolta 7,9 prosenttia (7,9) katsauskauden lopun luvuilla laskettuna. Säännösluonnosten mukainen minimitaso on 3 prosenttia.

## Vahinko- ja henkivakuutus

Vahinkovakuutuksen ja henkivakuutuksen omat varat kasvoivat tuloksen myötä. Vakavaraisuusastea vahvisti myös pääomavaateen lasku.

	Vahinkovakuutus		Henkivakuutus	
	30.9. 2018	31.12. 2017	30.9. 2018	31.12. 2017
Omat varat, milj. €*	1 066	902	1 405	1 317
Pääomavaade, milj. €*	630	666	619	674
Solvenssisuhde, %*	169	135	227	195
Solvenssisuhde, % (ilman siirtymäsäännöstä)	169	135	181	151

\*siirtymäsäännökset huomioiden

## EKP:n valvonta

OP Ryhmä on EKP:n valvonnassa. OP Ryhmä sai 2.2.2017 EKP:n päätöksen asettaa OP Ryhmän vähittäisvastuille riskipainolattiat. EKP:n asettamat relevantit vähittäisvastuiden riskipainoarajat ovat 15,4 prosenttia kiinteistövakuudellisille ja 32,7 prosenttia muille henkilöasiakkaiden vastuille. Päätöksen taustalla olivat EKP:n havaitsemat puutteet OP Ryhmän vakavaraisuuden laskennassa käyttämän IRBA-menetelmän (Internal Ratings Based Approach) hallinnointi- ja validointiprosessissa, erityisesti validointien viivästyminen. Puutteet on korjattu ja toimenpiteiden riittävyys on EKP:n arvioitavana.

EKP on asettanut OP Ryhmälle valvojan arviointiin (SREP) perustuvan pääomavaatimuksen. EKP:n asettama 1.1.2018 voimaan tullut lisäpääomavaatimus (P2R) on 1,75 prosenttia. Lisäksi EKP on määrittänyt vakavaraisuusohjeistuksen (P2G), jonka määrä on 1,0 prosenttia ja jonka rikkoutuminen ei vaikuttaisi esimerkiksi voitonjakoon. EKP asettamat pääomavaatimukset ovat samalla tasolla kuin viime vuonna.

## Kriisinratkaisusta annetun lain mukaiset velat

Luottolaitosten ja sijoituspalveluyritysten kriisinratkaisua koskevan sääntelyn mukaan kriisinratkaisuviranomaisella on oikeus puuttua pankin liikkeeseen laskemien sijoitustuotteiden ehtoihin sijoittajan asemaan vaikuttavalla tavalla. OP Ryhmän kriisinratkaisuviranomainen on Brysselissä toimiva EU:n kriisinratkaisuneuvosto (Single Resolution Board, SRB). OP

Ryhmän omien varojen ja alentamiskelpoisten velkojen (MREL) vaatimukseksi on asetettu 12,2 miljardia euroa eli 27,6 prosenttia vuoden 2016 lopun kokonaisriskin määrästä. OP Ryhmän tavoitteena on kattaa MREL-vaatimus omilla varoilla ja muilla huonomman etuoikeuden veloilla. OP Ryhmän MREL-suhdeluku oli 35 prosentin tasolla vuodenvaihteessa 2017. Samassa yhteydessä SRB vahvisti OP Ryhmän kriisinratkaisustrategian, jossa kriisinratkaisutoimet kohdistettaisiin Single Point of Entryä toimivaan OP Yrityspankkiin.

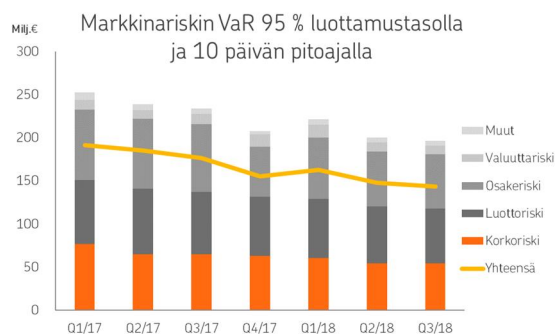
## Riskiasema

OP Ryhmän riskiasema on säilynyt vakaana. Riskinotto- ja vahva ja turvaa ryhmän liiketoiminnan toimintaedellytykset.

Vahva riskinotto- ja maltillinen tavoiteriskitaso pitivät luottoriskiaseman vakaana.

OP Ryhmän rahoitusasema ja maksuvalmius on hyvä. Rahoituksen saatavuus on säilynyt hyvänä. Katsauskauden aikana OP Ryhmä laski liikkeelle pitkäaikaisia joukkovelkakirjalainoja yhteensä 3,1 miljardin euron edestä (4,0). Talletusten osuus luottokannasta on säilynyt vakaana katsauskauden ajan.

OP Ryhmän markkinariskiasema oli katsauskaudella vakaa. Ryhmän markkinariskiä mittaava VaR-tunnusluku oli katsauskauden lopulla 144 miljoonaa euroa (156). VaR-tunnusluku sisältää vakuutusyhteisöjen kokonaistaseen, trading-toiminnan, likviditeettireservin ja sisäisen pankin korkoriskiposition.



Operatiivisten riskien arvioidaan olevan tavoitteen mukaisesti maltillisella tasolla. Toiminnan ja palveluiden kehittämisen nopeus asettaa kuitenkin lähivuosina riskienhallinnalle lisähaasteita.

Etusopijaisten eläkejärjestelyiden riskit liittyvät korko- ja markkinariskisiin, eläkkeiden tuleviin korotuksiin sekä elinajanodotteen pitenemiseen. Eläkevelvoitteen diskonttauksessa käytettävän korkotason muutoksella on olennainen vaikutus eläkevelvoitteen määrään. Katsauskaudella muihin laajan tuloksen eriin kirjattu etusopijaisten eläkejärjestelyiden nettovelan pieneneminen paransi katsauskauden laajaa tulosta ennen veroja 126 miljoonaa euroa (28). Nettovelkaa vähensivät OP-Eläkekassan ja OP-Eläkesäätiön sijoitustoiminnan hyvät tulokset sekä diskonttauskoron nousu.

Katsauskaudella compliance-toiminnon keskeiset painopisteet liittyvät toiminnan sääntelymukaisuuden varmistamiseen vuonna 2018 voimaan tulleiden sääntelyvaatimusten osalta.

OP Ryhmä on toimittanut vastauksensa Kilpailu- ja kuluttajavirastoilta vuonna 2015 saatuun selvityspyyntöön. Viranomaiset selvittävät OP Ryhmän markkina-asemaa vähittäispankkipalveluissa ja vahinkovakuutus tuotteiden hinnoittelua. Asia on edelleen viranomais selvityksessä.

## Pankkitoiminta

Pankkitoiminnan keskeiset riskit ovat asiakasliiketoiminnasta syntyvä luottoriski sekä markkinariski.

Pankkitoiminnan luottoriskiasema säilyi vakaana ja riskitasoltaan maltillisena.

Ongelmasaamisten määrä kasvoi 3,1 miljardiin euroon (2,9) terveiden lainanhoitojoustojen kasvettua 205 miljoonaa euroa. Ongelmasaamisilla tarkoitetaan yli 90 päivää erääntyneitä saamisista, muita riskillisiksi luokiteltuja saamisista sekä saamisista, joihin kohdistuu asiakkaan taloudellisista vaikeuksista johtuva lainanhoitojousto. Lainanhoitojoustot ovat asiakkaan aloitteesta sovittuja helpotuksia alkuperäiseen maksuohjelmaan, ja niillä pyritään auttamaan asiakasta selviytymään väliaikaisista maksuvaikeuksista. Osuuspankit pyrkivät toiminnallaan aktiivisesti löytämään ratkaisuja asiakkaiden väliaikaisten maksuvaikeuksien ylittämiseksi. Muista kuin asiakkaan taloudellisista vaikeuksista johtuneita maksuohjelmamuutoksia ei luokitella ongelmasaamisiksi. Ongelmasaamisista 67,3 prosenttia (64,3) muodostui terveistä lainanhoitojoustosaamisista (koeajalla olevat järjestämättömistä saamisista jo tervehyneet lainanhoitojoustot tai lainanhoitojoustot, jotka on tehty sopimukseen, joka ei ollut järjestämätön). Järjestämättömien saamisten määrä pysyi alhaisena ja oli 1,1 prosenttia (1,2) luotto- ja takauskannasta. Arvon alentumisten määrä oli 24 miljoonaa euroa (28).

## Luotto- ja takauskannan jakauma

	30.9.2018	31.12.2017
Luotto- ja takauskanta, mrd. euroa	88,7	84,8
Henkilöasiakkaiden vastuut, mrd. euroa	51,3	50,0
luotto- ja takauskannasta, %	57,9	58,9
joista kahdessa parhaimmassa luottoluokassa, %	84,3	83,5
joista tyydyttävissä luottoluokissa, %	12,6	12,9
joista kahdessa heikoimmassa luottoluokassa, %	3,1	3,6
Yritys- ja asuntoyhteisö vastuut, mrd. euroa	33,7	32,6
luotto- ja takauskannasta, %	38,0	38,5
joista parhaimmissa luottoluokissa (IG), %	54,3	55,4
joista muissa luottoluokissa (pois lukien maksukyvyttömät), %	44,6	43,4
joista maksukyvyttömiksi luokitellut, %	1,1	1,2
maksukyvyttömiksi luokitellut, milj. euroa	518,6	554,3
Muut vastuut, mrd. euroa	3,7	2,2

Yhdenkään asiakkaan asiakasriski ei vähennyserien ja muiden luottoriskin vähentämistekniikoiden jälkeen ylittänyt kymmentä prosenttia omista varoista. Asiakasriskejä kattavat omat varat olivat 11,5 miljardia euroa (11,0).

Yritys- ja asuntoyhteisö vastuiden merkittävimmät toimialat	30.9.2018	31.12.2017**
Asuntojen vuokraus ja hallinta*, %	17,6	17,4
Muiden kiinteistöjen vuokraus ja hallinta, %	10,2	9,8
Palvelut, %	9,7	9,0
Energia, %	9,2	9,8
Muut toimialat, %	53,4	54,0
Yhteensä, %	100	100

\*Asuntojen vuokraus ja hallinta -toimialan vastuista 94,4 prosenttia oli asuntoyhteisöjen vastuuta ja 11,9 prosenttia oli julkisyhteisöjen takaamia.  
\*\*Vertailukauden luvut on oikaistu nykyisen seurannan mukaisiksi.

Pankkitoiminnan korkoriski mitattuna yhden prosenttiyksikön koronlaskun vaikutuksena 12 kuukauden korkokatteeseen oli syyskuun lopussa -84 miljoonaa euroa.

OP Ryhmässä hallinnoitavien talletussuojan piiriin kuuluvien talletusten yhteismäärä syyskuun lopussa oli 35,3 miljardia euroa (34,3). Talletussuojarahastosta korvataan enintään 100 000 euroa yhtä OP Ryhmän asiakasta kohden.

## Vahinkovakuutus

Vahinkovakuutuksen keskeiset riskit ovat vahinkokehitykseen liittyvät vakuutustekniset riskit, vakuutusvelan katteena olevien sijoitusten markkinariskit, eläkemutoisen vakuutusvelan edunsaajien eliniän odotteen ennakoitua nopeampi kasvu, vakuutusvelan arvostamisessa käytetty korkotaso sekä vakuutusvelan diskonttokoron ja markkinakorkojen välinen ero.

Eliniän odotteen kasvu yhdellä vuodella kasvattaisi eläkemutoista vakuutusvelkaa 45 miljoonaa euroa. Vakuutusvelan arvostamisessa käytetyn korkotason laskeminen 0,1 prosenttiyksiköllä kasvattaisi vakuutusvelkaa 23 miljoonaa euroa.

Vahinkovakuutuksen vakuutusteknisissä riskeissä ei tapahtunut merkittäviä muutoksia. Vahinkovakuutuksen merkittävin markkinariski on markkinakorkojen laskun vakuutusvelan arvoa ja pääomavaadetta nostava vaikutus.

Sijoitusten riskiasema oli katsauskaudella vakaa. Riskiä mittaava VaR-tunnusluku oli katsauskauden lopulla 48 miljoonaa euroa (52). Sijoitussalkun omaisuuslajijakaumassa ei tapahtunut merkittäviä muutoksia. Vakuutusvelan korkoriskiä on suojattu korkojohdannaisilla. Salkun korko- ja luottoriski säilyi vakaana. Vakuutusvelan korkoriskin suojausastetta on nostettu merkittävästi.

## Varallisuudenhoito

Varallisuudenhoidon keskeisimmät riskit ovat henkivakuutuksen sijoitusomaisuuden markkinariskit, vakuutusvelan arvostamisessa käytetty korkotaso sekä vakuutettujen eliniän odotteen ennakoitua nopeampi kasvu.

Eliniän odotteen kasvu yhdellä vuodella kasvattaisi vakuutusvelkaa 26 miljoonaa euroa. Vakuutusvelan arvostamisessa käytetyn korkotason laskeminen 0,1 prosenttiyksiköllä kasvattaisi vakuutusvelkaa 30 miljoonaa euroa.

Suomi-yhtiöstä siirtyneiden eriytettyjen vakuutuskantojen sijoitus- ja asiakaskäyttötymisriskejä on puskuroitu. Puskuri riittää kattamaan merkittävän negatiivisen sijoitusomaisuuden tuoton eriytetyille kannoille, minkä jälkeen OP Ryhmä kantaa kantojen riskit.

Sijoitusten riskiasema oli katsauskaudella vakaa. Riskiä mittaava VaR-tunnusluku oli katsauskauden lopulla 55 miljoonaa euroa (61). Sijoitussalkun omaisuuslajijakaumassa ei tapahtunut merkittäviä muutoksia. Vakuutusvelan korkoriskiä on suojattu korkojohdannaisilla. Salkun korko- ja luottoriski säilyi vakaana. Vakuutusvelan korkoriskin suojausastetta on nostettu merkittävästi.

## Muu toiminta

Muun toiminnan keskeiset riskit ovat likviditeettireservin luotto- ja markkinariskit sekä likviditeettiriskit. Markkinariski on merkitykseltään suurin likviditeettireserviin sisältyvässä saamistodistuksissa.

Likviditeettireservin saamistodistusten markkina-arvoon suhteutettu markkinariski (VaR 95 %) pysyi vakaana katsauskaudella. Omaisuuslajijakaumassa ei tapahtunut merkittäviä muutoksia.

OP Ryhmä turvaa maksuvalmiutensa likviditeettireservillä, joka muodostuu pääasiassa talletuksista keskuspankkiin ja keskuspankkirahoituksen vakuudeksi kelpaavista saamisista. Likviditeettireservi riittää kattamaan lyhyen aikavälin rahoitustarpeen tiedossa olevien ja ennakoitujen maksuvirtojen sekä likviditeettistressiskenaarion osalta.

OP Ryhmän maksuvalmiutta ja likviditeettireservin riittävyttä seurataan muun muassa maksuvalmiusvaatimusta mittaavalla LCR-suhdeluvulla. Sääntelyn mukaan LCR-suhdeluvun on oltava vähintään 100 prosenttia vuoden 2018 alusta alkaen. OP Ryhmän LCR-suhdeluku oli syyskuun lopussa 143 prosenttia (123).

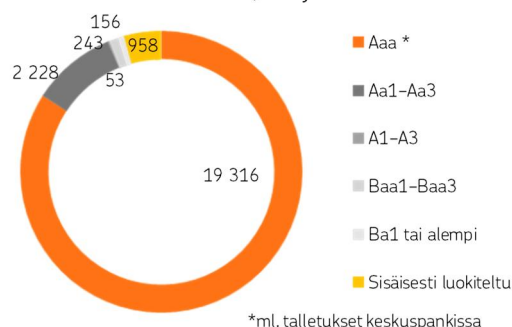
OP Ryhmän pitkäaikaisen rahoituksen riittävyttä seurataan muun muassa rakenteellista rahoitusriskiä mittaavalla NSFR-suhdeluvulla. Sääntelyssä NSFR-suhdeluvulle ei ole vielä asetettu vähimmäisvaatimusta. OP Ryhmän NSFR-suhdeluku oli syyskuun lopussa nykytulkintojen mukaan 112 prosenttia (116).

## Likviditeettireservi

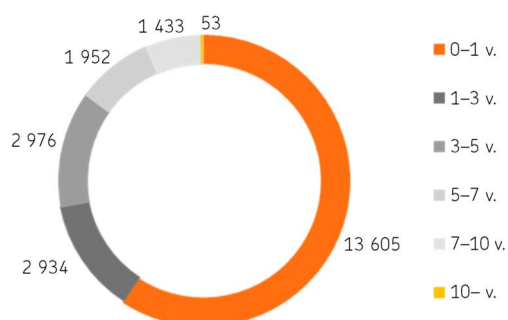
Mrd. €	30.9.2018	31.12.2017	Muutos, %
Talletukset keskuspankissa	12,6	12,8	-1,3
Vakuuskelpoiset saamistodistukset	8,7	9,1	-4,1
<b>Yhteensä</b>	<b>21,3</b>	<b>21,9</b>	<b>-2,5</b>
Ei-vakuuskelpoiset saamiset	1,6	1,5	10,4
<b>Likviditeettireservi markkina-arvoin</b>	<b>23,0</b>	<b>23,3</b>	<b>-1,7</b>
Vakuuden aliarvostus (Haircut)	-0,7	-0,7	6,1
<b>Likviditeettireservi vakuusarvoin</b>	<b>22,2</b>	<b>22,7</b>	<b>-1,9</b>

Likviditeettireservi sisältää hyvän luottoluokituksen omaavien valtioiden, kuntien, rahoituslaitosten ja yritysten liikkeeseen laskemia saamistodistuksia, arvopaperistettuja saamia ja vakuuskelpoisia luottoja.

Likviditeettireserviin luettavien rahoitusvarojen luottoluokitusjakauma 30.9.2018, milj.€



Likviditeettireserviin luettavien rahoitusvarojen maturiteettijakauma 30.9.2018, milj.€



## Luottoluokitukset

30.9.2018

Luokituslaitos	Lyhyt varain- hankinta	Näkymä	Pitkä varain- hankinta	Näkymä
Standard & Poor's	A-1+	Vakaa	AA-	Vakaa
Moody's	P-1	Vakaa	Aa3	Vakaa

OP Yrityspankki Oyj:llä on luottoluokitukset Standard & Poor's Global Ratings Europe Limitedistä ja Moody's Investors Service Ltd:stä. OP Yrityspankin luottokelpoisuutta arvioidessaan luottoluokituslaitokset ottavat huomioon koko OP Ryhmän taloudellisen aseman.

Luottoluokitukset eivät muuttuneet katsauskaudella.

Standard & Poor's vahvisti heinäkuussa 2018 OP Yrityspankki Oyj:n pitkän ja lyhyen varainhankinnan luottoluokitukset ja säilytti näkymät vakaina.



## Segmenttien tulos

OP Ryhmän keskusyhteisön hallintoneuvosto päätti 6.6.2018 OP Ryhmän keskusyhteisön johtokunnan uudesta työnjaosta, mikä tulee muuttamaan segmenttirakennetta vuoden 2019 alusta. OP Ryhmä siirtyy julkaistavassa osavuositarkastus- ja tilinpäätösraportoinnissa uusien segmenttien mukaiseen raportointiin vuoden 2019 ensimmäisestä osavuositarkastuksesta lukien. Siirtymäaikana OP Ryhmän liiketoimintasegmentit raportoidaan aiemman segmenttirakenteen mukaisina, missä OP Ryhmän liiketoimintasegmentit ovat Pankkitoiminta, Vahinkovakuutus ja Varallisuudenhoito. Terveys- ja hyvinvointiliiketoiminta sisältyy Vahinkovakuutus-liiketoimintasegmenttiin. Liiketoimintasegmentteihin kuulumaton toiminta esitetään segmentissä "Muu toiminta". Segmenttiraportointi laaditaan noudattaen OP Ryhmän tilinpäätöksen laatimisperiaatteita.

### Pankkitoiminta

- Tulos ennen veroja kasvoi 2,2 prosenttia ja oli 489 miljoonaa euroa.
- Tuotot kasvoivat 4,7 prosenttia. Korkokate kasvoi 3,0 prosenttia vertailukaudesta, mutta nettopalkkiotuotot pienuivat 5,6 prosenttia. Kulut kasvoivat 7,2 prosenttia vakausmaksun, kehittämisen kulujen ja volyymikasvun johdosta.
- Luottokanta kasvoi vuodessa 6,0 prosenttia ja talletuskanta 4,1 prosenttia. Luottokanta kasvoi nopeimmin yritysluotoissa sekä asuntoyhteisöluotoissa ja muissa luotoissa.
- Arvon alentumisten määrä oli 24 miljoonaa euroa (27). Järjestämättömät saamiset olivat 1,1 prosenttia (1,2) luotto- ja takauskannasta.
- Pankkitoiminnan merkittävimmät kehityspanostukset kohdistuivat maksamisen ja rahoituksen järjestelmien uudistamiseen, muun muassa digitaalisen asuntolainapalvelun kehittämiseen.

### Pankkitoiminnan avainlukuja

Milj. €	1–9/2018	1–9/2017	Muutos, %	1–12/2017
Korkokate	919	893	3,0	1 192
Nettopalkkiotuotot	409	434	-5,6	576
Sijoitustoiminnan nettotuotot	83	20	309,9	19
Muut tuotot	17	19	-8,0	36
<b>Tuotot yhteensä</b>	<b>1 430</b>	<b>1 366</b>	<b>4,7</b>	<b>1 823</b>
Henkilöstökulut	262	270	-3,0	354
Poistot ja arvonalentumiset	29	39	-26,5	51
Liiketoiminnan muut kulut	482	413	16,9	565
<b>Kulut yhteensä</b>	<b>773</b>	<b>722</b>	<b>7,2</b>	<b>970</b>
Saamisten arvonalentumiset	-24	-27	-10,4	-47
OP-bonukset omistaja-asiakkaille	-143	-139	3,4	-187
<b>Tulos ennen veroja</b>	<b>489</b>	<b>478</b>	<b>2,2</b>	<b>619</b>
<b>Kulu–tuotto–suhde, %</b>	<b>54,1</b>	<b>52,8</b>		<b>53,2</b>
Milj. €				
Nostetut asuntoluotot	5 729	5 226	9,6	6 954
Nostetut yritysluotot	5 318	4 898	8,6	7 389
Välitetyt asunto- ja kiinteistökaupat, kpl	9 180	10 050	-8,7	13 080
Mrd. €				
Luottokanta	30.9.2018	30.9.2017	Muutos, %	31.12.2017
Asuntoluotot	38,3	37,4	2,6	37,5
Yritysluotot	20,7	19,3	6,9	19,7
Asuntoyhteisöt ja muut luotot	27,0	24,4	10,7	25,0
<b>Luottokanta yhteensä</b>	<b>86,0</b>	<b>81,1</b>	<b>6,0</b>	<b>82,2</b>
Takauskanta	2,7	2,6	4,7	2,6
Talletukset				
Käyttely- ja maksuliiketalletukset	43,3	41,1	5,5	40,1
Sijoitustalletukset	18,3	18,2	0,8	17,9
<b>Talletukset yhteensä</b>	<b>61,6</b>	<b>59,2</b>	<b>4,1</b>	<b>58,0</b>

OP Ryhmän pankkitoiminta muodostuu henkilö- ja pk-yrittäjäasiakkaiden pankkitoiminnasta sekä yritys- ja instituutioasiakkaiden pankkitoiminnasta. Jälkimmäinen liiketoiminta on keskitetty lähes kokonaisuudessaan OP Yrittäjäpankkiin. Henkilö- ja pk-yrittäjäasiakkaiden pankkitoiminta on pääosin osuuspankeissa

Luottokanta kasvoi vuoden aikana 6,0 prosenttia 86,0 miljardiin euroon. Yrittäjäluottokanta kasvoi 6,9 prosenttia ja asuntoluottokanta 2,6 prosenttia. OP Yrittäjäpankin osuus luottokannasta oli 25 prosenttia.

Talletuskanta kasvoi vuodessa 4,1 prosenttia 61,6 miljardiin euroon. Sijoitustalletusten määrä kasvoi hieman vertailukauteen verrattuna. OP Yrittäjäpankin osuus talletuskannasta oli 20 prosenttia.

OP otti katsauskaudella käyttöön digitaalisen asuntolainapalvelun, jonka avulla asiakas voi hakea asuntolainaa op.fi:n kautta ja saada asuntolainapäätöksen välittömästi. Palvelu laajeni edelleen vuoden kolmannella neljänneksellä, ja sen kautta osa 44 osuuspankin asiakkaista voi saada asuntolainapäätöksen reaaliaikaisesti verkossa.

OP pilotoi ensimmäisenä Suomessa kasvomaksamista. Kasvomaksaminen perustuu luotettavaan maksujärjestelmään ja kasvotunnistamisteknologiaan. Sisäisessä kokeilussa kerätään kokemuksia palvelun käytöstä, ja se toteutetaan yhteistyössä Visan kanssa.

OP-Kiinteistökeskusten välittämien asunto- ja kiinteistökauppojen määrä pieneni 8,7 prosenttia vertailukaudesta. Palkkiotuotot asunnonvälityksestä olivat vertailukauden tasolla.

Asuntovelalliset ovat nauttineet historiallisen alhaisesta korkotasosta poikkeuksellisen pitkään, ja asiakkaiden kiinnostus asuntoluottojen ja asuntoyhteisöluottojen suojaamiseen korkojen nousulta on kasvanut. Henkilöasiakkaiden asuntoluotoista oli katsauskauden lopussa suojattu 17,2 prosenttia (11,7).

Pankkiasiakkaita oli syyskuun lopussa yli 3,6 miljoonaa (3,7).

## Pankkitoiminnan tulos

Pankkitoiminnan tulos ennen veroja oli 489 miljoonaa euroa eli 2,2 prosenttia suurempi kuin vertailukaudella. Tuotot kasvoivat 4,7 prosenttia ja kulut kasvoivat 7,2 prosenttia. Kulujen kasvun seurauksena kulu-tuotto-suhde heikkeni ja oli 54,1 prosenttia (52,8). Saamisten arvonalentumisten määrä oli 24 miljoonaa euroa (27). Järjestämättömät saamiset olivat 1,1 prosenttia (1,2) luotto- ja takauksista.

Korkokate kasvoi 3,0 prosenttia luottokannan kasvun ja varainhankintakustannusten laskun seurauksena 919 miljoonaan euroon. Johdannaistoiminta laski OP Yrittäjäpankin pankkitoiminnan korkokatetta, osuuspankkien korkokate puolestaan kasvoi.

Pankkitoiminnan nettopalkkiotuotot pienenivät 409 miljoonaan euroon (434). Nettopalkkiotuottojen laskuun vaikutti tiettyjen johdannaistoiminnan asiakastuottojen sisällyttäminen katsauskaudella segmentin sijoitustoiminnan nettotuottoihin; vertailukaudella vastaavat tuotot sisältyivät nettopalkkiotuottoihin.

Sijoitustoiminnan nettotuotot yhteensä kasvoivat 63 miljoonaa euroa. Sijoitustoiminnan nettotuottoja kasvatti 16 miljoonan euron myyntivoitto. Korkojen muutoksista ja muista markkinamuutoksista aiheutunut CVA-arvostus paransi tulosta 13 miljoonaa euroa (21).

Kulut kasvoivat 7,2 prosenttia 773 miljoonaan euroon. Henkilöstökulut pienenivät 8 miljoonaa euroa 262 miljoonaan euroon. Liiketoiminnan muut kulut kasvoivat 16,9 prosenttia 482 miljoonaan euroon. ICT-kulujen kasvu oli 33 miljoonaa euroa. Panostukset kehittämiseen sekä volyymin kasvu kasvattivat ICT-kuluja. Liiketoiminnan muita kuluja kasvattivat myös Rahoitusvakausviraston vakausmaksut 28 miljoonaa euroa. Kulut kasvoivat sekä osuuspankeissa että OP Yrittäjäpankin pankkitoiminnassa.

## Vahinkovakuutus

- Tulos ennen veroja laski 4,5 prosenttia ja oli 131 miljoonaa euroa (137).
- Vakuutusmaksutuotot kasvoivat 3,1 prosenttia.
- Operatiivinen yhdistetty kulusuhde oli 90,5 prosenttia (97,0) ja operatiivinen liikekulusuhde 20,4 prosenttia (19,7). Yhdistetty kulusuhde oli 92,0 prosenttia (98,5).
- Sijoitustoiminnan nettotuotot väliaikainen poikkeusmenettely huomioiden olivat 29 miljoonaa euroa (128). Sijoitustaseen nettotuotto käyvin arvoon oli 48 miljoonaa euroa (119).
- Kehityspanostukset kohdistuivat sähköisten palveluiden kehittämiseen ja aloitettuun perusjärjestelmä uudistukseen.

### Vahinkovakuutuksen avainlukuja

Milj. €	1-9/2018	1-9/2017	Muutos, %	1-12/2017
Vakuutusmaksutuotot	1 107	1 074	3,1	1 432
Korvauskulut	683	749	-8,9	970
Muut kulut	2	3	-20,4	3
<b>Vakuutuskate</b>	<b>422</b>	<b>322</b>	<b>31,0</b>	<b>459</b>
Sijoitustoiminnan nettotuotot	34	128	-73,0	183
Muut nettotuotot	-3	-23	87,8	-33
<b>Tuotot yhteensä</b>	<b>454</b>	<b>427</b>	<b>6,3</b>	<b>609</b>
Henkilöstökulut	97	86	12,6	116
Poistot ja arvonalentumiset	41	34	21,0	50
Liiketoiminnan muut kulut	178	169	5,8	231
<b>Kulut yhteensä</b>	<b>316</b>	<b>288</b>	<b>9,6</b>	<b>397</b>
OP-bonukset omistaja-asiakkaille	-1	-1	2,6	-2
Väliaikainen poikkeusmenettely (overlay approach)	-5			
<b>Tulos ennen veroja</b>	<b>131</b>	<b>137</b>	<b>-4,5</b>	<b>210</b>
Yhdistetty kulusuhde, %	92,0	98,5		97,6
Operatiivinen yhdistetty kulusuhde, %	90,5	97,0		96,1
Operatiivinen vahinkosuhde, %	70,1	77,3		75,8
Operatiivinen liikekulusuhde, %	20,4	19,7		20,3
Operatiivinen riskisuhde, %	63,6	71,1		69,3
Operatiivinen toimintakulusuhde, %	26,9	25,9		26,9
Solvenssisuhde, %*	169	163		135
Suurvahinkojen omalla vastuulla oleva korvausmeno	79	52		78
Muutokset aiempina vuosina tapahtuneisiin vahinkoihin kohdistuviin varauksiin (run off -tulos)	33	25		35

\* siirtymäsäännökset huomioiden.

Yritysassiakkaiden vakuutusmaksutuotot kasvoivat yleisen talouskehityksen tukemana. Henkilöasiakkaiden maksutuotot kääntyivät kasvuun kiristyneen hintakilpailun rasittaessa edelleen kehitystä.

Merkitävimmät kehityspanostukset kohdistuivat sähköisten asiointi- ja ostopalvelujen kehittämiseen sekä aloitettuun perusjärjestelmien uudistamiseen. Verkko- ja mobiiliasioinnin kehittäminen niin vakuutus- kuin korvauspalvelussa on vahinkovakuutuksen keskeisiä painopisteitä.

Baltiassa toimivan tytäryhtiön Seesam Insurance AS:n koko osakekannan myynti Vienna Insurance Groupille (VIG) saatettiin päätökseen 31.8.2018. Baltian liiketoiminta sisältyy segmentin tulokseen kaupan toteutumiseen saakka.

Pohjola Terveys on aloittanut terveystestipalvelun OP Vakuutuksen henkilö- ja yritysasiakkaille, joilla on henkilövakuutus sairauden tai tapaturman varalle. Pohjola Terveystestari auttaa hoidon tarpeen arvioinnissa sekä ohjaa tarvittaessa oikeanlaiseen hoitoon. Loppuvuoden aikana palvelu laajenee digitaaliseksi Pohjola Terveys -sovelluksen myötä.

## Vahinkovakuutuksen tulos

Tulos ennen veroja oli 131 miljoonaa euroa (137). Tulosta heikensi erityisesti sijoitustoiminnan nettotuotot, jotka olivat väliaikainen poikkeusmenettely mukaan lukien 98 miljoonaa euroa pienemmät kuin vuotta aiemmin. Sijoitusten nettomyyntivoitot olivat -6 miljoonaa euroa (76). Vakuutuslasku kasvoi 31,0 prosenttia 422 miljoonaan euroon. Vakuutusvelan diskonttokoron lasku kasvatti vertailukauden korvauskuluja 102 miljoonaa euroa. Baltian vahinkovakuutuksen myynti kasvatti muita tuotteita 16 miljoonaa euroa.

Operatiivinen yhdistetty kulusuhde oli 90,5 prosenttia (97,0). Operatiiviset tunnusluvut vertailukaudella sisältävät vakuutusvelan diskonttokoron muutosten vaikutukset, mutta eivät sisällä poistoja yritysryhmien yhteydessä syntyneistä aineettomista hyödykkeistä. Diskonttokoron lasku heikensi vertailukauden operatiivista yhdistettyä kulusuhdetta 9,5 prosenttiyksikköä.

### Vakuutusmaksutuotot

Milj. €	1-9/2018	1-9/2017	Muutos, %
Henkilöasiakkaat	598	593	0,9
Yrityksiäsiakkaat	465	435	6,9
Baltia	44	46	-4,6
<b>Yhteensä</b>	<b>1 107</b>	<b>1 074</b>	<b>3,1</b>

Baltian vahinkovakuutuksesta luopumisen vaikutus näkyi loppuvuoden maksutuottojen kehityksessä. Maksutuotot ilman Baltian lukuja kasvoivat 3,5 % katsauskaudella.

Korvauskulut ilman vakuutusvelan diskonttokoron laskua kasvoivat 5,5 prosenttia. Uusista omaisuuden ja toiminnan suurvahingoista aiheutuva korvausmeno oli vertailukautta suurempi. Tammi-syyskuussa kirjattiin 74 uutta omaisuuden ja toiminnan suurvahinkoa (66), joiden omalla vastuulla oleva korvausmeno oli yhteensä 79 miljoonaa euroa (52). Tähän luokkaan kuuluvat yli 0,3 miljoonan euron vahingot. Lakisääteisten eläkkeiden korvausvastuun muutos paransi tulosta. Tammi-syyskuussa eläkkeiden korvausvastuu pieneni 2 miljoonaa euroa (3).

Muutokset aiempina vuosina tapahtuneisiin vahinkoihin, ilman diskonttokoron muutoksen vaikutusta, paransivat vakuutuslaskusta katetta 33 miljoonaa euroa (25). Operatiivinen vahinkosuhte oli 70,1 prosenttia (77,3). Operatiivinen riskisuhte ilman korvausten välillisiä hoitokuluja oli 63,6 prosenttia (71,1).

Kulut kasvoivat 9,6 prosenttia ICT-kulujen ja poistojen kasvun sekä terveys- ja hyvinvointiliiketoiminnan laajentumisen johdosta ja olivat 28 miljoonaa euroa suuremmat kuin vertailukaudella. Operatiivinen liikekulusuhde oli 20,4 prosenttia (19,7). Operatiivinen toimintakulusuhde, joka sisältää myös korvausten välilliset hoitokulut, oli 26,9 prosenttia (25,9).

### Operatiivinen vakuustekninen kate ja yhdistetty kulusuhde (CR)

	1-9/2018		1-9/2017	
	Kate, milj. €	CR, %	Kate, milj. €	CR, %
Henkilöasiakkaat	86	85,6	77	86,9
Yrityksiäsiakkaat	21	95,5	-48	111,1
Baltia	-2	104,8	3	92,6
<b>Yhteensä</b>	<b>105</b>	<b>90,5</b>	<b>32</b>	<b>97,0</b>

Hintakilpailun kiristymisen rasitti henkilöasiakasliiketoiminnan kannattavuutta. Yksittäinen suurvahinko heikensi Baltian katetta.

### Sijoitustoiminta

Vahinkovakuutuksen sijoitustaseen nettotuotto käyvin arvoin oli 48 miljoonaa euroa (119). Sijoitustaseen nettotuotto on laskettu vähentämällä koko sijoitusomaisuuden tuotoista markkinaehtoisen vakuutusvelan arvonmuutos.

### Sijoituskannan jakauma

%	30.09.2018	31.12.2017
Joukkolainat ja korkorahastot	66,8	68,0
Vaihtoehtoiset sijoitukset	4,7	4,7
Osakkeet	7,9	8,5
Pääomasijoitukset	1,9	1,9
Kiinteistöt	8,7	8,3
Rahamarkkinat	10,1	8,5
<b>Yhteensä</b>	<b>100</b>	<b>100</b>

Vahinkovakuutustoiminnan sijoituskanta oli raportointikauden lopussa 3 844 miljoonaa euroa (3 903). Investointitasolle luokiteltujen sijoitusten osuus oli 95 prosenttia (95), ja 64 prosenttia (66) sijoituksista oli vähintään A- -luokitteluisissa saamisissa. Katsauskauden lopussa korkosijoitusten modifioitu duraatio oli 4,2 (5,1).

Suorien joukkovelkakirjalainasijoitusten keskimääräinen tuotto oli eräpäivään instrumenttien hankintahinnalla laskettuna (running yield) 1,5 prosenttia (1,7). Tunnuksien laskentaa täsmennettiin vuonna 2018 ja vertailutieto oikaistiin takautuvasti.

## Varallisuudenhoito

- Tulos ennen veroja laski 28,3 prosenttia ja oli 136 miljoonaa euroa.
- Nettopalkkiotuotot pienenivät 4,3 prosenttia 247 miljoonaan euroon muun muassa toteutettujen hinnanalennusten johdosta.
- Henkivakuutuksen sijoitustoiminnan nettotuotot väliaikainen poikkeusmenettely huomioiden olivat 67 miljoonaa euroa (99). Sijoitustaseen nettotuotto käyvin arvo oli 65 miljoonaa euroa (99).
- Hallinnoitavien varojen bruttomäärä kasvoi vuodessa 1,7 prosenttia 77,8 miljardiin euroon.
- Kehittämispäätökset kohdistuivat pääosin regulaatiohankkeiden käyttöönoton viimeistelyyn ja sähköisen asiointin kehittämiseen.

## Varallisuudenhoidon avainlukuja

Milj. €	1-9/2018	1-9/2017	Muutos, %	1-12/2017
<b>Nettopalkkiotuotot</b>				
Rahastoista, omaisuudenhoidosta ja arvopapereista*	164	173	-5,4	276
Henkivakuutuksesta*	137	133	2,7	174
Kulut*	53	48	10,9	64
<b>Nettopalkkiotuotot yhteensä</b>	<b>247</b>	<b>258</b>	<b>-4,3</b>	<b>385</b>
Henkivakuutuksen riskiliikkeen nettotuotot	21	18	15,4	27
Henkivakuutuksen sijoitustoiminnan nettotuotot	85	99	-13,9	85
Muut tuotot	6	8	-27,9	10
<b>Tuotot yhteensä</b>	<b>359</b>	<b>383</b>	<b>-6,3</b>	<b>507</b>
Henkilöstökulut	58	57	3,3	75
Poistot ja arvonalentumiset	22	20	10,2	28
Liiketoiminnan muut kulut	102	95	7,4	130
<b>Kulut yhteensä</b>	<b>182</b>	<b>172</b>	<b>6,2</b>	<b>233</b>
OP-bonukset omistaja-asiakkaille	-22	-21	7,6	-28
Väliaikainen poikkeusmenettely (overlay approach)	-18			
<b>Tulos ennen veroja</b>	<b>136</b>	<b>190</b>	<b>-28,3</b>	<b>247</b>
Mrd. €	30.9.2018	30.9.2017	Muutos, %	31.12.2017
<b>Hallinnoitavat varat (brutto)</b>				
Sijoitusrahastot	24,3	24,0	1,1	24,6
Instituutioasiakkaat	23,4	23,8	-1,7	24,2
Private Banking	19,6	18,8	4,6	19,1
Sijoitussidonnaiset vakuutussäästöt	10,5	9,9	5,6	10,2
<b>Hallinnoitavat varat (brutto) yhteensä</b>	<b>77,8</b>	<b>76,5</b>	<b>1,7</b>	<b>78,0</b>
Milj. €	1-9/2018	1-9/2017	Muutos, %	1-12/2017
<b>Nettomyynti</b>				
Sijoittaja- ja säästäjäasiakkaat	173	489	-64,6	711
Private Banking -asiakkaat	150	398	-62,2	563
Instituutioasiakkaat	-182	344	-152,9	623
<b>Nettomyynti yhteensä</b>	<b>142</b>	<b>1 231</b>	<b>-88,5</b>	<b>1 897</b>

\*Segmentin sisäisten erien eliminointeja on oikaistu vertailukaudelta 1-9/2017.

Tunnelma sijoitusmarkkinoilla heikkeni sijoittajien kantaessa huolta kiristyneistä kauppasuhteista, tuontitulleista ja kohonneista koroista. Negatiivinen tunnelma pienensi varallisuudenhoidon tuotteiden kysyntää, ja nettomyynti pieneni vertailukaudesta 88,5 prosenttia 142 miljoonaan euroon. Hallinnoitavien varojen bruttomäärä kasvoi vuodessa 1,7 prosenttia 77,8 miljardiin euroon. Hallinnoitavat varat sisälsivät noin 13 miljardia euroa OP Ryhmään kuuluvien yritysten varoja (13).

Kesäkuun lopussa julkistettu sähköisen osakekaupankäynnin hinnoittelu-uudistus sai hyvän vastaanoton. Kauppaa käyvien

asiakkaiden määrä kasvoi vuodessa lähes 10 prosenttia 68 000 asiakkaaseen.

OP-Rahastojen osuudenomistajien määrä kasvoi katsauskaudella bruttona noin 26 000:lla 773 000 osuudenomistajaan. OP-Rahastojen Morningstar-luokitus oli 3,0 (2,9).

Sijoittaja- ja säästäjäasiakkaiden kokonaismäärä on kasvanut katsauskauden aikana 12 800:lla ja oli syyskuun lopussa noin 796 000.

Katsauskaudella varallisuudenhoidon kehittämispäätökset kohdistuivat regulaatiohankkeiden implementointiin viimeistelyyn

ja sähköisen myynnin ja asiointin kehittämiseen. Sähköisten sopimusten osuus oli 56 prosenttia (50) varallisuudenhoidon uusista sopimuksista. Sijoitusrahastotoimeksiannoista tehtiin 79 prosenttia (79) sähköisesti.

## Varallisuudenhoidon tulos

Varallisuudenhoidon tulos ennen veroja laski vertailukaudesta 28,3 prosenttia 136 miljoonaan euroon.

Nettopalkkiotuotot pienentyivät vertailukaudesta 4,3 prosenttia ja olivat 247 miljoonaa euroa (258). Nettopalkkiotuotot olivat 0,48 prosenttia hallinnoitavien varojen bruttomäärästä (0,47).

Henkivakuutuksen sijoitustaseen nettotuotto käyvin arvoin oli 65 miljoonaa euroa (99). Sijoitustaseen nettotuotto on laskettu vähentämällä koko sijoitusomaisuuden tuotoista markkinaehtoisen vakuutusvelan arvonmuutos. Sijoitustase ei sisällä Suomi-yhtiöstä siirtyneitä ns. eriytettyjä taseita.

Kulut kasvoivat vertailukaudesta 6,2 prosenttia ja olivat 182 miljoonaa euroa. Kulukasvu johtui pääasiassa liiketoiminnan kehittämiseen liittyvien kulujen kasvusta. Kulut olivat 0,30 prosenttia hallinnoitavien varojen bruttomäärästä (0,30).

Vakuutusvelan korkoriskiä on suojattu korkotäydennyksillä ja korkojohdannaisilla. Henkivakuutuksen lyhytaikaisten korkotäydennysten nettomuutos oli 33 miljoonaa euroa (0) tulosta parantava. Vakuutusvelan kertyneet korkotäydennykset ilman eriytettyjä taseita olivat katsauskauden lopussa 326 miljoonaa euroa (405). Korkotäydennyksistä 54 miljoonaa euroa (87) oli lyhytaikaisia.

Henkivakuutuksen sijoitusomaisuus ilman sijoitussidonnaisen vakuutuksen katteena olevaa omaisuutta, vakuutusvelkaa suojaavia korkojohdannaisia sekä eriytettyjä taseita oli 3 654 miljoonaa euroa (3 830). Investointitasolle luokiteltujen sijoitusten osuus korkosalkusta oli 95 prosenttia (95). Katsauskauden lopussa korkosijoitusten modifioitu duraatio oli 3,6 (4,4). Suorien joukkovelkakirjalainasijoitusten (ilman eriytettyjä taseita) keskimääräinen tuotto oli eräpäivään instrumenttien hankintahinnalla laskettuna (running yield) 1,4 prosenttia (1,5). Tunnusluvun laskentaa täsmennettiin vuonna 2018 ja vertailutieto oikaistiin takautuvasti.

### Sijoituskannan jakauma

%	30.9.2018	31.12.2017
Joukkolainat ja korkorahastot	68,7	69,5
Vaihtoehtoiset sijoitukset	9,9	9,3
Osakkeet ja osakerahastot	6,1	6,1
Kiinteistöt	7,2	6,9
Rahamarkkinat	8,1	8,2
<b>Yhteensä</b>	<b>100</b>	<b>100</b>

## Henkivakuutuksen eriytettyjen taseiden sijoitustoiminnan tuotto

Suomi-yhtiöstä vuosina 2015 ja 2016 siirretyistä vakuutuskannoista muodostettiin kannanluovutusten yhteydessä eriytetty taseet, joilla on muusta henkivakuutustoiminnasta poikkeava voitonjakopolitiikka.

Yksilöllisen henkivakuutuskannan eriytetyn taseen sijoitusomaisuuden määrä ilman vakuutusvelkaa suojaavia korkojohdannaisia oli katsauskauden lopussa 825 miljoonaa euroa (891). Sijoitustaseen nettotuotto käyvin arvoin oli 10 miljoonaa euroa (22). Nettotuotto on laskettu vähentämällä sijoitusomaisuuden tuotoista markkinaehtoisen vakuutusvelan arvonmuutos.

### Sijoituskannan jakauma: yksilöllisen henkivakuutuskannan eriytetty tase

%	30.9.2018	31.12.2017
Joukkolainat ja korkorahastot	76,2	78,5
Vaihtoehtoiset sijoitukset	8,5	9,4
Osakkeet ja osakerahastot	1,9	1,0
Kiinteistöt	8,2	6,6
Rahamarkkinat	5,2	4,4
<b>Yhteensä</b>	<b>100</b>	<b>100</b>

Yksilöllisen eläkevakuutuskannan eriytetyn taseen sijoitusomaisuuden määrä ilman vakuutusvelkaa suojaavia korkojohdannaisia oli katsauskauden lopussa 2 370 miljoonaa euroa (2 573). Sijoitustaseen nettotuotto käyvin arvoin oli 2 miljoonaa euroa (57). Nettotuotto on laskettu vähentämällä sijoitusomaisuuden tuotoista markkinaehtoisen vakuutusvelan arvonmuutos.

### Sijoituskannan jakauma: yksilöllisen eläkevakuutuskannan eriytetty tase

%	30.9.2018	31.12.2017
Joukkolainat ja korkorahastot	76,0	75,8
Vaihtoehtoiset sijoitukset	11,6	12,3
Osakkeet ja osakerahastot	1,9	0,7
Kiinteistöt	8,0	7,4
Rahamarkkinat	2,5	3,8
<b>Yhteensä</b>	<b>100</b>	<b>100</b>

## Muu toiminta

### Muu toiminta -segmentin avainlukuja

Milj. €	1–9/2018	1–9/2017	Muutos, %	1–12/2017
Korkokate	-36	-60	-40,4	-75
Nettopalkkiotuotot	4	-44	-108,1	-63
Sijoitustoiminnan nettotuotot	80	175	-54,2	238
Liiketoiminnan muut tuotot	491	481	2,1	632
<b>Tuotot yhteensä</b>	<b>540</b>	<b>553</b>	<b>-2,3</b>	<b>732</b>
Henkilöstökulut	175	152	15,0	213
Poistot ja arvonalentumiset	97	65	49,1	118
Liiketoiminnan muut kulut	337	303	11,0	446
<b>Kulut yhteensä</b>	<b>609</b>	<b>520</b>	<b>17,0</b>	<b>777</b>
Saamisten arvonalentumiset	0	0		0
<b>Tulos ennen veroja</b>	<b>-69</b>	<b>32</b>	<b>-315,4</b>	<b>-45</b>

### Muu toiminta -segmentin tulos

Muu toiminta -segmentin tulos ennen veroja oli -69 miljoonaa euroa (32). Tulosta heikensivät sijoitustoiminnan nettotuottojen väheneminen ja kulujen kasvaminen. Vertailukauden tulokseen sisältyi 42 miljoonaa euroa kertaluonteisia tuottoja. Tuotot yhteensä laskivat 2,3 prosenttia 540 miljoonaan euroon.

Muu toiminta -segmentin korkokate oli -36 miljoonaa euroa (-60). Sijoitustoiminnan nettotuotot vähenivät 54,2 prosenttia 80 miljoonaan euroon. Johdannaistoiminta kasvatti korkokatetta ja vähensi sijoitustoiminnan nettotuottoihin sisältyviä kaupankäynnin nettotuottoja. OP Ryhmän kirjauskäytännön mukaisesti johdannaisinstrumenttien tuottoja sisältyy sekä korkokatteeseen että kaupankäynnin nettotuottoihin. Tuottojen jakautuminen näiden tuloslaskelmaerien kesken saattaa vaihdella merkittävästi riippuen positionhoidossa kulloinkin käytettävistä johdannaisinstrumenteista. Lisäksi sijoitustoiminnan nettotuottoja laski osinkotuottojen väheneminen 8 miljoonaa euroa ja sijoituskiinteistöjen nettotuottojen väheneminen 9 miljoonaa euroa.

Nettopalkkiotuotot kasvoivat vertailukaudesta 48 miljoonaa euroa. Muu toiminta -segmentin nettopalkkiotuottojen määrän vaihteluun vaikuttavat pääosin OP Ryhmän sisäiset nettopalkkiot.

Liiketoiminnan muut tuotot kasvoivat 2,1 prosenttia 491 miljoonaan euroon OP Ryhmän sisäisten veloitusten kasvettua. Muu toiminta -segmentille kirjattiin vertailukaudella kertaluonteisia arvonlisäverojen palautuksia korkoineen aikaisemmilta vuosilta yhteensä 22 miljoonaa euroa. Vertailukaudella OP Ryhmä myi korttimaksujen tilitys- ja maksupääteläitepalveluiden sopimus- ja maksupääteläitekantansa Netsille. Muu toiminta -segmentille kirjattiin kaupasta vertailukaudella kertaluonteista tuottoa 20 miljoonaa euroa liiketoiminnan muihin tuottoihin. Kauppaan liittyviä ylimääräisiä poistoja kirjattiin 3 miljoonaa euroa ja muita kuluja 3 miljoonaa euroa vertailukaudelle.

Muu toiminta -segmentin kuluja kasvattivat henkilöstökulut ja kehittämisliitännäiset kulut. Yhteensä kulut kasvoivat 17,0 prosenttia 609 miljoonaan euroon. Henkilöstökulut kasvoivat 15,0 prosenttia 175 miljoonaan euroon. Liiketoiminnan muut

kulut kasvoivat 11,0 prosenttia 337 miljoonaan euroon ICT-kulujen kasvettua 15 miljoonaa euroa ja ostettujen palveluiden 11 miljoonaa euroa. Poistot ja arvonalentumiset aineellisista ja aineettomista hyödykkeistä kasvoivat 49,1 prosenttia 97 miljoonaan euroon. Poistojen kasvu on seurausta viime vuosien kehittämispanostusten kasvusta. Arvonalentumispoistoja kirjattiin 10 miljoonaa euroa vertailukautta enemmän.

OP Ryhmän senior-ehtoisen tukkuvarainhankinnan, TLTRO-II-varainhankinnan sekä katettujen joukkovelkakirjalainojen keskimarginaali oli syyskuussa 16 korkopistettä (19). TLTRO-II-rahoituksen käyttö sekä korkeampaan kustannustasoon tehdyn varainhankinnan erääntyminen madaltavat tukkuvarainhankinnan kustannusta. Katetut joukkovelkakirjalainat raportoidaan osana Pankkitoiminta-segmenttiä.

### Investoinnit ja palvelukehittäminen

Vuoden 2018 aikana OP investoi yli 400 miljoonaa euroa toimintansa kehittämiseen ja asiakaskokemuksen parantamiseen. Keskusyhteisö tytäryhtiöineen vastaa OP Ryhmän palvelutoiminnan kehittämisestä. Palvelutoiminnan kehittämiseen liittyvistä kustannuksista merkittävä osa muodostuu ICT-investoinneista.

OP Ryhmän kehittämismenot olivat tammi-syyskuussa 291 miljoonaa euroa (302). Niihin sisältyivät lisenssimaksut, ostetut palvelut, muut hankkeisiin liittyvät ulkoiset kustannukset sekä omaa työtä. Kehittämismenoista 142 miljoonaa euroa (156) on aktivoitu.

Yksityiskohtaisempaa tietoa OP Ryhmän investoinneista sisältyy tämän osavuositarkastuksen liiketoimintasegmenttikohdaisiin osioihin.

### Henkilöstö ja palkitseminen

OP Ryhmän palveluksessa oli katsauskauden lopussa 11 983 henkilöä (12 269). Henkilöstöä oli keskimäärin 12 301 (12 212). Henkilöstö väheni katsauskaudella Baltian vahinkovakuutusliiketoiminnan myynnin johdosta.

Katsauskauden aikana OP Ryhmän palveluksesta siirtyi eläkkeelle 260 henkilöä (272). Eläkkeelle siirtyneiden keski-ikä oli 61,8 vuotta (62,1).

Pääjohtaja Reijo Karhinen jäi johtajasopimuksensa mukaiselle eläkkeelle 31.1.2018. Reijo Karhinen toimi OP Ryhmän pääjohtajana vuodesta 2007 lähtien. Uutena pääjohtajana aloitti 1.3.2018 oikeustieteen maisteri, MBA ja tekniikan tohtori Timo Ritakallio. Hän siirtyi OP Ryhmään Keskinäinen Eläkevakuutusyhtiö Ilmarisen toimitusjohtajan paikalta. Johtokunnan puheenjohtajan ja pääjohtajan tehtäviä hoiti 1.–28.2.2018 ryhmäpalveluiden johtaja Tony Vepsäläinen.

Johtokunnan jäsen Jouko Pölönen erosi OP Ryhmän keskusyhteisön johtokunnan jäsenyydestä 30.4.2018 siirtyäkseen Keskinäinen Eläkevakuutusyhtiö Ilmarisen toimitusjohtajaksi. Jouko Pölönen vastasi vuodesta 2014 alkaen johtokunnan jäsenenä pankkiliiketoimintasegmentistä.

Johtokunnan jäsen Jari Himanen erosi OP Ryhmän keskusyhteisön johtokunnan jäsenyydestä 6.5.2018 siirtyäkseen OP Suur-Savon toimitusjohtajaksi. Jari Himanen oli ollut vuodesta 2014 lähtien johtokunnan jäsen ja vastannut ryhmäohjauksesta sekä asiakkuuksista.

OP Ryhmän keskusyhteisön johtokunnan ja ylimmän johdon vastuualueet muuttuivat 11.6.2018 alkaen. Muutoksista on kerrottu tarkemmin kohdassa Katsauskauden keskeiset tapahtumat.

OP Ryhmän muuttuva palkitseminen jakautuu lyhyen aikavälin yrityskohtaiseen palkitsemiseen sekä ryhmätasoiseen pitkän aikavälin palkitsemiseen. OP Ryhmän ryhmätasoinen pitkän aikavälin palkitsemisjärjestelmä muodostuu johdolle tarkoitettua kannustinjärjestelmästä sekä muulle henkilöstölle tarkoitettua henkilöstörahosta.

Vuosille 2017–19 on vahvistettu johdon pitkän aikavälin palkitsemisjärjestelmä. Lisäksi henkilöstölle suunnattu OP Ryhmän henkilöstörahoston palkitsemisjärjestelmä jatkuu vuoden ansaintajaksoin.

Kannustinjärjestelmiä laadittaessa on otettu huomioon finanssi- ja rahoitusalan palkitsemisjärjestelmiä koskeva sääntely. Palkitsemisjärjestelmä 2017–19 noudattelee edellisen kolmivuotisen ansaintajakson pääperiaatteita.

Pitkän aikavälin tavoitemittareiksi OP Osuuskunnan hallintoneuvosto on asettanut OP Ryhmän tuloksen ennen veroja, asiakaskokemuksen sekä digitaalisen asiainnin. Ryhmätasoiset tavoitteet ovat yhtenevät johdon kannustinjärjestelmässä ja OP Ryhmän henkilöstörahostossa.

## OP Ryhmän rakenteessa tapahtuneet muutokset

OP Ryhmän osavuositarkastukseen yhdisteltiin katsauskauden lopussa yhteensä 156 osuuspankkia (167) ja OP Osuuskunta - konserni.

Katsauskaudella osuuspankkien lukumäärää pienensivät osuuspankkien fuusiot.

Leppävirran Osuuspankki ja Suomenjoen Osuuspankki sulautuivat Pohjois-Savon Osuuspankkiin. Sulautumisen täytäntöönpano rekisteröitiin 28.2.2018.

Auran Osuuspankki, Marttilan Osuuspankki, Pöytyän Osuuspankki ja Tarvasjoen Osuuspankki sulautuivat Paattisten Osuuspankkiin. Sulautumisen yhteydessä Paattisten Osuuspankin toiminimi muuttui Auranmaan Osuuspankiksi. Sulautumisen täytäntöönpano rekisteröitiin 31.3.2018.

Haukivuoren Osuuspankki, Heinäveden Osuuspankki, Hirvensalmen Osuuspankki ja Sulkavan Osuuspankki sulautuivat Suur-Savon Osuuspankkiin. Sulautumisen täytäntöönpano rekisteröitiin 31.3.2018.

Käylän Osuuspankki sulautui Kuusamon Osuuspankkiin. Sulautumisen täytäntöönpano rekisteröitiin 31.8.2018.

Mellilän Osuuspankki ja Niinijoen Osuuspankki ovat 21.8.2018 hyväksyneet sulautumissuunnitelman, jonka mukaan Mellilän Osuuspankki sulautuu Niinijoen Osuuspankkiin. Sulautumisen yhteydessä Niinijoen Osuuspankin toiminimi muuttuu Niinijokivarren Osuuspankiksi. Sulautumisen täytäntöönpanon suunniteltu rekisteröintiajankohta on 28.2.2019.

OP Vakuutus Oy myi Baltiassa toimivan tytäryhtiönsä Seesam Insurance AS:n koko osakekannan Latvian ja Liettuan siviilikeineen Vienna Insurance Groupille (VIG). Kauppakirja osapuolten välillä allekirjoitettiin 18.12.2017 ja kauppa toteutui lopullisesti 31.8.2018.

Aiemmin OP Ryhmän sisäisenä luottovakuutusyhtiönä toiminut OVY Oy sulautui OP Osuuskuntaan. Sulautumisen täytäntöönpano rekisteröitiin 31.7.2018.

Payment Highway Oy sulautui Checkout Finland Oy:öön. Sulautumisen täytäntöönpano rekisteröitiin 31.8.2018.

## OP Osuuskunnan hallinto

OP Ryhmän keskusyhteisön (OP Osuuskunta) varsinainen osuuskunnan kokous pidettiin 20.3.2018.

Hallintoneuvostoon valittiin seuraavat erovuorossa olleet hallintoneuvoston jäsenet uudelleen kolmivuotiskaudeksi, joka päättyy vuonna 2021: toimitusjohtaja Kalle Arvio, toimitusjohtaja Anne Harju, professori Jarna Heinonen, agrologi Seppo Kietäväinen, toimitusjohtaja Olli Koivula, lehtori Jaakko Korkonen, KHT-tilintarkastaja Katja Kuosa-Kaartti, suunnittelija Jukka Kääriäinen, senior manager Anssi Mäkelä, hallintojohtaja Annukka Nikola, toimitusjohtaja Olli Näsi, toimitusjohtaja Olli Tarkkanen ja toimitusjohtaja Ari Väänänen.

Uusiksi hallintoneuvoston jäseniksi vuonna 2021 päättyväksi kolmivuotiskaudeksi valittiin toiminnanjohtaja Timo Alho, toimitusjohtaja Kyösti Myller, hankehallinnon asiantuntija, valmiuspäällikkö Yrjö Niskanen, strategia- ja asiakkuuspäällikkö Timo Metsä-Tokila, toimitusjohtaja Leo-Petteri Nevalainen, toimitusjohtaja Timo Suhonen, toimitusjohtaja Juha-Pekka Nieminen ja professori Markku Sotaraus.



Lisäksi hallintoneuvostoon valittiin uudelleen OP Ryhmän ulkopuolisena jäsenenä johtaja Jaakko Kiander vuonna 2021 päättyväksi kolmivuotiskaudeksi

Hallintoneuvostossa on kaikkiaan 36 jäsentä.

Järjestäytymiskokouksessaan hallintoneuvosto valitsi hallintoneuvoston puheenjohtajiston. Puheenjohtajaksi valittiin uudelleen kansantaloustieteen professori Jaakko Pehkonen ja varapuheenjohtajiksi markkinoinnin lehtori Mervi Väisänen ja toimitusjohtaja Olli Tarkkanen.

Puheenjohtajiston rinnalla hallintoneuvoston viidellä valiokunnalla on keskeinen rooli hallintoneuvoston työskentelyssä. Hallintoneuvoston työvaliokunnan, palkitsemisvaliokunnan ja keskusyhteisökonsernin johdon nimitysvaliokunnan puheenjohtajana toimii hallintoneuvoston puheenjohtaja. Hallintoneuvoston tarkastusvaliokunnan puheenjohtajana toimii KTM Riitta Palomäki ja riskienhallintavalioikunnan puheenjohtajana hallituksen puheenjohtaja Arto Ylimartimo.

Keskusyhteisön osuuskunnan kokous 20.3.2018 hyväksyi osuuskunnan sääntömuutoksen. Sääntömuutoksella toteutettiin viranomais- ja sääntelyvaatimuksiin perustuvat muutokset hallintoneuvostoa ja sen valiokuntia sekä johtokuntaa koskeviin sääntökohtiin. Hallintoneuvoston jäsenistä vähintään neljän on oltava OP Ryhmän ulkopuolisia.

Tilintarkastajaksi tilikaudeksi 2018 valittiin varsinaisessa osuuskunnan kokouksessa tilintarkastusyhteisö KPMG Oy Ab. KPMG Oy Ab:n nimeämänä päävastuullisena tilintarkastajana toimii KHT Raija-Leena Hankonen.

## Katsauskauden jälkeiset tapahtumat

OP sijoittui lokakuussa julkaistussa T-Median Luottamus & Maine -tutkimuksessa seitsemänneksi Suomen maineikkaimpien ja luotetuimpien yritysten joukossa. Sijoitus on finanssialan yrityksistä korkein.

OP äänestettiin finanssialan vetovoimaisimmaksi työnantajaksi niin kaupallisella kuin IT-alalla Unipersumin vuosittaisessa ammattilaisten työnantajamielikuivatutkimuksessa lokakuussa. Kaupallisella alalla OP sijoittui 5. houkuttelevimmaksi työnantajaksi ja IT-alalla 9. houkuttelevimmaksi.

## Loppuvuoden näkymät

Maailmantalouden kasvu on jatkunut hyvänä mutta aiempaa epäyhtenäisempänä. Yhdysvalloissa talous on yhä kasvanut vahvasti, mutta euroalueella vauhti on hidastunut. Erot talouskehityksessä ovat heijastuneet myös rahoitusmarkkinoille. Yhdysvalloissa osakekurssit ja markkinakorot ovat nousseet Eurooppaa voimakkaammin. EKP:n linjauksen mukaan ohjauskorot säilyvät nykytasollaan ainakin kesän 2019 ajan.

Suomen talous on kehittynyt edelleen suotuisasti. Uusia työpaikkoja on syntynyt runsaasti, ja kotitalouksien luottamus omaan talouteensa on säilynyt vankkana. Asuntomarkkinoilla kauppa on painottunut uusiin asuntoihin ja jäänyt kokonaisuutena hieman viime vuotta pienemmäksi. Asuntojen hinnat ovat keskimäärin nousseet hieman.

Talouskehitys jatkuu suotuisana lähitulevaisuudessa, mutta vahvin suhdannekehitys on tällä erää jäämässä taakse. Talousnäkyville suurimman riskin muodostavat lisääntyvät kansainvälisen kaupan esteet. Rahoitusmarkkinoilla epävarmuutta lisäävät muun muassa globaalisti vähitellen kirstyvä rahapolitiikka ja Italian sitoutuminen EU:n talouspolitiikan periaatteisiin.

Finanssialan toimintaympäristö on ollut kokonaisuudessaan varsin suotuisa. Matala markkinakorkotaso on hidastanut pankkien korkokorotteen kasvua ja heikentänyt vakuutusyhteisöjen korkosijoitusten tuottoja mutta parantanut samalla myös asiakkaiden luotonhoitokykyä. Arvonalentumiset ovat olleet pitkään erittäin matalalla tasolla. Finanssialan merkittävimmät strategiset riskit liittyvät tällä hetkellä asiakaskäyttäytymisen muuttumiseen, toimintaympäristön digitalisoitumiseen, perinteisen toimialan ulkopuolelta tulevaan kilpailuun ja monimutkaistuvaan sääntelyyn. Toimialamurros uhkaa tulevina vuosina hidastaa kasvua ja rapauttaa tuottokertymää. Muutokset aiheuttavat finanssitoimialan toimijoille selkeän vaateen parantaa asiakas- ja työntekijäkokemusta, lisätä toimintansa ja sen kehittämisen ketteryyttä sekä parantaa tuottavuutta.

OP Ryhmän vuoden 2018 tuloksen ennen veroja arvioidaan muodostuvan samantasoiseksi kuin vuoden 2017 tulos. Merkittävimmät loppuvuoden tuloksen epävarmuustekijät liittyvät OP Ryhmän henkilöstön lakisääteisen työeläketurvan siirtymisestä muodostuvan kertaerän määrään, muihin mahdollisiin merkittävien korko- ja sijoitusympäristön muutosten vaikutuksiin sekä arvonalentumisiin.

Kaikki tässä osavuositarkastuksessa esitetyt ennusteet ja arviot perustuvat tämänhetkiseen näkemykseen talouden kehityksestä. Toteutuvat tulokset voivat olla merkittävästi erilaiset.

## Tuloslaskelma

Milj. €	Liite	7-9/ 2018	7-9/ 2017	1-9/ 2018	1-9/ 2017
Korkokate	3	297	287	867	821
VakuutusKate	4	154	80	432	341
Nettopalkkiotuotot	5	212	203	655	637
Sijoitustoiminnan nettotuotot	6	79	171	284	418
Liiketoiminnan muut tuotot		25	12	46	75
<b>Tuotot yhteensä</b>		<b>766</b>	<b>753</b>	<b>2 286</b>	<b>2 292</b>
Henkilöstökulut		178	171	592	564
Poistot ja arvonalentumiset		58	63	189	159
Liiketoiminnan muut kulut		185	179	597	542
<b>Kulut yhteensä</b>		<b>422</b>	<b>414</b>	<b>1 378</b>	<b>1 265</b>
Saamisten arvonalentumiset	7	-17	-5	-24	-28
OP-bonukset omistaja-asiakkaille		-58	-55	-167	-161
Väliaikainen poikkeusmenettely (overlay approach)		-7		-30	
<b>Tulos ennen veroja</b>		<b>262</b>	<b>279</b>	<b>687</b>	<b>838</b>
Tuloverot		44	64	135	164
<b>Kauden tulos</b>		<b>218</b>	<b>215</b>	<b>552</b>	<b>674</b>

### Jakautuminen:

Omistajille		214	214	545	671
Määräysvallattomille omistajille		4	2	8	3
<b>Kauden tulos</b>		<b>218</b>	<b>215</b>	<b>552</b>	<b>674</b>

### Laaja tuloslaskelma

<b>Kauden tulos</b>		<b>218</b>	<b>215</b>	<b>552</b>	<b>674</b>
Erät, joita ei siirretä tulosvaikutteisiksi					
Etuuspohjaisten eläkejärjestelyiden uudelleen määrittämisestä johtuvat voitot/(tappiot)		88	-33	126	28
Erät, jotka saatetaan myöhemmin siirtää tulosvaikutteisiksi					
Käyvän arvon rahaston muutos					
Käypään arvoon arvostamisesta		-21	-58	-101	-60
Rahavirran suojauksesta		-25	-4	-12	-28
Väliaikainen poikkeusmenettely (overlay approach)		7		30	
Muuntoerot		0	0	0	0
Tuloverot					
Eristä, joita ei siirretä tulosvaikutteisiksi					
Etuuspohjaisten eläkejärjestelyiden uudelleen määrittämisestä johtuvista voitoista/(tappioista)		-18	7	-25	-6
Eristä, jotka saatetaan myöhemmin siirtää tulosvaikutteisiksi					
Käypään arvoon arvostamisesta		4	12	20	12
Rahavirran suojauksesta		5	1	2	6
Väliaikainen poikkeusmenettely (overlay approach)		-1		-6	
<b>Kauden laaja tulos</b>		<b>257</b>	<b>139</b>	<b>586</b>	<b>626</b>

### Laajan tuloksen jakautuminen:

Omistajille		253	143	578	609
Määräysvallattomille omistajille		4	-3	8	17
<b>Kauden laaja tulos</b>		<b>257</b>	<b>139</b>	<b>586</b>	<b>626</b>

## Tase

Milj. €	Liite	30.9. 2018	31.12. 2017
Käteiset varat		12 767	12 937
Saamiset luottolaitoksilta		335	504
Johdannaissopimukset	10	3 286	3 412
Saamiset asiakkailta	12	86 020	82 193
Sijoitusomaisuus		22 777	23 324
Sijoitussidonnaisten sopimusten katteena olevat varat		10 430	10 126
Aineettomat hyödykkeet		1 540	1 555
Aineelliset hyödykkeet		775	798
Muut varat		2 103	2 131
Verosaamiset		220	224
<b>Varat yhteensä</b>		<b>140 253</b>	<b>137 205</b>
Velat luottolaitoksille		4 239	5 157
Johdannaissopimukset		2 795	3 026
Velat asiakkaille		67 000	65 549
Vakuutusvelka	13	9 632	9 950
Velat sijoitussidonnaisista vakuutus- ja sijoitussopimuksista	13	10 466	10 158
Yleiseen liikkeeseen lasketut velkakirjat	14	29 378	26 841
Varaukset ja muut velat		2 867	3 150
Verovelat		906	890
Velat, joilla on huonompi etuoikeus kuin muilla veloilla		1 353	1 400
<b>Velat yhteensä</b>		<b>128 636</b>	<b>126 122</b>
<b>Oma pääoma</b>			
<b>OP Ryhmän omistajien osuus</b>			
Osuspääoma			
Jäsenosuudet		196	191
Tuotto-osuudet		2 965	2 906
Käyvän arvon rahasto	15	81	176
Muut rahastot		2 179	2 173
Kertyneet voittovarot		6 050	5 536
<b>Määräysvallattomien omistajien osuus</b>		145	101
<b>Oma pääoma yhteensä</b>		<b>11 617</b>	<b>11 084</b>
<b>Velat ja oma pääoma yhteensä</b>		<b>140 253</b>	<b>137 205</b>

Oman pääoman muutoslaskelma

Milj. €	Omistajille kuuluva oma pääoma					Määräysval-	
	Osuus- pääoma	Käyvän arvon rahasto	Muut rahastot	Kertyneet voittovarat	Yhteensä	lottomien omistajien osuus	Oma pääoma yhteensä
<b>Oma pääoma 1.1.2017</b>	<b>2 901</b>	<b>318</b>	<b>2 108</b>	<b>4 808</b>	<b>10 135</b>	<b>102</b>	<b>10 237</b>
Tilikauden laaja tulos		-84		694	609	17	626
Kauden tulos				671	671	3	674
Muut laajan tuloksen erät		-84		23	-62	14	-48
Voitonjako				-88	-88		-88
Jäsen-, lisä- ja tuotto-osuuksien muutokset	118				118		118
Rahastosiirrot			51	-51			
Muut				1	1	7	8
<b>Oma pääoma 30.9.2017</b>	<b>3 019</b>	<b>234</b>	<b>2 159</b>	<b>5 379</b>	<b>10 791</b>	<b>126</b>	<b>10 917</b>

Milj. €	Omistajille kuuluva oma pääoma					Määräysval-	
	Osuus- pääoma	Käyvän arvon rahasto	Muut rahastot	Kertyneet voittovarat	Yhteensä	lottomien omistajien osuus	Oma pääoma yhteensä
<b>Oma pääoma 31.12.2017</b>	<b>3 097</b>	<b>176</b>	<b>2 173</b>	<b>5 536</b>	<b>10 982</b>	<b>101</b>	<b>11 084</b>
IFRS 9 -siirtymän vaikutus 1.1.2018		-28		-30	-58		-58
<b>Oma pääoma 1.1.2018</b>	<b>3 097</b>	<b>148</b>	<b>2 173</b>	<b>5 506</b>	<b>10 924</b>	<b>101</b>	<b>11 025</b>
Tilikauden laaja tulos		-67		645	578	8	586
Kauden tulos				545	545	8	552
Muut laajan tuloksen erät		-67		100	33		33
Voitonjako				-99	-99		-99
Jäsen-, lisä- ja tuotto-osuuksien muutokset	64				64		64
Rahastosiirrot			7	-7			
Muut				5	5	36	41
<b>Oma pääoma 30.9.2018</b>	<b>3 161</b>	<b>81</b>	<b>2 179</b>	<b>6 050</b>	<b>11 472</b>	<b>145</b>	<b>11 617</b>

## Rahavirtalaskelma

Milj. €	1-9/ 2018	1-9/ 2017
<b>Liiketoiminnan rahavirta</b>		
Kauden tulos	552	702
Kauden tulokseen tehty oikaisu	57	1 270
<b>Liiketoiminnan varojen lisäys (-) tai vähennys (+)</b>	<b>-3 602</b>	<b>-776</b>
Saamiset luottolaitoksilta	25	30
Johdannaissopimukset	-57	-26
Saamiset asiakkailta	-3 863	-2 573
Sijoitussidonnaisten sopimusten katteena olevat varat	-182	-444
Sijoitusomaisuus	321	1 601
Muut varat	154	636
<b>Liiketoiminnan velkojen lisäys (+) tai vähennys (-)</b>	<b>313</b>	<b>1 746</b>
Velat luottolaitoksille	-914	24
Johdannaissopimukset	-3	10
Velat asiakkaille	1 451	3 319
Vakuutusvelka	11	11
Velat sijoitussidonnaisista vakuutus- ja sijoitussopimuksista	85	-898
Varaukset ja muut velat	-316	-720
Maksetut tuloverot	-108	-151
Saadut osingot	95	95
<b>A. Liiketoiminnan rahavirta yhteensä</b>	<b>-2 692</b>	<b>2 886</b>
<b>Investointien rahavirta</b>		
Tytäryritysten hankinnat hankintahetken rahavaroilla vähennettynä	0	
Tytäryritysten myynnit myyntihetken rahavaroilla vähennettynä	67	
Investoinnit aineellisiin ja aineettomiin hyödykkeisiin	-169	-222
Aineellisten ja aineettomien hyödykkeiden luovutukset	4	4
<b>B. Investointien rahavirta yhteensä</b>	<b>-98</b>	<b>-219</b>
<b>Rahoituksen rahavirta</b>		
Yleiseen liikkeeseen lasketut velkakirjat, lisäykset	21 680	20 084
Yleiseen liikkeeseen lasketut velkakirjat, vähennykset	-19 169	-21 342
Osuus- ja osakepääoma, lisäykset	480	628
Osuus- ja osakepääoma, vähennykset	-416	-586
Maksetut osingot ja osuuspääoman korot	-99	-88
<b>C. Rahoituksen rahavirta yhteensä</b>	<b>2 475</b>	<b>-1 304</b>
<b>Rahavarojen nettomuutos (A+B+C)</b>	<b>-315</b>	<b>1 363</b>
<b>Rahavarat tilikauden alussa</b>	<b>13 245</b>	<b>9 571</b>
<b>Rahavarat tilikauden lopussa</b>	<b>12 930</b>	<b>10 934</b>
<b>Saadut korot</b>	<b>1 491</b>	<b>1 572</b>
<b>Maksetut korot</b>	<b>-666</b>	<b>-811</b>
<b>Rahavarat</b>		
Käteiset varat	12 767	10 718
Vaadittaessa maksettavat saamiset luottolaitoksilta	163	217
<b>Yhteensä</b>	<b>12 930</b>	<b>10 934</b>

## Segmenttikohtaiset tiedot

Segmenttien pääomitus perustuu luottolaitoslain mukaiseen OP Ryhmän vakavaraisuuslaskelmaan. Vakavaraisuuslaskennan mukaiset pääomavaateet on jaettu toimintasegmenteille. Pankkitoiminnalle on kohdistettu pääomia siten, että ydinvakavaraisuus (CET1) on 21 prosenttia (20). Vahinkovakuutustoiminnalle on kohdistettu pääomia siten, että solvenssisuhde (SII) on 120 prosenttia ja henkivakuutustoiminnassa 130 prosenttia. Pääomien allokoinnilla on vaikutusta segmentin maksamiin konsernin sisäisiin korkoihin.

	Pankki- toiminta	Vahinko- vakuutus	Varallisuuden- hoito	Muu toiminta	Konserni- eliminoinnit	Konserni
<b>Tulos tammi–syyskuu 2018, milj. €</b>						
Korkokate	919	-12	2	-36	-7	867
josta sisäiset nettotulokset ennen veroja	-5	-9	2	12		
Vakuutuskate		422	21		-11	432
Nettopalkkiotuotot	409	-11	247	4	6	655
Sijoitustoiminnan nettotuotot	83	34	85	80	1	284
Liiketoiminnan muut tuotot	17	20	4	491	-486	46
<b>Tuotot yhteensä</b>	<b>1 430</b>	<b>454</b>	<b>359</b>	<b>540</b>	<b>-496</b>	<b>2 286</b>
Henkilöstökulut	262	97	58	175	0	592
Poistot ja arvonalentumiset	29	41	22	97	0	189
Liiketoiminnan muut kulut	482	178	102	337	-502	597
<b>Kulut yhteensä</b>	<b>773</b>	<b>316</b>	<b>182</b>	<b>609</b>	<b>-502</b>	<b>1 378</b>
Saamisten arvonalentumiset	-24	0	0	0	0	-24
OP-bonukset omistaja-asiakkaille	-143	-1	-22		0	-167
Väliaikainen poikkeusmenettely (overlay approach)		-5	-18		-6	-30
<b>Tulos ennen veroja</b>	<b>489</b>	<b>131</b>	<b>136</b>	<b>-69</b>	<b>0</b>	<b>687</b>
	Pankki- toiminta	Vahinko- vakuutus	Varallisuuden- hoito	Muu toiminta	Konserni- eliminoinnit	Konserni
<b>Tulos tammi–syyskuu 2017, milj. €</b>						
Korkokate	893	-12	1	-60	-1	821
josta sisäiset nettotulokset ennen veroja	-14	-9	1	23		
Vakuutuskate		322	18		0	341
Nettopalkkiotuotot	434	-12	258	-44	2	637
Sijoitustoiminnan nettotuotot	20	128	99	175	-4	418
Liiketoiminnan muut tuotot	19	1	7	481	-434	75
<b>Tuotot yhteensä</b>	<b>1 366</b>	<b>427</b>	<b>383</b>	<b>553</b>	<b>-437</b>	<b>2 292</b>
Henkilöstökulut	270	86	57	152	0	564
Poistot ja arvonalentumiset	39	34	20	65	0	159
Liiketoiminnan muut kulut	413	169	95	303	-438	542
<b>Kulut yhteensä</b>	<b>722</b>	<b>288</b>	<b>172</b>	<b>520</b>	<b>-438</b>	<b>1 265</b>
Saamisten arvonalentumiset	-27	0		0	-1	-28
OP-bonukset omistaja-asiakkaille	-139	-1	-21		0	-161
<b>Tulos ennen veroja</b>	<b>478</b>	<b>137</b>	<b>190</b>	<b>32</b>	<b>0</b>	<b>838</b>

Tase 30.9.2018, milj. €	Pankki- toiminta	Vahinko- vakuutus	Varallisuuden- hoito	Muu toiminta	Konserni- eliminoinnit	Konserni
Käteiset varat	88	433	514	12 646	-914	12 767
Saamiset luottolaitoksilta	9 900	2	117	9 224	-18 908	335
Johdannaissopimukset	558	10	81	2 969	-331	3 286
Saamiset asiakkailta	86 862	0	2	-21	-823	86 020
Sijoitusomaisuus	-56	3 401	6 703	18 063	-5 333	22 777
Sijoitussidonnaisten sopimusten katteena olevat varat			10 430			10 430
Aineettomat hyödykkeet	55	648	354	486	-3	1 540
Aineelliset hyödykkeet	383	41	25	337	-11	775
Muut varat	338	800	246	880	-161	2 103
Verosaamiset	104	28	35	42	11	220
<b>Varat yhteensä</b>	<b>98 233</b>	<b>5 363</b>	<b>18 506</b>	<b>44 626</b>	<b>-26 474</b>	<b>140 253</b>
Velat luottolaitoksille	9 238			14 116	-19 114	4 239
Johdannaissopimukset	277	14	39	2 799	-333	2 795
Velat asiakkaille	62 848		3	5 895	-1 745	67 000
Vakuutusvelka		3 243	6 389		0	9 632
Velat sijoitussidonnaisista vakuutus- ja sijoitussopimuksista			10 466			10 466
Yleiseen liikkeeseen lasketut velkakirjat	11 385			18 157	-165	29 378
Varaukset ja muut velat	1 460	380	138	1 038	-150	2 867
Verovelat	395	72	67	373	-1	906
Velat, joilla on huonompi etuoikeus kuin muilla veloilla	41	135	245	1 326	-395	1 353
<b>Velat yhteensä</b>	<b>85 644</b>	<b>3 844</b>	<b>17 346</b>	<b>43 704</b>	<b>-21 903</b>	<b>128 636</b>
<b>Oma pääoma</b>						<b>11 617</b>

Tase 31.12.2017, milj. €	Pankki- toiminta	Vahinko- vakuutus	Varallisuuden- hoito	Muu toiminta	Konserni- eliminoinnit	Konserni
Käteiset varat	104	318	438	12 807	-729	12 937
Saamiset luottolaitoksilta	9 727	6	84	9 615	-18 928	504
Johdannaissopimukset	335	10	83	3 320	-336	3 412
Saamiset asiakkailta	83 023	0	1	-19	-812	82 193
Sijoitusomaisuus	536	3 542	7 152	17 358	-5 264	23 324
Sijoitussidonnaisten sopimusten katteena olevat varat			10 126			10 126
Aineettomat hyödykkeet	64	677	364	453	-3	1 555
Aineelliset hyödykkeet	409	42	26	333	-12	798
Muut varat	305	727	296	1 303	-499	2 131
Verosaamiset	122	18	29	43	11	224
<b>Varat yhteensä</b>	<b>94 624</b>	<b>5 341</b>	<b>18 599</b>	<b>45 213</b>	<b>-26 572</b>	<b>137 205</b>
Velat luottolaitoksille	9 460			14 204	-18 506	5 157
Johdannaissopimukset	223	15	31	3 097	-339	3 026
Velat asiakkaille	59 228		0	7 839	-1 518	65 549
Vakuutusvelka		3 143	6 807		0	9 950
Velat sijoitussidonnaisista vakuutus- ja sijoitussopimuksista			10 158			10 158
Yleiseen liikkeeseen lasketut velkakirjat	11 974			15 696	-829	26 841
Varaukset ja muut velat	1 568	548	275	1 248	-489	3 150
Verovelat	376	76	69	369	0	890
Lisäosuudet	19				-19	0
Velat, joilla on huonompi etuoikeus kuin muilla veloilla	82	135	245	1 391	-452	1 400
<b>Velat yhteensä</b>	<b>82 929</b>	<b>3 917</b>	<b>17 585</b>	<b>43 844</b>	<b>-22 153</b>	<b>126 122</b>
<b>Oma pääoma</b>						<b>11 084</b>

## Liitetaulukot

Liite 1	Laatimisperiaatteet
Liite 2	Tunnusluvut ja niiden laskentakaavat
Liite 3	Korkokate
Liite 4	Vakuutuskate
Liite 5	Nettopalkkiotuotot
Liite 6	Sijoitustoiminnan nettotuotot
Liite 7	Saamisten arvonalentumiset
Liite 8	Rahoitusvarojen ja -velkojen luokittelu
Liite 9	Toistuvasti käypään arvoon arvostettujen rahoitusinstrumenttien ryhmittely arvostusmenetelmän mukaisesti
Liite 10	Johdannaissopimukset
Liite 11	Rahoitusvarat ja -velat, jotka vähennetty toisistaan tai joita koskee toimeenpantavissa oleva yleinen nettoutusjärjestely
Liite 12	Saamiset luottolaitoksilta ja asiakkailta sekä ongelmasaamiset
Liite 13	Vakuutustoiminnan velat
Liite 14	Yleiseen liikkeeseen lasketut velkakirjat
Liite 15	Käyvän arvon rahasto verojen jälkeen
Liite 16	Annetut vakuudet
Liite 17	Taseen ulkopuoliset sitoumukset
Liite 18	Luottolaitosvakavaraisuus
Liite 19	Vastuut luottoluokittain
Liite 20	Vakuutusyhtiöiden vakavaraisuus
Liite 21	OP Ryhmän rahoitus- ja vakuutusryhmittymän valvonnasta annetun lain mukainen vakavaraisuus
Liite 22	Lähipiiriliiketoimet



## Liite 1 Laatimisperiaatteet

Osavuositarkastus on laadittu IAS 34 -standardin Osavuositarkastukset ja konsernin vuoden 2017 tilinpäätöksessä esitettyjen laatimisperiaatteiden mukaan.

Osavuositarkastus on tilintarkastamaton. Kaikki osavuositarkastuksen luvut on pyöristetty, joten yksittäisten lukujen yhteenlaskettu summa saattaa poiketa esitetystä summaluovusta.

Osavuositarkastus on julkaistu suomen, englannin ja ruotsin kielellä. Suomenkielinen osavuositarkastus on virallinen, jota käytetään, mikäli havaitaan ristiriitaisuutta kieliversioiden välillä.

### IFRS 9 -standardin käyttöönotto 1.1.2018

OP Ryhmä otti käyttöön 1.1.2018 IFRS 9 -standardin Rahoitusinstrumentit. IFRS 9 -standardin mukaiset OP Ryhmän laatimisperiaatteet on julkaistu vuoden 2017 tilinpäätöksen liitetiedoissa. IFRS 9 -standardiin siirtymän vaikutukset rahoitusinstrumenttien luokitteluun ja arvostamiseen on esitetty OP Ryhmän vuoden 2017 tilinpäätöksen liitetiedoissa ja osavuositarkastuksessa 1.1.–31.3.2018. Kirjanpitoarvoihin tehdyt oikaistut kirjattiin siirtymäpäivänä 1.1.2018 avaavan taseen omaan pääomaan. OP Ryhmä ei ole oikaissut aikaisempien vuosien vertailutietoja. ECL-mallien ja niihin liittyvien IT-järjestelmien kehitystyö jatkuu.

Aiemmin esitettyä vaihtoehtoista tunnuslukua "saamisten arvonalentumiset luotto- ja takauskannasta, %" ei enää esitetä, koska IFRS 9 -standardiin siirtymän myötä tunnusluku ei ole sisällöltään vertailukelpoinen. Uutena vaihtoehtoisena tunnuslukuna esitetään "järjestämättömät saamiset luotto- ja takauskannasta, %".

### Muutos palkkiojaksotusten laatimisperiaatteisiin

IFRS 9 -standardiin siirtymän yhteydessä tapahtuneen järjestelmäkehityksen myötä OP Ryhmä siirtyi jaksottamaan henkilöasiakkaiden luottojen nostojen yhteydessä maksetut toimitus- ja järjestelypalkkiot efektiivisen koron menetelmällä luoton juoksuajalle. Koska täysin takautuva soveltaminen ei ole teknisesti mahdollista, tuloslaskelmasta on oikaistu vain vertailuvuoden 2017 palkkiot. Muutos pienensi vertailukauden 1–9/2017 nettopalkkiotuottoja 41 miljoonaa euroa ja kasvatti korkokatetta 6 miljoonaa euroa, minkä seurauksena vertailukauden tulos laski 28 miljoonaa euroa verojen jälkeen. Taseessa olevat saamiset asiakkailta pienenevät 47 miljoonaa euroa, verosaamiset kasvoivat 10 miljoonaa euroa ja oma pääoma pieneni 37 miljoonaa euroa 31.12.2017. Nämä palkkiot jaksotetaan tuleville vuosille henkilöasiakaslainojen keskimääräiselle juoksuajalle.

### IFRS 15 -standardin käyttöönotto 1.1.2018

OP Ryhmä on soveltanut IFRS 15 -standardia Myyntituotot asiakassopimuksista 1.1.2018 lähtien. IFRS 15 -standardi koskee OP Ryhmässä pääosin Varallisuudenhoito-segmentin palkkioita ja Pankkitoiminta-segmentin efektiivisen koron laskentaan kuulumattomia palkkioita. IFRS 15 -standardiin siirtymän vaikutukset on esitetty OP Ryhmän vuoden 2017 tilinpäätöksen liitetiedoissa ja osavuositarkastuksessa 1.1.–31.3.2018.

IFRS 15 -standardiin siirtymisellä ei ollut vaikutusta OP Ryhmän tulokseen ennen veroja. OP Ryhmä siirtyi noudattamaan IFRS 15 -standardia takautuvalla menetelmällä, eli vertailukauden 1–9/2017 tiedot on oikaistu. Alla on kerrottu nettopalkkiotuottojen erittelyyn tehdyt takautuvat muutokset:

- Terveys- ja hyvinvointipalveluiden palkkiotuotot, 8 miljoonaa euroa, on siirretty liiketoiminnan muista tuotoista palkkiotuottoihin.
- Terveys- ja hyvinvointipalveluiden palkkiokulut, 4 miljoonaa euroa, on siirretty liiketoiminnan muista kuluista palkkiokuluihin.
- Omaisuudenhoidon ja lainopillisten tehtävien palkkiotuotot, 55 miljoonaa euroa, esitetään jatkossa erikseen.
- Arvopapereiden välityskulut, 9 miljoonaa euroa, on jaettu erikseen rahastojen kuluihin ja arvopapereiden välityskuluihin.
- Nettopalkkiotuotot on esitetty jaoteltuna segmenteille.

### Esittämistavan muutokset

Tuloslaskelman rivi "osuus osakkuusyhtiöiden tuloksesta" esitetään jatkossa sijoitustoiminnan nettotuotoissa ja taseen rivi "osuudet osakkuusyhtiöistä" esitetään taseen erässä sijoitusomaisuus. Merkittävä osa osakkuusyhtiöistä on pääomarahastosijoituksia, jotka arvostetaan käypään arvoon tuloslaskelman kautta IFRS 9 -standardin mukaisesti. Vertailukauden tiedot on oikaistu uuden esittämistavan mukaisesti.

Taseen rivi "kaupankäynnin rahoitusvarat" esitetään jatkossa erässä sijoitusomaisuus luonteensa mukaisesti. Vertailukauden tiedot on oikaistu uuden esittämistavan mukaisesti.

Liite 2 Tunnusluvut ja niiden laskentakaavat

	1–9/ 2018	1–9/ 2017
Oman pääoman tuotto (ROE), %	6,5	8,5
Oman pääoman tuotto (ROE) käyvin arvo in, %	5,2	7,9
Koko pääoman tuotto (ROA), %	0,53	0,67
Kulujen osuus tuotoista, %	60	55
Järjestämättömät saamiset luotto ja takauskannasta, %	1,1	1,3
Henkilöstö keskimäärin	12 301	12 195

VAIHTOEHTOISET TUNNUSLUVUT

Vaihtoehtoisia tunnuslukuja esitetään kuvaamaan liiketoiminnan taloudellista kehitystä ja parantamaan vertailukelpoisuutta eri raportointikausien välillä.

Käytettyjen vaihtoehtoisten tunnuslukujen laskentakaavat on esitetty alla.

<b>Oman pääoman tuotto (ROE), %</b>	$\frac{\text{Tilikauden tulos}}{\text{Oma pääoma (tilikauden alun ja lopun keskiarvo)}} \times 100$
<b>Oman pääoman tuotto (ROE) käyvin arvo in, %</b>	$\frac{\text{Tilikauden laaja tulos}}{\text{Oma pääoma (tilikauden alun ja lopun keskiarvo)}} \times 100$
<b>Koko pääoman tuotto (ROA), %</b>	$\frac{\text{Tilikauden tulos}}{\text{Taseen loppusumma keskimäärin (tilikauden alun ja lopun keskiarvo)}} \times 100$
<b>Kulujen osuus tuotoista, %</b>	$\frac{\text{Kulut yhteensä}}{\text{Tuotot yhteensä}} \times 100$
<b>Järjestämättömät saamiset luotto- ja takauskannasta, %</b>	$\frac{\text{Järjestämättömät saamiset (netto)}}{\text{Luotto- ja takauskanta katsauskauden lopussa}} \times 100$
<b>Vahinkovakuutuksen tunnusluvut:</b>	
<b>Vahinkosuhte (ilman perustekorkokulua), %</b>	$\frac{\text{Korvaukset ja korvausten hoitokulut}}{\text{Vakuutusmaksutuotot (netto)}} \times 100$
<b>Liikekulusuhde, %</b>	$\frac{\text{Liikekulut + poistot/oikaisut yrityskaupan yhteydessä syntyneistä aineettomista hyödykkeistä}}{\text{Vakuutusmaksutuotot (netto)}} \times 100$
<b>Riskisuhde (ilman perustekorkokulua), %</b>	$\frac{\text{Korvaukset pl. korvausten selvittelykulut}}{\text{Vakuutusmaksutuotot (netto)}} \times 100$
<b>Yhdistetty kulusuhde (ilman perustekorkokulua), %</b>	Vahinkosuhte + liikekulusuhde Riskisuhde + toimintakulusuhde
<b>Toimintakulusuhde, %</b>	$\frac{\text{Liikekulut ja korvausten selvittelykulut}}{\text{Vakuutusmaksutuotot (netto)}} \times 100$
<b>Operatiivinen vahinkosuhte, %</b>	$\frac{\text{Korvauskulut pl. laskuperustemuutokset}}{\text{Vakuutusmaksutuotot pl. laskuperustemuutokset (netto)}} \times 100$
<b>Operatiivinen liikekulusuhde, %</b>	$\frac{\text{Liikekulut}}{\text{Vakuutusmaksutuotot pl. laskuperustemuutokset (netto)}} \times 100$
<b>Operatiivinen yhdistetty kulusuhde, %</b>	Operatiivinen vahinkosuhte + operatiivinen liikekulusuhde Operatiivinen riskisuhde + operatiivinen toimintakulusuhde
<b>Operatiivinen riskisuhde (ilman perustekorkokulua), %</b>	$\frac{\text{Korvaukset pl. korvausten selvittelykulut ja laskuperustemuutokset}}{\text{Vakuutusmaksutuotot (netto) pl. laskuperustemuutokset}} \times 100$
<b>Operatiivinen toimintakulusuhde, %</b>	$\frac{\text{Liikekulut ja korvausten selvittelykulut}}{\text{Vakuutusmaksutuotot (netto) pl. laskuperustemuutokset}} \times 100$

ERILLISLASKENTAAN PERUSTUVAT TUNNUSLUVUT

Vakavaraisuussuhde, %	$\frac{\text{Omat varat yhteensä}}{\text{Kokonaisriski}} \times 100$
Tier 1 -vakavaraisuussuhde, %	$\frac{\text{Ensisijainen pääoma (Tier 1)}}{\text{Kokonaisriski}} \times 100$
Ydinpääoman (CET1) vakavaraisuussuhde, %	$\frac{\text{Ydinpääoma (CET1)}}{\text{Kokonaisriski}} \times 100$
Solvenssisuhde, %	$\frac{\text{Omat varat}}{\text{Vakavaraisuuspääomavaatimus (SCR)}} \times 100$
Vähimmäisomavaraisuusaste (leverage ratio), %	$\frac{\text{Ensisijainen pääoma (T1)}}{\text{Vastuiden määrä}} \times 100$
Maksuvalmiusvaatimus (LCR), %	$\frac{\text{Likvidit varat}}{\text{Likviditeetin ulosvirtaukset - likviditeetin sisäänvirtaukset stressitilanteessa}} \times 100$
Rahoitus- ja vakuutusryhmittymän valvonnasta annetun lain mukainen vakavaraisuussuhde	$\frac{\text{Ryhmittymän omat varat yhteensä}}{\text{Ryhmittymän omien varojen vähimmäismäärä yhteensä}} \times 100$
Taloudellisen pääomavaateen tuotto, %	$\frac{\text{Tulos + asiakasbonukset verojen jälkeen (12 kk liukuva)}}{\text{Keskimääräinen taloudellinen pääomavaade}} \times 100$
Pysyvän varainhankinnan vaatimus (NFSR), %	$\frac{\text{Pysyvä varainhankinta}}{\text{Pysyvän varainhankinnan vaade}} \times 100$

VAHINKOVAKUUTUKSEN OPERATIIVINEN TULOS	1-9/ 2018	1-9/ 2017	Muutos %	1-12/ 2017
Milj. €				
Vakuutusmaksutuotot	1 106	1 073	3,1	1 431
Korvauskulut	-776	-829	-6,4	-1 085
Liikekulut	-226	-212	6,8	-291
Aineettomien poisto-oikaisu	-16	-16	0,0	-21
<b>Vakuutustekninen kate</b>	<b>89</b>	<b>16</b>	<b>446,2</b>	<b>34</b>
Sijoitustuotot ja -kulut	34	128	-73,0	183
Muut tuotot ja kulut	13	-7		-7
Väliaikainen poikkeusmenettely (overlay approach)	-5			
<b>Tulos ennen veroja</b>	<b>131</b>	<b>137</b>	<b>-4,5</b>	<b>210</b>

Vahinkovakuutuksen tunnuslukujen laskennassa käytetään vahinkovakuutusyhtiöiden toimintokohtaisia kuluja, joita ei esitetä samalla periaatteella konsernin tuloslaskelmassa.

**Liite 3 Korkokate**

Milj. €	7-9/ 2018	7-9/ 2017	1-9/ 2018	1-9/ 2017
<b>Korkotuotot</b>				
Saamiset luottolaitoksilta	7	7	21	20
Saamiset asiakkailta				
Lainat	292	297	869	884
Rahoitusleasingsaamiset	6	4	17	11
Arvoltaan alentuneet lainat ja muut sitoumukset	0	1	0	2
Saamistodistukset				
Kaupankäyntitarkoituksessa pidettävät	2	2	5	5
Arvostettava käypään arvoon tulosvaikutteisesti	0		1	
Käypään arvoon muiden laajan tuloksen erien kautta kirjattavat	22		67	
Jaksotettu hankintameno	0		1	
Myytavissä olevat		26		79
Eräpäivään asti pidettävät		0		1
Lainat ja saamiset		0		1
Johdannaissopimukset				
Kaupankäyntitarkoituksessa pidettävät	176	177	539	548
Käyvän arvon suojaus	-24	-29	-73	-88
Rahavirran suojaus	11	9	33	27
Rahavirran suojauksen tehoton osuus	-1	1	-2	1
Muut	2	2	5	8
<b>Yhteensä</b>	<b>493</b>	<b>498</b>	<b>1 483</b>	<b>1 500</b>
<b>Korkokulut</b>				
Velat luottolaitoksille	16	14	48	42
Velat asiakkaille	15	19	44	57
Yleiseen liikkeeseen lasketut velkakirjat	57	68	187	218
Velat, joilla on huonompi etuoikeus				
Pääomalainat	1	1	2	2
Muut	11	11	33	33
Johdannaissopimukset				
Kaupankäyntitarkoituksessa pidettävät	155	146	458	468
Käyvän arvon suojaus	-32	-35	-93	-101
Muut	-25	-15	-64	-46
Muut	2	2	5	8
<b>Yhteensä</b>	<b>200</b>	<b>212</b>	<b>619</b>	<b>680</b>
<b>Korkokate ilman suojauslaskennan arvostuseriä</b>	<b>294</b>	<b>286</b>	<b>864</b>	<b>820</b>
Suojaavat johdannaiset	-62	-3	-65	-82
Suojauskohteiden arvonmuutokset	65	3	69	84
<b>Korkokate</b>	<b>297</b>	<b>287</b>	<b>867</b>	<b>821</b>

Liite 4 Vakuutuskate

Milj. €	7-9/ 2018	7-9/ 2017	1-9/ 2018	1-9/ 2017
Vahinkovakuutusmaksutuotot, netto				
Vakuutusmaksutulo	282	268	1 213	1 189
Jälleenvakuuttajien osuus	0	-1	0	-6
Vakuutusmaksuvastuun muutos	101	105	-122	-115
Jälleenvakuuttajien osuus	-10	-8	5	6
<b>Yhteensä</b>	<b>373</b>	<b>365</b>	<b>1 096</b>	<b>1 074</b>
Vahinkovakuutuskorvaukset, netto				
Maksetut korvaukset	-224	-205	-690	-652
Jälleenvakuuttajien osuus	6	2	21	6
Korvausvastuun muutos	-7	-88	-12	-111
Jälleenvakuuttajien osuus	1	1	-1	9
<b>Yhteensä</b>	<b>-225</b>	<b>-290</b>	<b>-683</b>	<b>-749</b>
Vahinkovakuutuksen muut erät	-1	-1	-2	-3
Henkivakuutuksen riskiliike	6	6	21	18
<b>Vakuutuskate yhteensä</b>	<b>154</b>	<b>80</b>	<b>432</b>	<b>341</b>

Liite 5 Nettopalkkiotuotot

1–9/2018, milj. €	Pankki- toiminta	Vahinko- vakuutus	Varallisuuden- hoito	Muu toiminta	Konserni- eliminoinnit	Konserni	7–9/2018
<b>Palkkiotuotot</b>							
Luotonanto	106	0		3	1	111	35
Talletukset	2		0	0	0	2	1
Maksuliike	140			43	-10	173	58
Arvopapereiden välitys	0		15	0	-3	12	3
Arvopapereiden liikkeeseen lasku	3		1	4	0	8	1
Rahastot	0		109		1	110	37
Omaisuudenhoito	9		37	1	-7	39	12
Lainopilliset tehtävät	17			0		17	6
Takaukset	15			0	0	15	5
Asunnonvälitys	55					55	19
Vakuutusten välitys	36	9	10	0	-12	44	7
Henkivakuutuksen kuorimitustulo			69			69	23
Sijoitussidonnaisten hallinnointipalkkioiden palautus			57			57	18
Terveys- ja hyvinvointipalvelut		14			-2	12	4
Muut	58		3	-25	-9	26	9
<b>Yhteensä</b>	<b>440</b>	<b>23</b>	<b>301</b>	<b>25</b>	<b>-41</b>	<b>748</b>	<b>239</b>
<b>Palkkiokulut</b>							
Maksuliike	20	1	0	4	-16	9	2
Arvopapereiden välitys	0		10	0	-4	6	2
Arvopapereiden liikkeeseen lasku	0		0	0	1	2	0
Rahastot			7		1	8	2
Omaisuudenhoito	2		11	1	-5	8	2
Vakuutustoiminta	-7	28	23		-12	32	9
Terveys- ja hyvinvointipalvelut		5				5	2
Muut	17	0	3	16	-13	22	7
<b>Yhteensä</b>	<b>31</b>	<b>34</b>	<b>53</b>	<b>22</b>	<b>-47</b>	<b>93</b>	<b>27</b>
<b>Nettopalkkiotuotot yhteensä</b>	<b>409</b>	<b>-11</b>	<b>247</b>	<b>4</b>	<b>6</b>	<b>655</b>	<b>212</b>

1–9/2017, milj. €	Pankki- toiminta	Vahinko- vakuutus	Varallisuuden- hoito	Muu toiminta	Konserni- eliminoinnit	Konserni	7–9/2017
<b>Palkkiotuotot</b>							
Luotonanto	106			3	0	110	35
Talletukset	4			0	0	4	1
Maksuliike	147			61	-21	188	56
Arvopapereiden välitys	0		18		-4	14	4
Arvopapereiden liikkeeseen lasku	3		1	3		7	1
Rahastot	0		108		3	111	38
Omaisuudenhoito	8		42	-1	-12	38	13
Lainopilliset tehtävät	17			0	0	17	5
Takaukset	14			0	0	14	5
Asunnonvälitys	55					55	19
Vakuutusten välitys	38	13	11		-15	47	8
Henkivakuutuksen kuormitustulo			72			72	24
Sijoitussidonnaisten hallinnointipalkkioiden palautus			50			50	17
Terveys- ja hyvinvointipalvelut		9			-1	8	1
Muut	91		5	-62	-15	18	6
<b>Yhteensä</b>	<b>485</b>	<b>22</b>	<b>306</b>	<b>4</b>	<b>-64</b>	<b>753</b>	<b>234</b>
<b>Palkkiokulut</b>							
Maksuliike	33	1	0	26	-27	33	4
Arvopapereiden välitys	0		6		-5	1	0
Arvopapereiden liikkeeseen lasku	1		0	1	1	2	1
Rahastot			6		2	8	3
Omaisuudenhoito	2	0	13	0	-5	10	3
Vakuutustoiminta	-2	29	19		-14	32	10
Terveys- ja hyvinvointipalvelut		4				4	1
Muut	17	0	4	22	-18	25	9
<b>Yhteensä</b>	<b>51</b>	<b>35</b>	<b>48</b>	<b>49</b>	<b>-67</b>	<b>116</b>	<b>31</b>
<b>Nettopalkkiotuotot yhteensä</b>	<b>434</b>	<b>-12</b>	<b>258</b>	<b>-44</b>	<b>2</b>	<b>637</b>	<b>203</b>

**Liite 6 Sijoitustoiminnan nettotuotot**

Milj. €	7-9/ 2018	7-9/ 2017	1-9/ 2018	1-9/ 2017
<b>Käypään arvoon muiden laajan tuloksen erien kautta kirjattavien nettotuotot (Myytävisissä olevien varojen nettotuotot)</b>				
Saamistodistukset	21	18	89	59
Oman pääoman ehtoiset instrumentit	0	82	0	121
Osingot ja voitto-osuudet	1	22	7	89
Muut	2	2	3	2
Arvon alentumiset ja niiden peruutukset	-1	-10	-4	-25
<b>Yhteensä</b>	<b>22</b>	<b>113</b>	<b>95</b>	<b>246</b>
<b>Käypään arvoon tulosvaikuttavasti kirjattavien nettotuotot</b>				
Kaupankäyntitarkoituksessa pidettävät rahoitusvarat				
Saamistodistukset	-1		-2	
Oman pääoman ehtoiset instrumentit	7		17	
Osingot ja voitto-osuudet	0		2	
Johdannaiset	3		64	
Rahoitusvarat, jotka on arvostettava käypään arvoon tulosvaikuttavasti				
Saamistodistukset	7		15	
Oman pääoman ehtoiset instrumentit	-5		23	
Osingot ja voitto-osuudet	27		56	
Rahoitusvarat, jotka on nimenomaisesti luokiteltu käypään arvoon tulosvaikuttavasti kirjattavaksi				
Saamistodistukset	-5		-1	
Oman pääoman ehtoiset instrumentit	-13		-16	
Osingot ja voitto-osuudet	13		17	
Johdannaiset	1		-3	
Vakuutustoiminta				
Saamistodistukset		23		3
Oman pääoman ehtoiset instrumentit		3		10
Johdannaiset		14		3
Pankkitoiminta ja Muu toiminta				
Arvopaperikauppa		34		132
Valuuttatoiminta		7		31
Sijoituskiinteistöt	3	10	11	21
Muut		1		3
<b>Yhteensä</b>	<b>37</b>	<b>92</b>	<b>184</b>	<b>202</b>
<b>Jaksotettuun hankintamenoön kirjattavien nettotuotot</b>				
Lainat ja muut saamiset	5	1	12	7
Arvon alentumiset ja niiden peruutukset	-3	-2	-3	-2
<b>Yhteensä</b>	<b>2</b>	<b>-1</b>	<b>9</b>	<b>5</b>
<b>Henkivakuutuserät</b>				
Korkohyvitykset asiakkaiden vakuutussäästöille	-21	-22	-65	-67
Korkotäydennysten muutos	38	20	50	88
Muut vakuutustekniset erät	-3	-23	8	-44
<b>Yhteensä</b>	<b>13</b>	<b>-25</b>	<b>-7</b>	<b>-23</b>
<b>Vahinkovakuutuserät</b>				
Diskonttauksen purkautuminen	-7	-8	-21	-25
<b>Yhteensä</b>	<b>-7</b>	<b>-8</b>	<b>-21</b>	<b>-25</b>
<b>Osakkuusyhtiöt</b>				
Käyvän arvon menetelmällä käsiteltävät	8		17	
Pääomaosuusmenetelmällä yhdisteltävät	3	1	8	13
<b>Yhteensä</b>	<b>11</b>	<b>1</b>	<b>25</b>	<b>13</b>
<b>Sijoitustoiminnan nettotuotot yhteensä</b>	<b>79</b>	<b>171</b>	<b>284</b>	<b>418</b>



**Liite 7 Saamisten arvonalentumiset**

Milj. €	7-9/ 2018	7-9/ 2017	1-9/ 2018	1-9/ 2017
Luotto- tai takaustappioiden poistetut saamiset	-10	-24	-43	-63
Palautukset poistetuista saamisista	3	6	8	11
ECL saamisista asiakkailta ja taseen ulkopuolisista eristä	-9		11	
ECL saamistodistuksista*	0		0	
Saamiskohtaisten arvonalentumisten lisäys		-13		-45
Saamiskohtaisten arvonalentumisten vähennys		29		74
Ryhmäkohtaiset arvonalentumiset		-2		-4
<b>Saamisten arvonalentumiset yhteensä</b>	<b>-17</b>	<b>-5</b>	<b>-24</b>	<b>-28</b>

\* Vakuutus toiminnan saamistodistusten ECL esitetään sijoitus toiminnan nettotuotoissa käypään arvoon muiden laajan tuloksen erien kautta kirjattavien nettotuottojen erässä arvonalentumiset ja niiden peruutukset.

Saamiset asiakkailta ja taseen ulkopuoliset erät, milj. €	Vaihe 1	Vaihe 2	Vaihe 3	Yhteensä
	12 kk ECL	Koko voimassa- oloajan ECL	Koko voimassa- oloajan ECL	
<b>Odotettavissa olevat luottotappiot (ECL)</b>	<b>31</b>	<b>80</b>	<b>431</b>	<b>543</b>
<b>ECL 1.1.2018</b>	<b>31</b>	<b>80</b>	<b>431</b>	<b>543</b>
Siirrot vaiheesta 1 vaiheeseen 2	-2	16		14
Siirrot vaiheesta 1 vaiheeseen 3	-1		16	16
Siirrot vaiheesta 2 vaiheeseen 1	1	-11		-9
Siirrot vaiheesta 2 vaiheeseen 3		-2	14	12
Siirrot vaiheesta 3 vaiheeseen 2		7	-20	-13
Siirrot vaiheesta 3 vaiheeseen 1	2		-5	-3
Alkuperäisestä myöntämisestä ja hankinnasta johtuvat lisäykset	6	5	10	21
Taseesta pois kirjaamisesta johtuvat vähennykset	-8	-4	-19	-30
Riskiparametreissa tapahtuneet muutokset (netto)	2	0	16	18
Lopulliseksi luottotappioksi kirjaamisesta johtuvat vähennyksien pienentymiset	0	0	-36	-36
<b>ECL:n nettomuutos</b>	<b>2</b>	<b>11</b>	<b>-24</b>	<b>-11</b>
<b>ECL 30.9.2018</b>	<b>33</b>	<b>91</b>	<b>407</b>	<b>532</b>
<b>ECL:n nettomuutos 7-9/2018</b>	<b>7</b>	<b>-14</b>	<b>16</b>	<b>9</b>

Saamistodistukset, milj. €	Vaihe 1	Vaihe 2	Vaihe 3	Yhteensä
	12 kk ECL	Koko voimassa- oloajan ECL	Koko voimassa- oloajan ECL	
<b>Odotettavissa olevat luottotappiot (ECL)</b>	<b>5</b>	<b>0</b>	<b>0</b>	<b>5</b>
<b>ECL 1.1.2018</b>	<b>5</b>	<b>0</b>	<b>0</b>	<b>5</b>
Siirrot vaiheesta 1 vaiheeseen 2	0	1		1
Siirrot vaiheesta 1 vaiheeseen 3	0		1	1
Siirrot vaiheesta 2 vaiheeseen 1	0	0		0
Siirrot vaiheesta 2 vaiheeseen 3		0	1	0
Alkuperäisestä myöntämisestä ja hankinnasta johtuvat lisäykset	2	1	3	5
Taseesta pois kirjaamisesta johtuvat vähennykset	-2	0		-2
Riskiparametreissa tapahtuneet muutokset (netto)	0		0	0
Arviointimetodiikan päivityksestä johtuvat muutokset (netto)	0			0
<b>ECL:n nettomuutos</b>	<b>0</b>	<b>1</b>	<b>5</b>	<b>6</b>
<b>ECL 30.9.2018</b>	<b>5</b>	<b>1</b>	<b>5</b>	<b>11</b>
<b>ECL:n nettomuutos 7-9/2018</b>	<b>1</b>	<b>0</b>	<b>2</b>	<b>3</b>

## IFRS 9:n ECL-laskennan piiriin kuuluvat vastuut 30.9.2018

Taseessa olevat vastuut Milj. €	Vaihe 1		Vaihe 2		Vaihe 3	Vastuut yhteensä
		Muut kuin yli 30 pv erääntyneet	Yli 30 pv erääntyneet	Yhteensä		
<b>Saamiset asiakkailta (brutto)</b>						
Yritykset	29 283	3 871	205	4 076	810	34 170
Kotitaloudet	44 962	4 703	181	4 884	437	50 283
Julkisyhteisöt	1 785	11	10	22		1 807
Muut	2 956	45	14	59	7	3 022
<b>Saamiset asiakkailta yhteensä</b>	<b>78 986</b>	<b>8 630</b>	<b>410</b>	<b>9 040</b>	<b>1 255</b>	<b>89 281</b>
<b>Taseen ulkopuoliset nostovarot ja limiitit</b>						
Yritykset	4 449	718	115	833	30	5 312
Kotitaloudet	3 146	56	3	59	3	3 209
Julkisyhteisöt	718		21	21		739
Muut	1 471	27	59	86	2	1 558
<b>Nostovarot ja limiitit yhteensä</b>	<b>9 784</b>	<b>801</b>	<b>197</b>	<b>998</b>	<b>35</b>	<b>10 818</b>
<b>Muut taseen ulkopuoliset sitoumukset</b>						
Yritykset	5 925	229		229	35	6 189
Kotitaloudet	1 387	4		4		1 391
Julkisyhteisöt	650					650
Muut	432	24		24	1	458
<b>Taseen ulkopuoliset sitoumukset yhteensä</b>	<b>8 395</b>	<b>257</b>		<b>257</b>	<b>36</b>	<b>8 688</b>
<b>Saamistodistukset</b>						
<b>Saamistodistukset yhteensä</b>	<b>16 725</b>	<b>72</b>		<b>72</b>	<b>13</b>	<b>16 810</b>
<b>IFRS 9 ECL-laskennan vastuut yhteensä</b>	<b>113 890</b>	<b>9 761</b>	<b>607</b>	<b>10 368</b>	<b>1 338</b>	<b>125 596</b>

IFRS 9 ECL arvonalentumisvaiheittain 30.9.2018

Taseessa olevat vastuut sekä taseen ulkopuoliset nostovarot ja limiitit\*

Milj. €	Vaihe 1		Vaihe 2		Vaihe 3	ECL yhteensä
		Muut kuin yli 30 pv erääntyneet	Yli 30 pv erääntyneet	Yhteensä		
<b>Saamiset asiakkailta</b>						
Yritykset	-21	-42	-1	-43	-338	-402
Kotitaloudet	-4	-43	-3	-46	-69	-120
Julkisyhteisöt	-5	0	0	0		-5
Muut	0	0		0		-1
<b>Saamiset asiakkailta yhteensä</b>	<b>-31</b>	<b>-86</b>	<b>-4</b>	<b>-89</b>	<b>-407</b>	<b>-527</b>
<b>Muut taseen ulkopuoliset sitoumukset**</b>						
Yritykset	-2	-2		-2	0	-4
Kotitaloudet	0	0		0		0
Julkisyhteisöt	0					0
Muut	0					0
<b>Taseen ulkopuoliset sitoumukset yhteensä</b>	<b>-2</b>	<b>-2</b>		<b>-2</b>	<b>0</b>	<b>-4</b>
<b>Saamistodistukset***</b>	<b>-5</b>	<b>-1</b>		<b>-1</b>	<b>-5</b>	<b>-11</b>
<b>ECL yhteensä</b>	<b>-38</b>	<b>-89</b>	<b>-4</b>	<b>-92</b>	<b>-412</b>	<b>-543</b>

\* ECL kirjataan yhtenä summana vähentämään tase-erää.

\*\* ECL kirjataan tase-erään varaukset ja muut velat.

\*\*\* ECL kirjataan käyvän arvon rahastoon muun laajan tuloksen eriin.

## Käypään arvoon tulosvaikutteisesti kirjattavat

Varat, milj. €	Jaksotettu hankintameno	Käypään arvoon muun laajan tuloksen erien kautta kirjattavat	Nimenomaisesti		On luokiteltava käypään arvoon tulosvaikutteisesti	Suojaavat johdannaiset	Yhteensä
			Kaupankäyntitar-koituksessa pidettävät	Käypään arvoon tulosvaikutteisesti kirjattavaksi			
Käteiset varat	12 767						12 767
Saamiset luottolaitoksilta	335						335
Johdannaissopimukset			2 808			478	3 286
Saamiset asiakkailta	86 020						86 020
Sijoitussidonnaisten sopimusten katteena olevat varat					10 430		10 430
Saamistodistukset	4	16 804	561	2 319	429		20 116
Oman pääoman ehtoiset instrumentit		0	91	207	1 063		1 362
Muut rahoitusvarat	2 174						2 174
<b>Rahoitusvarat</b>	<b>101 299</b>	<b>16 804</b>	<b>3 460</b>	<b>12 955</b>	<b>1 492</b>	<b>478</b>	<b>136 488</b>
Muut kuin rahoitusinstrumentit							3 765
<b>Yhteensä 30.9.2018</b>	<b>101 299</b>	<b>16 804</b>	<b>3 460</b>	<b>12 955</b>	<b>1 492</b>	<b>478</b>	<b>140 253</b>

Varat, milj. €	Lainat ja saamiset	Erä-päivään asti pidettävät	Myytavissä olevat	Käypään arvoon tulosvaikutteisesti kirjattavat*	Suojaavat johdannaiset	Yhteensä
Saamiset luottolaitoksilta	504					504
Johdannaissopimukset				3 100	312	3 412
Saamiset asiakkailta	82 193					82 193
Sijoitussidonnaisten sopimusten katteena olevat varat				10 126		10 126
Saamistodistukset		40	16 372	3 899		20 311
Oman pääoman ehtoiset instrumentit			1 399	220		1 620
Muut rahoitusvarat	2 293					2 293
<b>Rahoitusvarat</b>	<b>97 927</b>	<b>40</b>	<b>17 771</b>	<b>17 346</b>	<b>312</b>	<b>133 396</b>
Muut kuin rahoitusinstrumentit						3 809
<b>Yhteensä 31.12.2017</b>	<b>97 927</b>	<b>40</b>	<b>17 771</b>	<b>17 346</b>	<b>312</b>	<b>137 205</b>

\* Taseen erä "Sijoitusomaisuus" sisältää vahinko- ja henkivakuutuksen käypään arvoon tulosvaikutteisesti kirjattavat saamistodistukset ja oman pääoman ehtoiset instrumentit.

Velat, milj. €	Käypään arvoon tulosvaikuttaisesti kirjattavat	Muut velat	Suojaavat johdannaiset	Yhteensä
Velat luottolaitoksille		4 239		4 239
Johdannaissopimukset	2 394		401	2 795
Velat asiakkaille		67 000		67 000
Vakuutusvelka		9 632		9 632
Velat sijoitussidonnaisista vakuutus- ja sijoitussopimuksista	10 466			10 466
Yleiseen liikkeeseen lasketut velkakirjat		29 378		29 378
Velat, joilla huonompi etuoikeus kuin muilla veloilla		1 353		1 353
Muut rahoitusvelat		2 158		2 158
<b>Rahoitusvelat</b>	<b>12 860</b>	<b>113 760</b>	<b>401</b>	<b>127 021</b>
Muut kuin rahoitusvelat				1 615
<b>Yhteensä 30.9.2018</b>	<b>12 860</b>	<b>113 760</b>	<b>401</b>	<b>128 636</b>

Velat, milj. €	Käypään arvoon tulosvaikuttaisesti kirjattavat	Muut velat	Suojaavat johdannaiset	Yhteensä
Velat luottolaitoksille		5 157		5 157
Johdannaissopimukset	2 572		454	3 026
Velat asiakkaille		65 549		65 549
Vakuutusvelka		9 950		9 950
Velat sijoitussidonnaisista vakuutus- ja sijoitussopimuksista	10 158			10 158
Yleiseen liikkeeseen lasketut velkakirjat		26 841		26 841
Velat, joilla huonompi etuoikeus kuin muilla veloilla		1 400		1 400
Muut rahoitusvelat		2 275		2 275
<b>Rahoitusvelat</b>	<b>12 730</b>	<b>111 172</b>	<b>454</b>	<b>124 356</b>
Muut kuin rahoitusvelat				1 765
<b>Yhteensä 31.12.2017</b>	<b>12 730</b>	<b>111 172</b>	<b>454</b>	<b>126 122</b>

Yleiseen liikkeeseen laskettuihin velkakirjoihin sisältyvät joukkovelkakirjalainat on arvostettu kirjanpidossa jaksotettuun hankintamenoon. Näille velkakirjoille markkinoilta saatavilla olevan informaation ja vakiintuneiden arvostusmenetelmien avulla arvioitu käypä arvo syyskuun lopussa oli 252 miljoonaa euroa (385) kirjanpitoarvoa suurempi. Huonommalla etuoikeudella olevat velat on arvostettu jaksotettuun hankintamenoon. Näiden käyvät arvot ovat jaksotettua hankintamenoa suuremmat, mutta luotettavien käypien arvojen määrittämiseen liittyy epävarmuutta.

**Liite 9 Toistuvasti käypään arvoon arvostettujen rahoitusinstrumenttien ryhmittely arvostusmenetelmän mukaisesti**

Varojen käyvät arvot 30.9.2018, milj. €	Taso 1	Taso 2	Taso 3	Yhteensä
Käypään arvoon tulosvaikutteisesti kirjattavat				
Oman pääoman ehtoiset instrumentit	634	191	536	1 361
Vieraan pääoman ehtoiset instrumentit	2 314	580	414	3 308
Sijoitussidonnaiset sopimukset	6 899	3 530		10 430
Johdannaissopimukset	4	3 200	82	3 286
Käypään arvoon muun laajan tuloksen erien kautta kirjattavat				
Oman pääoman ehtoiset instrumentit		0		0
Vieraan pääoman ehtoiset instrumentit	14 437	2 023	344	16 804
<b>Yhteensä</b>	<b>24 288</b>	<b>9 524</b>	<b>1 377</b>	<b>35 189</b>
Varojen käyvät arvot 31.12.2017, milj. €	Taso 1	Taso 2	Taso 3	Yhteensä
Käypään arvoon tulosvaikutteisesti kirjattavat				
Oman pääoman ehtoiset instrumentit	125	57	38	220
Vieraan pääoman ehtoiset instrumentit	3 249	234	416	3 899
Sijoitussidonnaiset sopimukset	7 111	3 015		10 126
Johdannaissopimukset	2	3 279	131	3 412
Myytavissä olevat				
Oman pääoman ehtoiset instrumentit	623	200	577	1 399
Vieraan pääoman ehtoiset instrumentit	11 977	4 041	354	16 372
<b>Yhteensä</b>	<b>23 087</b>	<b>10 826</b>	<b>1 516</b>	<b>35 429</b>
Velkojen käyvät arvot 30.9.2018, milj. €	Taso 1	Taso 2	Taso 3	Yhteensä
Käypään arvoon tulosvaikutteisesti kirjattavat				
Sijoitussidonnaiset sopimukset	6 923	3 543		10 466
Muut		0		0
Johdannaissopimukset		2 795		2 795
<b>Yhteensä</b>	<b>6 923</b>	<b>6 338</b>		<b>13 261</b>
Velkojen käyvät arvot 31.12.2017, milj. €	Taso 1	Taso 2	Taso 3	Yhteensä
Käypään arvoon tulosvaikutteisesti kirjattavat				
Sijoitussidonnaiset sopimukset	7 133	3 024		10 158
Muut		1		1
Johdannaissopimukset	5	2 929	92	3 026
<b>Yhteensä</b>	<b>7 138</b>	<b>5 955</b>	<b>92</b>	<b>13 185</b>

### **Taso 1: Noteeratut markkinahinnat**

Hierarkiatasoon 1 ryhmitellyt erät koostuvat pörseissä listatuista osakkeista, noteeratuista yritysten, valtioiden ja rahoituslaitosten velkapapereista sekä pörssijohdannaisista. Kyseisten instrumenttien käypä arvo määräytyy toimivilla markkinoilla saatavien noteerausten perusteella.

### **Taso 2: Arvostusmenetelmät havainnoitavissa olevia syöttötietoja käyttäen**

Arvostusmenetelmät, jotka perustuvat luotettaviin laskentaparametreihin. Hierarkiatasoon 2 luokiteltujen instrumenttien käyvällä arvolla tarkoitetaan arvoa, joka on johdettavissa rahoitusvälineen osien tai vastaavien rahoitusvälineiden markkina-arvosta, tai arvoa, joka on laskettavissa rahoitusmarkkinoilla yleisesti hyväksytyillä arvostusmalleilla ja -menetelmillä, jos markkina-arvo on niiden avulla luotettavasti arvioitavissa. Tähän hierarkiatasoon on luokiteltu suurin osa OP Yrityspankki -konsernin OTC-johdannaisista sekä yritysten, valtioiden ja rahoituslaitosten noteeratut velkapaperit, joita ei ole luokiteltu tasolle 1.

### **Taso 3: Arvostusmenetelmät ei-havainnoitavissa olevia syöttötietoja käyttäen**

Arvostusmenetelmät, joiden laskentaparametreihin sisältyy epävarmuutta. Hierarkiatasoon 3 luokitellut instrumentit arvostetaan hinnoittelumalleilla, joiden laskentaparametreihin sisältyy epävarmuutta. Lisäksi tasolle 3 luokitellaan velkapapereita, joille noteerauksia on markkinoilla arvostuspäivänä vain vähän tai ei ollenkaan. Kyseiseen tasoryhmään sisällytetään kompleksisimmat OTC-johdannaiset sekä sellaiset pitkän maturiteetin johdannaiset, joiden arvostuksessa käytettyä markkinadataa on jouduttu ekstrapoloimaan, tietyt private equity -sijoitukset, epälikvidit lainat, strukturoidut lainat ml. arvopaperistetut lainat ja strukturoidut velkakirjat sekä hedge-rahastot. Tason 3 käypä arvo perustuu kolmannelta osapuolelta saatavaan hintatietoon.

### **Siirrot käyvän arvon arvostuksen tasojen välillä**

Siirrot eri hierarkiatasojen välillä katsotaan tapahtuneen siirron aiheuttaman tapahtuman tai olosuhteiden muutoksen toteutumispäivänä. Siirrot tasojen välillä johtuvat pääosin käytettävissä olevien markkinanoteerausten määrästä.

## Arvostusmenetelmät, joiden laskentaparametreihin sisältyy epävarmuutta (Taso 3)

### Erittely rahoitusvaroista ja rahoitusveloista

	Käypään arvoon tulosvaikutteisesti kirjattavat	Johdannais-sopimukset	Käypään arvoon muun laajan tuloksen erien kautta kirjattavat	Varat yhteensä
Rahoitusvarat, milj. €				
Tase 31.12.2017	454	131	931	1 516
IFRS 9 -siirtymän vaikutukset 1.1.2018	601		-593	8
Avaava tase 1.1.2018	1 055	131	338	1 525
Tuloslaskelman nettotuotot	-437	-49	0	-486
Laajan tuloslaskelman nettotuotot	0		0	-1
Hankinnat	140		3	143
Myynnit	-147		-7	-154
Lyhennykset	-17		-10	-27
Siirrot tasoon 3	355		150	505
Siirrot tasosta 3			-127	-127
<b>Päättävä tase 30.9.2018</b>	<b>950</b>	<b>82</b>	<b>345</b>	<b>1 377</b>
			Johdannais-sopimukset	Velat yhteensä
Rahoitusvelat, milj. €				
Avaava tase 1.1.2018			92	92
Tuloslaskelman nettotuotot			-92	-92
<b>Päättävä tase 30.9.2018</b>			<b>0</b>	<b>0</b>

### Erittely nettotuotoista tuloslaskelmaerittäin 30.9.2018

Milj. €	Korkokate	Sijoitus-toiminnan nettotuotot	Laaja tuloslaskelma/ Käyvän arvon rahaston muutos	Nettotuotot kauden lopussa hallussa olevista varoista ja veloista
Realisoituneet nettotuotot	-365	-72		-437
Realisoitumattomat nettotuotot	43		0	42
<b>Nettotuotot kaudelta</b>	<b>-322</b>	<b>-72</b>	<b>0</b>	<b>-394</b>

Hierarkiatason 3 johdannaiset ovat asiakkaiden tarpeisiin strukturoituja johdannaisia, joiden markkinariski on katettu vastaavalla johdannaisoppimuksella. Tulosvaikutusta avoimesta markkinariskistä ei synny. Tason 3 johdannaiset liittyvät OP Yrityspankin liikkeeseen laskemiin strukturoituihin joukkovelkakirjalainoihin, joiden tuotto määräytyy kytketyn johdannaisen arvonkehityksen perusteella. Näiden kytkettyjen johdannaisten arvonmuutosta ei ole esitetty yllä olevassa taulukossa. Lisäksi tasolle 3 on luokiteltu pitkän maturiteetin johdannaisia, joiden arvostuksessa käytettyä markkinadataa on jouduttu ekstrapoloimaan.

### Arvostustekijöiden muutokset

Arvostusmenetelmissä ei ole tapahtunut olennaisia muutoksia vuoden 2018 aikana.



Liite 10 Johdannaissopimukset

30.9.2018, milj. €	Nimellisarvot/jäljellä oleva juoksuaika				Käyvät arvot*	
	Alle 1 v	1–5 v	yli 5 v	Yhteensä	Varat	Velat
Korkojohdannaiset, josta	30 740	85 306	67 846	183 891	1 902	1 375
Keskusvastapuoliselvitettävät	9 983	38 160	35 034	83 177	62	63
Valuuttajohdannaiset	34 696	6 598	3 311	44 605	972	1 114
Osake- ja indeksisidonnaiset johdannaiset		3		3	0	
Luottojohdannaiset	19	181	9	209	6	3
Muut johdannaiset	276	340		616	71	25
<b>Johdannaiset yhteensä</b>	<b>65 730</b>	<b>92 428</b>	<b>71 166</b>	<b>229 323</b>	<b>2 952</b>	<b>2 518</b>

31.12.2017, milj. €	Nimellisarvot/jäljellä oleva juoksuaika				Käyvät arvot*	
	Alle 1 v	1–5 v	yli 5 v	Yhteensä	Varat	Velat
Korkojohdannaiset, josta	23 391	78 621	66 708	168 720	3 157	2 751
Keskusvastapuoliselvitettävät	8 392	38 585	35 615	82 592	941	1 100
Valuuttajohdannaiset	36 708	9 245	2 815	48 768	982	1 180
Osake- ja indeksisidonnaiset johdannaiset	286	3		288	2	0
Luottojohdannaiset	28	189	10	227	9	6
Muut johdannaiset	235	513		748	65	36
<b>Johdannaiset yhteensä</b>	<b>60 647</b>	<b>88 571</b>	<b>69 533</b>	<b>218 751</b>	<b>4 216</b>	<b>3 973</b>

\* Käyvät arvot sisältävät kertyneet korot, jotka esitetään taseen muissa varoissa tai varauksissa ja muissa veloissa. Lisäksi keskusvastapuoliselvityksessä olevien johdannaisten käyvät arvot on netotettu taseessa.

Liite 11 Rahoitusvarat ja -velat, jotka vähennetty toisistaan tai joita koskee toimeenpantavissa oleva yleinen nettoutusjärjestely

Rahoitusvarat

	Rahoitusvarojen määrät, joita ei ole netotettu taseessa						Nettomäärä
	Rahoitusvarojen bruttomäärä	Rahoitusvelkojen bruttomäärä, joka on vähennetty rahoitusvaroista*	Taseessa esitettävä netto-määrä**	Johdannaisyleis-sopimukset***	Saadut vakuudet		
30.9.2018, milj. €							
Johdannaiset	4 027	-741	3 286	-1 822	-429	1 034	

	Rahoitusvarojen määrät, joita ei ole netotettu taseessa						Nettomäärä
	Rahoitusvarojen bruttomäärä	Rahoitusvelkojen bruttomäärä, joka on vähennetty rahoitusvaroista*	Taseessa esitettävä netto-määrä**	Johdannaisyleis-sopimukset***	Saadut vakuudet		
31.12.2017, milj. €							
Johdannaiset	4 341	-928	3 412	-1 928	-412	1 072	

Rahoitusvelat

	Rahoitusvelkojen määrät, joita ei ole netotettu taseessa						Nettomäärä
	Rahoitusvelkojen bruttomäärä	Rahoitusvarojen bruttomäärä, joka on vähennetty rahoitusveloista*	Taseessa esitettävä netto-määrä**	Johdannaisyleis-sopimukset***	Annetut vakuudet		
30.9.2018, milj. €							
Johdannaiset	3 637	-841	2 795	-1 822	-568	405	

	Rahoitusvelkojen määrät, joita ei ole netotettu taseessa						Nettomäärä
	Rahoitusvelkojen bruttomäärä	Rahoitusvarojen bruttomäärä, joka on vähennetty rahoitusveloista*	Taseessa esitettävä netto-määrä**	Johdannaisyleis-sopimukset***	Annetut vakuudet		
31.12.2017, milj. €							
Johdannaiset	4 112	-1 085	3 026	-1 928	-717	381	

\* Mukaan lukien käteisvaroihin sisältyvä päivittäin selvitettyjen johdannaisten nettomäärä yhteensä -102 (-161) miljoonaa euroa.

\*\* Käyvät arvot ilman kertyneitä korkoja.

\*\*\* Käytännössä on solmia johdannaisyleissopimukset kaikkien johdannaisvastapuolien kanssa.

**OTC-johdannaisten keskusvastapuoliselvitys**

Finanssivastapuolten kanssa solmitut standardiehtoiset OTC-johdannaiskaupat selvitetään London Clearing House:n kanssa EMIR-asetuksen (EU 648/2012) mukaisesti. Toimintamallissa johdannaisten vastapuoleksi muuttuu päivittäisen selvitysprosessin päätteeksi keskusvastapuoli, jonka kanssa netotetaan johdannaisten päiväkohtaiset maksut. Lisäksi päivittäin joko maksetaan tai saadaan vakuus, joka vastaa avointen sopimusten käypien arvojen muutosta (variation margin). Keskusvastapuoliselvityksessä olevat korkojohdannaiset esitetään nettona taseessa.

**Muut kahdenvälisesti selvittävät OTC-johdannaiset**

Konsernin ja muiden asiakkaiden välisiin johdannaiskauppoihin sekä sellaisiin johdannaiskauppoihin, joita asetuksen mukainen keskusvastapuoliselvitys ei koske, sovelletaan joko ISDA:n, konsernin omaa tai Finanssiala ry:n johdannaisyleissopimusta. Näiden sopimusten perusteella johdannaisten maksuja voidaan netottaa transaktiokohtaisesti maksupäivittäin ja vastapuolen maksukyvyttömyys- ja konkurssitilanteissa. Sopimusehdoissa voidaan lisäksi vastapuolikohtaisesti sopia vakuuksista. Nämä johdannaiset esitetään taseessa bruttoperusteisesti.

Liite 12 Saamiset luottolaitoksilta ja asiakkailta sekä ongelmasaamiset

30.9.2018, milj. €	Ei arvon- alennettu (brutto)	Odotettavissa olevat luottotappiot (ECL)	Tase- arvo
<b>Saamiset luottolaitoksilta ja asiakkailta</b>			
Saamiset luottolaitoksilta	336	1	335
Saamiset asiakkailta	84 497	521	83 976
josta pankkitakaussaamiset	11		11
Rahoitusleasing	2 048	5	2 043
<b>Yhteensä</b>	<b>86 882</b>	<b>527</b>	<b>86 355</b>
<b>Saamiset luottolaitoksilta ja asiakkailta sektoreittain</b>			
Yritykset	31 858	383	31 475
Rahoitus- ja vakuutuslaitokset	961	4	957
Kotitaloudet	51 396	131	51 265
Voittoa tavoittelemattomat yhteisöt	886	3	883
Julkisyhteisöt	1 782	6	1 775
<b>Yhteensä</b>	<b>86 882</b>	<b>527</b>	<b>86 355</b>

31.12.2017, milj. €	Ei arvon- alennettu (brutto)	Arvon- alennettu (brutto)	Yhteensä	Saamis- kohtaiset arvonalen- tumisot	Saamisryh- mäkohtaiset arvon- alentumisot	Tase- arvo
<b>Saamiset luottolaitoksilta ja asiakkailta</b>						
Saamiset luottolaitoksilta	506		506		2	504
Saamiset asiakkailta	80 201	627	80 828	421	70	80 337
josta pankkitakaussaamiset	2	8	11	8	1	2
Rahoitusleasing	1 856		1 856			1 856
<b>Yhteensä</b>	<b>82 563</b>	<b>627</b>	<b>83 190</b>	<b>421</b>	<b>71</b>	<b>82 697</b>
<b>Saamiset luottolaitoksilta ja asiakkailta sektoreittain</b>						
Yritykset	29 253	423	29 677	317	38	29 321
Rahoitus- ja vakuutuslaitokset	1 387	0	1 387	0	2	1 385
Kotitaloudet	49 884	201	50 085	102	30	49 953
Voittoa tavoittelemattomat yhteisöt	788	3	791	2	1	789
Julkisyhteisöt	1 250		1 250		0	1 250
<b>Yhteensä</b>	<b>82 563</b>	<b>627</b>	<b>83 190</b>	<b>421</b>	<b>71</b>	<b>82 697</b>

	Terveet ("performing") saamiset luottolai- toksilta ja asiakkailta (brutto)	Järjestä- mättömät ("non-per- forming") saamiset luottolai- toksilta ja asiakkailta (brutto)	Saamiset luottolai- toksilta ja asiakkailta yhteensä (brutto)	Odotettavissa olevat luottotappiot (ECL)	Saamiset luotto- laitoksilta ja asiakkailta (netto)
Ongelmasaamiset ja lainanhoitajoustop 30.9.2018, milj. €					
Yli 90 pv erääntyneet saamiset		644	644	226	419
Todennäköisesti maksamatta jäävät		414	414	111	303
Lainanhoitajoustop	2 081	335	2 416	48	2 369
<b>Yhteensä</b>	<b>2 081</b>	<b>1 393</b>	<b>3 475</b>	<b>384</b>	<b>3 091</b>

	Terveet ("performing") saamiset luottolai- toksilta ja asiakkailta (brutto)	Järjestä- mättömät ("non-per- forming") saamiset luottolai- toksilta ja asiakkailta (brutto)	Saamiset luottolai- toksilta ja asiakkailta yhteensä (brutto)	Saamis- kohtaiset arvonalen- tukset	Saamiset luotto- laitoksilta ja asiakkailta (netto)
Ongelmasaamiset ja lainanhoitajoustop 31.12.2017, milj. €					
Yli 90 pv erääntyneet saamiset		611	611	217	394
Todennäköisesti maksamatta jäävät		513	513	147	366
Lainanhoitajoustop	1 876	341	2 217	58	2 160
<b>Yhteensä</b>	<b>1 876</b>	<b>1 465</b>	<b>3 341</b>	<b>421</b>	<b>2 920</b>

Tunnusluku, %	30.9.2018	31.12.2017
Saamiskohtaiset arvonalentumiset/ECL, % ongelmasaamisista	11,1 %	12,6 %

Yli 90 pv erääntyneenä saamisena raportoidaan jäljellä oleva pääoma sellaisesta saamisesta, jonka korko tai pääoma on ollut erääntyneenä ja maksamatta yli kolme kuukautta. Todennäköisesti maksamatta jäävinä sopimuksina raportoidaan heikoimpien luottoluokkien (henkilöasiakkailta F ja muilla 11–12) sopimukset. Lainanhoitajoustopina raportoidaan saamiset, joiden ehtoja on neuvoteltu uudelleen asiakkaan heikentyneestä maksukyvyystä johtuen. Uudelleen neuvoteltujen saamisten lainaehtoja on helpotettu asiakkaan taloudellisista vaikeuksista johtuen esimerkiksi myöntämällä lyhennysvapaa, jonka kesto on 6–12 kk. Lainanhoitajoustop ovat ECL-laskennan vaiheissa 2 tai 3.

**Liite 13 Vakuustoitominnan velat**

Milj. €	30.9.2018	31.12.2017
Korvausvastuu		
Eläemuotoinen korvausvastuu	1 505	1 516
Muu korvausvastuu	1 060	1 054
Korkotäydennys (vastuuvelan suojien arvo)	-3	-12
Yhteensä	2 562	2 557
Vakuutusmaksuvastuu	681	585
Velat sijoitussidonnaisista vakuutus- ja sijoitussopimuksista		
Sijoitussidonnaisten vakuutusten velka	8 970	8 747
Sijoitussopimukset	1 496	1 411
Yhteensä	10 466	10 158
Henkivakuutuksen vakuutusvelka	6 389	6 807
<b>Yhteensä</b>	<b>20 098</b>	<b>20 108</b>

Liite 14 Yleiseen liikkeeseen lasketut velkakirjat

Milj. €	30.9.2018	31.12.2017
Joukkovelkakirjalainat	9 221	8 974
Asuntovakuudelliset joukkovelkakirjalainat (covered bonds)	10 743	10 750
Sijoitus- ja yritystodistukset sekä ECP:t	9 413	7 117
<b>Yhteensä</b>	<b>29 378</b>	<b>26 841</b>

Liite 15 Käyvän arvon rahasto verojen jälkeen

	Käypään arvoon muun laajan tuloksen erien kautta kirjattavat			Väliaikainen poikkeusmenettely (overlay approach)	Rahavirran suojaus	Yhteensä
	Saamis-todistukset	Oman pääoman ehtoiset instrumentit				
Milj. €						
<b>Tase 31.12.2017</b>	<b>135</b>	<b>25</b>			<b>16</b>	<b>176</b>
IFRS 9 -siirtymän vaikutukset 1.1.2018	-2	-25				-28
<b>Avaava tase 1.1.2018</b>	<b>133</b>	<b>0</b>			<b>16</b>	<b>148</b>
Käyvän arvon muutokset	-67	0	23	19		-25
Tuloslaskelmaan siirretyt myyntivoitot	-34		-6			-40
Tuloslaskelmaan siirretyt arvonalennukset			12			12
Siirrot korkokatteeseen				-31		-31
Laskennalliset verot	20	0	-6	2		16
<b>Päättävä tase 30.9.2018</b>	<b>52</b>	<b>0</b>	<b>24</b>	<b>6</b>		<b>81</b>

	Myytävässä olevat rahoitusvarat			Rahavirran suojaus	Yhteensä
	Saamis-todistukset	Oman pääoman ehtoiset instrumentit			
Milj. €					
<b>Avaava tase 1.1.2017</b>	<b>105</b>	<b>172</b>		<b>41</b>	<b>318</b>
Käyvän arvon muutokset	47	-7		0	41
Tuloslaskelmaan siirretyt myyntivoitot	-18	-114			-132
Tuloslaskelmaan siirretyt arvonalennukset	0	14			14
Siirrot korkokatteeseen				-28	-28
Laskennalliset verot	-6	21		6	21
<b>Päättävä tase 30.9.2017</b>	<b>129</b>	<b>86</b>		<b>19</b>	<b>234</b>

Käyvän arvon rahasto ennen veroja oli 102 miljoonaa euroa (220) ja siihen liittyvä laskennallinen verovelka oli 20 miljoonaa euroa (44). Katsauskauden lopussa käyvän arvon rahastossa oli väliaikaisen poikkeusmenettelyn soveltamisen johdosta oman pääoman ehtoisten instrumenttien positiivisia arvonmuutoksia yhteensä 71 miljoonaa euroa (146) ja negatiivisia arvonmuutoksia yhteensä 40 miljoonaa euroa (38). Käypään arvoon muiden laajan tuloksen kautta kirjattavien saamistodistusten tappiota koskeva vähennyserä oli käyvän arvon rahastossa -4 miljoonaa euroa.

Negatiivinen käyvän arvon rahasto purkautuu omaisuuden arvonnousujen, myyntitappioiden ja tulosvaikutteisten arvonalentumiskirjausten kautta.

**Liite 16 Annetut vakuudet**

Milj. €	30.9.2018	31.12.2017
Omien velkojen ja sitoumusten puolesta annetut		
Pantit	171	110
Luotot (covered bondien vakuutena)	12 976	13 266
Muut	5 576	5 663
<b>Annetut vakuudet yhteensä*</b>	<b>18 724</b>	<b>19 039</b>
Vakuudelliset johdannaisvelat		889
Vakuudelliset muut velat	4 115	4 146
Asuntovakuudelliset joukkovelkakirjalainat (covered bonds)	10 743	10 750
<b>Yhteensä</b>	<b>14 858</b>	<b>15 784</b>

\* Lisäksi keskuspankkiin on pantattu 5,4 miljardin euron kirjanpitoarvosta joukkovelkakirjalainoja, joista 1,5 miljardia euroa on päivän sisäisen limiitin vakuutena. Joukkovelkakirjalainat ovat nostettavissa ilman keskuspankin ennakkolupaa, joten niitä ei ole esitetty yllä olevassa taulukossa.



Liite 17 Taseen ulkopuoliset sitoumukset

Milj. €	30.9.2018	31.12.2017
Takaukset	728	643
Takuuvastuut	1 986	1 936
Luottolupaukset	13 252	12 176
Lyhytaikaisiin kauppatahtumiin liittyvät sitoumukset	313	372
Muut*	1 181	1 121
<b>Yhteensä</b>	<b>17 460</b>	<b>16 247</b>

\* Josta vahinkovakuutustoiminnan sitoumukset pääomarahastoihin 244 miljoonaa euroa (208).

**Liite 18 Luottolaitosvakavaraisuus**

Omat varat, milj. €	30.9.2018	31.12.2017
OP Ryhmän oma pääoma	11 617	11 121
Poistetaan vakuutusyhtiöiden vaikutus omasta pääomasta	-120	92
Käyvän arvon rahasto, rahavirran suojaus	-6	-16
<b>Ydinpääoma (CET1) ennen vähennyksiä</b>	<b>11 490</b>	<b>11 197</b>
Aineettomat hyödykkeet	-740	-717
Eläkevastuun ylikate ja arvostusoidkaisu	-70	-31
Takaisinmaksettavat osuuspääomat		-148
Ennakoitu voitonjako	-70	-90
Arvonalentumiset - odotetut tappiot alijäämä	-298	-320
<b>Ydinpääoma (CET1)</b>	<b>10 312</b>	<b>9 891</b>
Pääomalainat, joihin sovelletaan siirtymäsäännöstä	80	81
<b>Ensisijainen lisäpääoma (AT1)</b>	<b>80</b>	<b>81</b>
<b>Ensisijainen pääoma (T1)</b>	<b>10 393</b>	<b>9 973</b>
Debentuurilainat	1 028	1 121
<b>Toissijainen pääoma (T2)</b>	<b>1 028</b>	<b>1 121</b>
<b>Omat varat yhteensä</b>	<b>11 420</b>	<b>11 093</b>

Ydinpääomasta (CET1) on vähennetty varovaisen arvostamisen oikaisu 27 miljoonaa euroa (20).

Vertailuvuonna ydinpääomasta on vähennetty valvojan luvan mukaisesti asiakkaille tammikuussa 2018 palautetut irtisanotut osuuspääomat 148 miljoonaa euroa. Pääomalinainiin on sovellettu vanhoja pääomainstrumentteja koskevia siirtymäsäännöksiä. Vakavaraisuuden ja vähimmäisomavaraisuusasteen laskennassa ei ole sovellettu IFRS9-siirtymäsäännöstä.

Kokonaisriski, milj. €	30.9.2018	31.12.2017
<b>Luotto- ja vastapuoliriski</b>	<b>41 017</b>	<b>39 383</b>
<b>Standardimenetelmä (SA)</b>	<b>3 758</b>	<b>3 859</b>
Valtio- ja keskuspankkivastuut	19	18
Luottolaitosvastuut	9	8
Yritysvastuut	2 429	2 423
Vähittäisvastuut	961	1 057
Muut*	339	353
<b>Sisäisten luottoluokitusten menetelmä (IRB)</b>	<b>37 259</b>	<b>35 525</b>
Luottolaitosvastuut	990	1 054
Yritysvastuut	23 106	21 438
Vähittäisvastuut	5 173	4 959
Oman pääoman ehtoiset sijoitukset**	6 843	7 002
Muut	1 147	1 072
<b>Markkina- ja selvitysrisiki, standardimenetelmä</b>	<b>1 393</b>	<b>1 179</b>
<b>Operatiivinen riski, standardimenetelmä</b>	<b>4 136</b>	<b>3 958</b>
<b>Vastuun arvonoikaus (CVA)</b>	<b>227</b>	<b>205</b>
<b>Kokonaisriski yhteensä</b>	<b>46 773</b>	<b>44 725</b>
<b>EKP:n päätöksen mukaiset riskipainolattiat</b>	<b>4 915</b>	<b>4 492</b>
<b>Kokonaisriski sisältäen riskipainolattiat</b>	<b>51 688</b>	<b>49 216</b>

\* Muiden vastuiden riskipainosta 312 miljoonaa euroa (283) on laskennallisia verosaamisia, jotka käsitellään 250 prosentin riskipainolla ydinpääomista vähentämisen sijaan.

\*\* Oman pääoman ehtoisten sijoitusten riskipaino sisältää 6,4 miljardia euroa OP Ryhmän sisäisistä vakuutusyhtiösijoituksista.

<b>Suhdeluvut, %</b>	<b>30.9.2018</b>	<b>31.12.2017</b>
Ydinpääoman (CET1) vakavaraisuussuhde	20,0	20,1
Tier 1 -vakavaraisuussuhde	20,1	20,3
Vakavaraisuussuhde	22,1	22,5

<b>Suhdeluvut ilman siirtymäsäännöksiä, %</b>	<b>30.9.2018</b>	<b>31.12.2017</b>
Ydinpääoman (CET1) vakavaraisuussuhde	20,0	20,1
Tier 1 -vakavaraisuussuhde	20,0	20,1
Vakavaraisuussuhde	21,9	22,4

<b>Suhdeluvut ilman riskipainolattioita, %</b>	<b>30.9.2018</b>	<b>31.12.2017</b>
Ydinpääoman (CET1) vakavaraisuussuhde	22,0	22,1
Tier 1 -vakavaraisuussuhde	22,2	22,3
Vakavaraisuussuhde	24,4	24,8

Riskipainolattioiden vaikutus CET 1 -suhdelukuun oli -2,0 prosenttiyksikköä.

<b>Pääomavaatimus, milj. €</b>	<b>30.9.2018</b>	<b>31.12.2017</b>
Omat varat	11 420	11 093
Pääomavaatimus	7 377	7 027
Puskuri pääomavaatimukseen	4 043	4 067

Pääomavaatimus 14,3 prosenttia muodostuu minimivaatimuksesta 8 prosenttia, kiinteästä lisäpääomavaatimuksesta 2,5 prosenttia, O-SII-pääomavaatimuksesta 2,0 prosenttia, EKP:n asettamasta pääomavaatimuksesta (P2R) 1,75 prosenttia ja ulkomaisten vastuuden maakohtaisista muuttuvista lisäpääomavaatimuksesta. EKP:n P2R-vaatimus on ollut voimassa 1.1.2017 lähtien.

<b>Velkaantuneisuus, milj. €</b>	<b>30.9.2018</b>	<b>31.12.2017</b>
Ensisijainen pääoma (T1)	10 393	9 973
Vastuut yhteensä	131 435	127 027
Vähimmäisomavaraisuusaste, %	7,9	7,9

Velkaantumisastetta kuvaava mittari eli vähimmäisomavaraisuusaste (Leverage Ratio) esitetään Komission delegoidun asetuksen mukaisesti. Säännösluonnosten mukainen minimitaso on kolme prosenttia.

<b>Yhteenveto riskipainotetuista vastuueristä (EU-OV1), milj. €</b>	<b>Riskipainotetut erät</b>		<b>Vähimmäispääomavaatimukset</b>
	<b>30.9.2018</b>	<b>30.6.2018</b>	<b>30.9.2018</b>
<b>1 Luottoriski (lukuun ottamatta vastapuoliriskiä)</b>	<b>40 218</b>	<b>39 634</b>	<b>3 217</b>
2 josta standardimenetelmä	4 532	4 752	363
3 josta sisäisten luottoluokitusten perusmenetelmä (FIRB)	23 670	23 132	1 894
4 josta sisäisten luottoluokitusten edistynyt menetelmä (AIRB)	5 173	4 887	414
5 josta oman pääoman ehtoiset sijoitukset yksinkertaisen riskipainotetun menetelmän nojalla	390	409	31
5a josta oman pääoman ehtoiset sijoitukset PD-LGD-menetelmä	6 453	6 455	516
<b>6 Vastapuoliriski</b>	<b>674</b>	<b>729</b>	<b>54</b>
7 josta arvostaminen markkinahintaan	447	533	36
12 josta vastuun arvonokaisu	227	197	18
<b>13 Selvitysrisi</b>	<b>0</b>	<b>0</b>	<b>0</b>
<b>14 Arvopaperistamisvastuut muussa rahoitustoiminnassa (ylärajan jälkeen)</b>	<b>41</b>	<b>40</b>	<b>3</b>
15 josta IRB-menetelmä	41	40	3
<b>19 Markkinariski</b>	<b>1 393</b>	<b>1 298</b>	<b>111</b>
20 josta standardimenetelmä	1 393	1 298	111
<b>23 Operatiivinen riski</b>	<b>4 136</b>	<b>4 136</b>	<b>331</b>
25 josta standardimenetelmä	4 136	4 136	331
<b>27 Vähennysrajan allittavat määrät (joihin sovelletaan 250 prosentin riskipainoa)</b>	<b>312</b>	<b>358</b>	<b>25</b>
<b>29 Yhteensä</b>	<b>46 773</b>	<b>46 196</b>	<b>3 742</b>
<b>30 EKP:n päätöksen mukaiset riskipainolattiat</b>	<b>4 915</b>	<b>4 808</b>	<b>393</b>
<b>31 Yhteensä sisältäen riskipainolattiat</b>	<b>51 688</b>	<b>51 003</b>	<b>4 135</b>

Neljännesvuoden aikana kokonaisriski kasvoi 1,3 prosenttia.

EKP:n päätöksen mukaiset riskipainolattiat kohdistuvat vähittäisvastuiden muihin kuin pk-yritysvastuisiin. Näissä keskimääräiselle riskipainolle asetetut lattiat ovat kiinteistövuokaudellisille 15,4 prosenttia ja muille kuin kiinteistövuokaudellisille 32,7 prosenttia. EKP:n riskipainolattia on voimassa päätöksen kumoamiseen asti.

IRB-riskipainotettujen erien siltalaskelma (EU-CR8), milj. €

	a	b
	Riskipainotettujen vastuuerien määrät	Pääomavaatimukset
<b>1 Riskipainotetut vastuuerät edellisen raportointikauden lopussa 30.6.2018</b>	<b>28 019</b>	<b>2 242</b>
2 Vastuiden määrä	497	40
3 Vastuiden laatu	191	15
4 Mallipäivitykset	136	11
<b>9 Riskipainotetut vastuuerät raportointikauden lopussa 30.9.2018</b>	<b>28 842</b>	<b>2 307</b>

Siltalaskelmalla on esitetty neljännesvuoden aikana tapahtuneet muutokset vähittäisvastuissa, yritys vastuissa ja luottolaitos vastuissa. Vastuiden määrän kasvu ja luottokannan laadun heikkeneminen kasvattivat riskipainotettuja eriä. Sisäisten luottoluokitusten menetelmien käyttö laajennettiin koskemaan Ryhmään liittyneitä osuuspankkeja, vaikutus on esitetty kohdassa mallipäivitykset.

Liite 19 Vastuut luottoluokittain

Vähittäisvastuut luottoluokittain (AIRB)

Kaikki vähittäissaamiset 30.9.2018

Luottoluokka	Taseen erät, vastuuarvo, (EAD) milj. €	Taseen ulkopuoliset erät, vastuuarvo (EAD), milj. €	CF, keskimäärin, %	PD, keskimäärin, %	LGD, keskimäärin, %	Riskipainotetut erät, milj. €	Riskipaino, keskimäärin, %	Odotetut tappiot, milj. €
<b>Henkilöasiakkaat yhteensä</b>	<b>49 625</b>	<b>2 118</b>	<b>52,7</b>	<b>0,7</b>	<b>17,3</b>	<b>4 181</b>	<b>7,5</b>	<b>155</b>
A	30 838	1 563	52,4	0,0	16,4	579	1,8	2
B	10 883	457	53,7	0,1	16,4	553	4,9	2
C	3 919	71	52,4	0,5	22,9	706	17,7	5
D	2 199	24	52,7	2,3	21,0	808	36,3	11
E	1 393	3	47,0	20,0	21,6	1 188	85,1	59
F	393			100,0	22,7	347	88,3	76
<b>Yritysasiakkaat yhteensä</b>	<b>1 837</b>	<b>159</b>	<b>62,9</b>	<b>3,9</b>	<b>37,6</b>	<b>991</b>	<b>45,6</b>	<b>55</b>
2,5-5,5	499	44	63,2	0,4	23,9	67	12,3	1
6,0-7,0	720	66	63,9	1,3	40,3	312	39,7	4
7,5-8,5	416	37	59,2	5,0	44,2	325	71,7	10
9,0-10,0	147	12	70,2	25,0	45,7	182	114,6	17
11,0-12,0	55			100,0	55,4	105	192,2	23
<b>Yhteensä</b>	<b>51 462</b>	<b>2 277</b>	<b>53,3</b>	<b>0,8</b>	<b>18,0</b>	<b>5 173</b>	<b>8,9</b>	<b>209</b>

Kaikki vähittäissaamiset 31.12.2017

Luottoluokka	Taseen erät, vastuuarvo, (EAD) milj. €	Taseen ulkopuoliset erät, vastuuarvo (EAD), milj. €	CF, keskimäärin, %	PD, keskimäärin, %	LGD, keskimäärin, %	Riskipainotetut erät, milj. €	Riskipaino, keskimäärin, %	Odotetut tappiot, milj. €
<b>Henkilöasiakkaat yhteensä</b>	<b>48 246</b>	<b>1 622</b>	<b>53,1</b>	<b>0,7</b>	<b>17,0</b>	<b>4 159</b>	<b>7,5</b>	<b>157</b>
A	29 908	879	52,4	0,0	15,8	528	1,7	2
B	10 536	642	53,8	0,1	17,2	592	5,3	3
C	3 854	74	56,6	0,5	21,9	666	17,0	4
D	2 168	23	52,7	2,3	20,6	789	36,0	10
E	1 365	3	45,0	20,0	20,8	1 142	83,5	56
F	415			100,0	25,1	441	106,3	82
<b>Yritysasiakkaat yhteensä</b>	<b>1 459</b>	<b>137</b>	<b>68,4</b>	<b>3,4</b>	<b>38,3</b>	<b>800</b>	<b>42,6</b>	<b>42</b>
2,5-5,5	459	41	67,9	0,4	22,6	57	11,5	0
6,0-7,0	569	57	66,7	1,3	42,6	257	41,1	4
7,5-8,5	285	28	70,6	5,1	47,6	221	70,5	8
9,0-10,0	103	11	74,4	23,4	47,6	127	111,2	12
11,0-12,0	43			100,0	65,3	138	320,6	18
<b>Yhteensä</b>	<b>49 706</b>	<b>1 759</b>	<b>54,1</b>	<b>0,8</b>	<b>17,7</b>	<b>4 959</b>	<b>8,6</b>	<b>199</b>

Keskimääräisessä PD:ssä ja riskipainossa ei ole huomioitu maksukyvyttömiä eli luottoluokkia 11,0 ja 12,0 sekä F. Luvut eivät sisällä riskipainollaittoita.

## Yritysvastuut luottoluokittain (FIRB)

30.9.2018

Luottoluokka	Taseen		CF, keski- määrin, %	PD, keski- määrin, %	LGD, keski- määrin, %	Riskipaino- tetut erät, milj. €	Riskipaino, keski- määrin, %	Odotetut tappiot, milj. €
	Taseen erät, vastuu- arvo, (EAD) milj. €	ulkopuoliset erät, vastuuarvo (EAD), milj. €						
1,0-2,0	762	374	84,4	0,0	44,8	166	14,6	0
2,5-5,5	16 033	3 671	72,3	0,2	44,5	7 862	39,9	19
6,0-7,0	7 332	1 478	69,3	1,3	44,3	7 625	86,6	51
7,5-8,5	4 298	705	68,4	4,4	44,1	5 999	119,9	97
9,0-10,0	717	69	68,2	21,8	44,2	1 453	184,8	76
11,0-12,0	686	25	51,6	100,0	44,9			319
<b>Yhteensä</b>	<b>29 830</b>	<b>6 321</b>	<b>71,6</b>	<b>1,6</b>	<b>44,4</b>	<b>23 106</b>	<b>65,2</b>	<b>563</b>

31.12.2017

Luottoluokka	Taseen		CF, keski- määrin, %	PD, keski- määrin, %	LGD, keski- määrin, %	Riskipaino- tetut erät, milj. €	Riskipaino, keski- määrin, %	Odotetut tappiot, milj. €
	Taseen erät, vastuu- arvo, (EAD) milj. €	ulkopuoliset erät, vastuuarvo (EAD), milj. €						
1,0-2,0	667	214	93,3	0,0	44,7	128	14,6	0
2,5-5,5	14 933	3 867	72,7	0,2	44,5	7 335	39,0	18
6,0-7,0	6 622	1 376	69,7	1,3	44,0	6 803	85,1	45
7,5-8,5	3 895	763	70,0	4,3	44,1	5 596	120,1	89
9,0-10,0	681	142	62,5	19,9	44,2	1 576	191,5	72
11,0-12,0	717	26	59,2	100,0	45,0			335
<b>Yhteensä</b>	<b>27 516</b>	<b>6 388</b>	<b>71,9</b>	<b>1,5</b>	<b>44,3</b>	<b>21 438</b>	<b>64,7</b>	<b>560</b>

Keskimmäisessä PD:ssä ja riskipainossa ei ole huomioitu maksukyvyttömiä eli luottoluokkia 11,0 ja 12,0.

Liite 20 Vakuutusyhtiöiden vakavaraisuus

Milj. €	30.9.2018		31.12.2017	
	Henki- vakuutus- toiminta	Vahinko- vakuutus- toiminta	Henki- vakuutus- toiminta	Vahinko- vakuutus- toiminta
<b>Hyväksyttävä oma varallisuus</b>	<b>1 405</b>	<b>1 066</b>	<b>1 317</b>	<b>902</b>
Vakavaraisuuspääomavaatimus (SCR)				
Markkinariski	790	441	759	460
Vakuutusriski	362	287	394	289
Vastapuoliriski	30	36	27	40
Operatiivinen riski	34	44	36	45
Hajautushyödyt ja vaimennusvaikutus	-596	-178	-541	-169
Yhteensä	619	630	674	666
<b>Puskuri SCR:ään</b>	<b>785</b>	<b>436</b>	<b>643</b>	<b>236</b>
<b>SCR-suhde, %</b>	<b>227</b>	<b>169</b>	<b>195</b>	<b>135</b>
<b>SCR-suhde, % (ilman siirtymäsääntöä)</b>	<b>181</b>	<b>169</b>	<b>151</b>	<b>135</b>

Luvut ovat OP Ryhmän arvion mukaisia, ja niissä on huomioitu siirtymäsäännökset.

Liite 21 OP Ryhmän rahoitus- ja vakuutusryhmittymän valvonnasta annetun lain mukainen vakavaraisuus

Milj. €	30.9.2018	31.12.2017
OP Ryhmän omat pääomat	<b>11 617</b>	<b>11 121</b>
Pääomalainat ja debenttuurilainat	1 108	1 202
Muut omiin varoihin sisällyttömät toimialakohtaiset erät	-192	-236
Liikearvo ja aineettomat hyödykkeet	-1 551	-1 525
Vakuutusliiketoiminnan arvostuserot*	856	824
Suunniteltu voitonjako	-70	-90
Omista varoista vähennettävät IFRS-erät**	-5	3
Arvon alentumiset - odotetut tappiot alijäämä	-272	-294
<b>Ryhmittymän omat varat yhteensä</b>	<b>11 491</b>	<b>11 005</b>
Luottolaitostoiminnan omien varojen vaade***	6 458	6 107
Vakuutusliiketoiminnan omien varojen vaade*	1 249	1 340
<b>Ryhmittymän omien varojen vähimmäismäärä yhteensä</b>	<b>7 707</b>	<b>7 447</b>
<b>Ryhmittymän vakavaraisuus</b>	<b>3 783</b>	<b>3 558</b>
<b>Ryhmittymän vakavaraisuussuhde (omat varat/omien varojen vähimmäismäärä), %</b>	<b>149</b>	<b>148</b>

\* Vakuutusyhtiöiden vakavaraisuuden mukaiset arvostuserot ja arvio SCR:sta.

\*\* Eläkevastuun ylikate, käyvän arvon rahastosta rahavirran suojauksen osuus.

\*\*\* Kokonaisriski x 14,3 %.

Luvuissa on huomioitu siirtymäsäännökset ja riskipainolattiat. Riskipainolattiat laskivat vakavaraisuussuhdetta noin 15 prosenttiyksikköä.



## **Liite 22 Lähipiiritapahtumat**

OP Ryhmän lähipiiri muodostuu OP Ryhmän tilinpäätökseen yhdistellyistä yhtiöistä, osakkuusyhtiöistä, hallintohenkilöistä ja näiden läheisistä perheenjäsenistä sekä muista lähipiiriin kuuluvista yhtiöistä. OP Ryhmän hallintohenkilöihin luetaan OP Ryhmän pääjohtaja (OP Osuuskunnan johtokunnan puheenjohtaja), OP Osuuskunnan toimitusjohtaja, johtokunnan jäsenet sekä hallintoneuvoston jäsenet. Hallintohenkilöiden lähipiiriin luetaan myös yhtiöt, joissa hallintohenkilöllä tai hallintohenkilön läheisellä perheenjäsenellä on huomattava vaikutusvalta. Muihin lähipiiriin kuuluviin yhteisöihin luetaan OP-Eläkekassa ja OP-Eläkesäätiö.

Lähipiirille myönnettyissä lainoissa noudatetaan normaaleja luottoehtoja. Lainat on sidottu yleisesti käytössä oleviin viitekorkoihin.

Lähipiiriliiketoimissa ei ole tapahtunut olennaisia muutoksia 31.12.2017 jälkeen.

**Vuoden 2018 tilinpäätöstiedotteen ja vuoden 2019 osavuositarkastusten julkaisupäivät:**

Tilinpäätöstiedote 1.1.–31.12.2018	5.2.2019
Osavuositarkastus 1.1.–31.3.2019	7.5.2019
Osavuositarkastus 1.1.–30.6.2019	30.7.2019
Osavuositarkastus 1.1.–30.9.2019	29.10.2019

Helsingissä 31.10.2018

**OP Osuuskunta**

**Johtokunta**

**Lisätiedot:**

Pääjohtaja Timo Ritakallio, puh. 010 252 4500

Viestintä- ja yhteiskuntasuhdejohtaja Tuuli Kousa, puh. 010 252 2957

[www.op.fi](http://www.op.fi)